

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Skivebogen

Historisk Aarbog
for Skive og Omegn

*Forsidefoto:
Rutebilejer Chr. Madsen, Junget med sin første rutebil 1923.*

SKIVEBOGEN 1990

SKIVEBOGEN

HISTORISK ÅRBOG FOR SKIVE
OG OMEGN

81. bind 1990

SKIVEBOGEN

Udgivet af Historisk Samfund for Skive og Omegn.

Redaktionskomitè: Carl Langholz, Rud Kjems og

Erik Steen Sørensen.

Tryk: Skive Offset · Oddense

Skrift: Times

ISBN 87-88259-42-0

Distribution:

Forlaget Thise,

Lokalhistorisk Forlag – Skiveegnen,

Lyngbakken 13, Sdr. Thise,

7870 Roslev

HISTORISK SAMFUNDS BESTYRELSE:

Arkivar Svend Mortensen, (formand), Norgårdsvej 6, Skive.

Lærer Aksel Jørgensen, Højslev.

Viceinspektør Poul Tolstrup, Resen.

Fhv. bibliotekar Carl Langholz, Skive.

Lærer Rud Kjems, Balling.

Journalist Karen Strøm Hansen, Skive.

Kasserer: Fuldmægtig E. Steen Sørensen, Thise.

HISTORISK SAMFUNDS TILLIDSMÆND:

Resen: Viceinspektør Poul Tolstrup, Resen skole.

Fur: Fhv. museumsleder Magne Brejner Jensen, Fur.

Balling: Lærer Rud Kjems, Balling.

Ørslevkloster: Førstelærer Steen Bilstrup, Ørslevkloster skole.

Sundsøre: Arkivar K.E. Jakobsen, Risum.

»Borgmestermordet« i Skive

Af Rud Kjems, Balling

»Til Skive byråd.

Da jeg mener, at forudsætningerne for mit valg til borgmester i Skive er bristede, stiller jeg herved mit mandat til byrådets rådighed.

Hjalmar Kjems«

Ovenstående brev, dateret den 10. februar 1916, blev fire dage senere oplæst på byrådsmødet som første punkt på dagsordenen. Under samme punkt fremlagde det socialdemokratiske byrådsmedlem, H.P. Hansen, følgende resolution til afstemning:

»Da der intet foreligger for byrådet om, at borgmester Kjems har undladt at udføre de ham som borgmester påhvilende forpligtelser, men tværtimod stedse har udført disse med dygtighed og interesse og til byens fordel, udtaler byrådet herved overfor ham sit ønske om, at han forbliver i embedet.«

Resolutionen forkastedes med 6 stemmer mod 5. Dermed var »borgmestermordet« i Skive fuldbyrdet, og Danmarks første folkevalgte borgmester måtte vige borgmestersædet efter to års virke.

Forud for byrådsmødet den 14. februar 1916 havde det politiske liv i Skive været præget af voldsomme stridigheder mellem socialdemokraterne og venstre, – så voldsomme, at døningerne nåede ud til aviser over hele landet. Det var da også en af disse, der med vanlig sans for det sensationsprægede havde kaldt det politiske drama for »borgmestermordet« i Skive.

Paradoksalt nok var det ellers socialdemokraterne og venstre, som gennem et positivt samarbejde havde sikret socialdemokraten Hjalmar Kjems borgmesterposten to år tidligere. Men samarbejdet holdt ikke, og de to partier blev efterhånden indædte modstandere. Rivningerne var så alvorlige, at de hos nogle af de involverede skabte hadlignende fjendskaber, som varede livet ud. Og for et af byrådsmedlemmerne var afsløringerne, der fulgte i kølvandet på sagen, så kompromitterende, at han valgte at forlade byen.

Skildringen af sagen er ledsaget af mange citater fra datidens aviser. Udover at belyse sagen giver citaterne et indtryk af den form og tone, avisdebatten dengang foregik i. Endelig tilfører citaterne vel også skildringen lidt ekstra tidskolorit.

Stridens hovedperson

Hjalmar Kjems kom til Skive i maj 1901. Han var på det tidspunkt knap 23 år gammel og havde allerede set mere af verden end de fleste dengang. Familien Kjems stammer fra den sønderjyske gård, Kjemsgård. Hjalmar Kjems' far, Simon Kjems, blev efter et ophold på Askov Højskole stærkt grebet af den grundtvigske bevægelse. Han blev friskolelærer ved »Solbakken« ved Odder, hvor han senere i samarbejde med Dolleris og Malling (tidl.

sognepræst i Ørslevkloster-Ørum 1881-85) var med til at oprette Odder Højskole. Samarbejdet omkring den nye højskole gav imidlertid problemer, og få år senere rejste Simon Kjems med kone og børn til U.S.A. Her blev Simon Kjems højskoleforstander og præst i en lille dansk koloni i Ashland nord for Chicago.

I september 1895 var Simon Kjems og hans hustru rejst til Dwight for at deltage i den danske evangelisk-lutherske kirkes årsmøde. Her udeblev en taler, som skulle have holdt foredrag om Grundtvig. På opfordring indvilgede Simon Kjems i at fortælle de mange forsamlede om den store kulturpersonlighed, han selv holdt så meget af. Begivenheden er skildret i bladet *Danevirke* (8/9 1935):

»I dag for fyrretyve år siden holdt pastor Simon Kjems en tale om Grundtvig. Den lille beskedne mand havde ingen tid til forberedelse. Han stod i en vognkasse og talte frimodigt ud fra sit livs erfaring i Grundtvigs tankegang. Han brugte ikke stærke ord og stillede ikke Grundtvig op som en helt, eller som en mægtig ånd, - men han gjorde ham menneskeligt levende for os alle, så at vi fattede og fik kærlighed til Grundtvigs værk i Norden. Jeg ved, at hvert ord af Kjems' åndfulde tale slog rod og blev til liv hos hans tilhørere. Det var en åndelig oplevelse, selv for Grundtvigs søn, da han sad og hørte på den beskedne udvandringspræst, som næppe selv har haft nogen forestilling om, at han hin uforglemmelige eftermiddag udførte en bedrift«.

Da årsmødet var slut, påbegyndtes turen hjemad mod Ashland, men det stod snart klart, at Simon Kjems var blevet alvorligt syg. Han havde fået tyfus. Simon Kjems havde selv ihærdigt indskærpet familien aldrig at drikke ukogt vand. Nu havde han

sandsynligvis selv gjort det og havde fået den frygtede sygdom. Ægteparret nåede ikke længere end til Chicago, hvor Simon Kjems måtte gå i seng. Senere stødte der malaria og lungebetændelse til, og den 6. november 1895 døde han kun 46 år gammel.

Dermed var der sat en tragisk stopper for seks års energisk virke i det nye land, og året efter rejste Hjalmar Kjems med sin mor og søskende tilbage til Danmark. I 1898 blev han optaget på Silkeborg Seminarium og kunne allerede to år senere forlade det med sit eksamensbevis i hånden, - endda med mg+ i gennemsnit. Det var svært at finde arbejde. Han var i en kort periode vikar i Tarm og kom som sagt til Skive i 1901. Hjalmar Kjems blev straks betaget af Skive på grund af den dejlige beliggenhed ved åen, skoven og fjorden. Denne kærlighed holdt sig hele livet igennem.

Skolestrid og lokalpolitik

Da Hjalmar Kjems tiltrådte som lærer i Skive, var skoleinspektør Hasselriis leder af byens samlede skolevæsen. Han havde deltaget i krigen i 1864 og havde inddraget mange militære elementer i sin daglige ledelse af skolen. Han krævede ubetinget lydighed af både elever og lærere og var meget lidt elsket. Hasselriis' måde at lede skolen på harmonerede meget dårligt med det livssyn, som Hjalmar Kjems med sin grundtvigianske baggrund var i besiddelse af. Det varede da heller ikke længe, før den strikse inspektør og den unge lærer kom i et modsætningsforhold. Hjalmar Kjems følte i en periode sin stilling på skolen så truet, at han begyndte at føre en

Skive kommuneskoles 4de heldagsklasse 1904. Den unge lærer Hjalmar Kjems står til venstre med bowler, mens skoleinspektør Hasselriis med blød hat har anbragt sig allerbagerst.

særlig dagbog, hvori han optegnede forskellige hændelser på skolen. Han påbegyndte dagbogen i november 1904, hvor han skriver følgende om sig selv og Hasselriis:

»Jeg har altid overfor Hasselriis optrådt høfligt, som jeg ifølge min stilling burde, men dog bestemt, når han har optrådt urimeligt. Hans optræden har altid været elskværdig, når undtages alle sager, der angår skolen. Som leder af skolen har han altid opført sig som en gal mand«.

I dagbogen fortæller Kjems bl.a., at hans broder Magne engang besøgte skolen og gerne ville med ind i klassen og overvære en dansktime. Kjems vidste imidlertid, at

Hasselriis ikke brød sig om besøg i klasserne, og at han før havde smidt besøgende ud midt i timerne. Hjalmar Kjems gik derfor til Hasselriis for at spørge om lov. Det kunne der ikke være tale om, da det ville skade undervisningen. Midt i den næste time skete der ikke desto mindre det, at Hasselriis kom ind i klassen og bad Kjems komme med ud på gangen, hvor han underholdt ham med uvæsentlige ting en halv times tid. Det var i øvrigt ikke første gang, noget sådant var sket.

I et andet dagbogsnotat fortælles det, at der en dag kom en ny dreng til skolen. Han kom fra landet, og Hasselriis var stærkt i tvivl om, hvilken klasse han skulle

placere drengen i. Til sidst udrød Hasselriis højt, mens drengen stod og hørte på det: »Hvad fanden skal vi gøre af det bæst?«.

Efter at have skildret et større opgør med Hasselriis i juni 1905 skriver Hjalmar Kjems følgende i dagbogen:

»Han (Hasselriis) sagde endvidere: »Jeg har altid bestræbt mig for at stå i et godt forhold til mine lærere, men De er den, der har voldt mig flest fortrædeligheder«. Han beskyldte mig for »hadske og personlige angreb«, – og udtalte: »De kan være rolig for, at jeg glemmer ikke, og De kan ikke vente Dem nogen som helst imødekommethed fra min side««.

Selv om Hasselriis' måde at drive skole på så afgjort var præget af erfaringerne fra militæret, så betød det på ingen måde, at alt foregik i »god ro og orden«, – tværtimod. Når elever og lærere mødte ved skoleårets begyndelse den 1. april, var timeplanen aldrig lavet, – og ofte nåede man hen til pinse, før børnenes og lærernes skemaer var på plads. I den mellem-liggende periode var skolegangen ret så kaotisk. Børnene fik hele tiden nye lærere, og lærerne måtte undervise i klasser og fag, de ikke havde noget særligt kendskab til.

Modsætningerne mellem Hasselriis og lærerpersonalet blev stadig større. Det var især de unge lærere, med Hjalmar Kjems i spidsen, som førte an i kampen for at ændre på tingenes tilstand. Skolestriden skærpedes yderligere, da loven om lærerråd kom i 1904. Hasselriis var nemlig ikke indstillet på at give lærerne større medindflydelse, – og i den første sag, der krævede lærerrådets behandling, nøjedes han med at fremlægge papirerne til gen-nemsyn. Han betragtede så sagen som

godkendt, hvis ingen af lærerne kontaktede ham for at komme med indsigelser. Først mange måneder efter lovens ikrafttræden blev det første lærerrådsmøde holdt med Hasselriis som født formand. Sekretæren udpegede lærerrådet selv, og her faldt valget på Kjems.

Skolestriden og andre samfundsproblemer havde øget Hjalmar Kjems' interesse for politik, men han havde svært ved at finde sit politiske ståsted. Med stor nysgerrighed havde han fulgt splittelsestendenserne i partiet venstre og var ivrig efter at finde ud af, om udbryderne herfra stod for en politik, som svarede til hans forventninger. Han rejste derfor i maj 1905 til Odense og deltog i det møde, hvor det radikale venstre blev stiftet. Kjems så med stor sympati på det nye partis program og målsætning, men undlod at melde sig ind, fordi han var helt overbevist om, at partiet ville være gået i sig selv, længe før han selv skulle forlade denne verden.

Hjemturen efter mødet i Odense startede sent søndag, og Kjems nåede først til Skive tidligt mandag morgen. Han havde bogstavelig talt ikke fået søvn i et par døgn, så han havde svært ved at holde sig vågen i skolen. Om eftermiddagen sov han nogle timer og gik derefter op til den daværende redaktør på Skive Socialdemokrat, Gerhard Nielsen, og meldte sig ind i socialdemokratiet. Det gjorde ikke hans situation i skolen lettere, og visse højrefolk i byen gav højlydt udtryk for, at en socialist ikke var værdig til at være lærer i folkeskolen.

Uroen på skolen fortsatte. Lærerne havde mange ideer og forslag til en fornyelse af skolens administration og un-

dervisning. De ville bl.a. gerne have indført klasselærer- og faglærerordning, så lærerne blev i stand til at følge med deres klasser op gennem skoleforløbet. De nye ideer blev hele tiden søgt bremsede af Hasselriis, der havde en vis opbakning i skolekommissionen. Forholdene på skolen var ubehagelige, og mange af lærerne var ængstelige ved de mange konfrontationer. Også Hjalmar Kjems vaklede ind imellem og var ved at tabe modet, – men trøstede sig med, at han nok skulle formå at slå sig igennem i sit andet fædreland, U.S.A., hvis forholdene i Danmark blev ham for brogede.

I oktober 1905 nåede skolestriden sit toppunkt. Hjalmar Kjems havde ved et møde i den socialdemokratiske partiforening rejst en debat om det kommunale skolevæsen og angrebet ledelsen stærkt, – især på grund af dens negative holdning til lærerrådet. Der var flere lærere til stede ved mødet, og en af disse sladrede til Hasselriis, som allerede næste morgen opsøgte skolekommissionens formand, sognepræst Carl Bahnson. Sidstnævnte kontaktede Hjalmar Kjems og foreholdt ham, at den socialdemokratiske forening ikke var det rette sted at fremlægge kritik af skolevæsenets ledelse. Men han sagde også, at han måske nok som kommissionens formand havde lavet forskellige fejl og opfordrede Kjems til endnu engang at søge lærernes ideer fremmet gennem lærerrådet.

Det indvilgede Kjems i, – uden at det dog gav de store resultater. Skolestriden havde vakt røre i byen og var medvirkende til, at Hjalmar Kjems besluttede at stille op ved byrådsvalget i januar 1906.

Ind i byrådet

De seneste par generationer har socialdemokraterne nærmest domineret lokalpolitikken i Skive, men sådan var det langt fra i 1906. En egentlig socialdemokratisk partiforening havde set dagens lys den 27. februar 1898. Den 2. januar 1900 deltog partiet for første gang i et byrådsvalg i forbund med Arbejdersygekasseforeningen, afholdsorganisationerne og De samvirkende Fagforeninger. Det lykkedes forbundet at få indvalgt formanden for Arbejdersygekasseforeningen, høker P.C. Hansen, som iøvrigt først på et senere tidspunkt meldte sig ind i partiet.

Ved valget i 1906 opstillede socialdemokratiet sin egen liste, og til manges overraskelse lykkedes det at få valgt to kandidater ind, Gerhard Nielsen og Hjalmar Kjems. Socialdemokraterne havde ført en aggressiv valgkamp med krav om øget demokratisering, forbedring af skolevæsenet og en større indsats på det sociale område.

Valget fik afgørende indflydelse på forholdene i skolevæsenet, idet der i det ny byråd viste sig et flertal for fornyelse. Undervisningen blev gratis, og der blev gennemført fællesundervisning for piger og drenge. Endelig blev også lærernes ønske med hensyn til klasselærersprincip og faglærerordning imødekommet. Det pludselige omsving ramte skoleinspektør Hasselriis hårdt. I sine erindringer beskriver Kjems situationen således:

»Hasselriis' nederlag var så grundigt, at jeg havde ondt af det for ham. Jeg var blevet medlem af skoleudvalget, og vi havde vore møder i den nye skolebygning, men han deltog kun efter tilsigelse. Bare han skulle have et dusin blyanter, måtte han komme og bede om dem.

Det syntes jeg ikke om. Man skal ikke sparke til en falden fjende. Jeg håber, at jeg altid optrådte loyalt over for ham. Jeg havde heller ikke flere sammenstød med ham«.

Nu var der blevet endnu mere at se til for Hjalmar Kjems, der – udover sit arbejde på skolen og i byrådet – også skulle afse tid til sin unge hustru, Dorthea. Kjems var blevet valgt til formand for værgerådet. På det tidspunkt var der i Skive et halvt hundrede beværtninger. Man kunne ofte se værterne stå i døren og lokke kunder indenfor, og mange af de dårligst stillede benyttede spiritussen som en flugt fra den ubarmhjertige hverdag. Det gav problemer i mange familier rundt om i byen, og det betød mange forsømte børn, som værgerådet måtte søge at tage sig af.

I september 1909 blev Skive ramt af en ubehagelig tyfusepidemi, og sundhedskommissionen fattede straks mistanke til byens vandforsyning, som var underlagt et privat konsortium. Socialdemokraterne havde længe slået til lyd for, at vandforsyningen skulle overgå til et kommunalt værk, og de to socialdemokrater i byrådet indså hurtigt, at epidemien kunne fremme disse tanker. På deres foranledning nedsattes et udvalg med borgmester Hastrup som formand, og i april 1910 besluttede byrådet, at kommunen skulle overtage vandforsyningen.

Tilsyneladende en fjer i hatten på socialdemokraterne, men så ville skæbnen, at kommunen – trods udmærket sagkyndig assistance – ikke kunne finde vand. Borgmesteren mistede modet, udvalget blev omformet, og formandsposten overgik til Hjalmar Kjems. Han for-

nemmede selv, at »forfremmelsen« kun var tiltænkt ham i rollen som syndebug for det forføjede vandprojekt. Men lykken står den kække bi! Kort tid efter fossede vandet frem af de borer, man netop havde iværksat ved Jegstrup.

Ved byrådsvalget i 1913 følte Hjalmar Kjems, at han havde gjort sin borgerpligt og ville trække sig ud af byrådet. Han ønskede at få mere tid til skolearbejdet, der optog ham meget, – og familien måtte ikke forsømmes. Det kom imidlertid til at gå anderledes, og ansvaret herfor havde H.P. Hansen, der i 1910 havde overtaget posten som redaktør på Skive Socialdemokrat efter Gerhard Nielsen.

H.P. Hansen var uddannet smed og tidligere formand for Dansk Smede- og Maskinarbejderforbund og kunne godt bruge grovfilen, hvis han fandt det fornødent. H.P. Hansen var i realiteten partiets ledende mand i Skive, og det benyttede han sig af ved det socialdemokratiske opstillingsmøde før byrådsvalget i 1913. Han påstod nemlig nok så frækt, at Kjems rent faktisk ikke kunne nægte at lade sig genopstille. Det overbeviste forsamlingen, og Kjems indvilgede.

Trods dette bagholdsangreb fra H.P. Hansens side kom de to godt ud at det med hinanden, og de fik brug for hinandens støtte i de kommende års politiske uvejr. Om H.P. Hansens evner for det journalistiske skriver Kjems i sine erindringer bl.a. følgende:

»Han var den fødte journalist, der havde en fin næse for brugeligt stof, og i journalistikken virkede han i overensstemmelse med sit egentlige fag, med forhammer og grovfil«.

Den nu 34-årige Hjalmar Kjems blev opstillet som nummer et på socialdemokraternes liste, og den 7. marts 1913 havde H.P. Hansen under overskriften »Vort program« skrevet følgende i Skive Socialdemokrat:

»Vort program er personificeret i hr. Kjems' arbejde i byrådet. Er vælgerne tilfredse med det, så taler dette bedre end ord. Og hans gerning vil blive fortsat i det nye byråd. Han er

vort partis højre fløjmand, dets vimpel og ballast. Onsdag den 19. februar skrev Skive Folkeblad, at fire mænd havde båret byrådets arbejde siden 1909. Bladet nævnte de fire, men foran dem alle stod:

Det er socialdemokraternes dygtige repræsentant, lærer Hjalmar Kjems. Kjems er arbejderrepræsentanten. Han ser sagerne eensidigt fra de små hjemms side. Ethvert forslag prøver han med de små hjemms alen, og det er kun godt, at vore arbejderhjem har så varmtfølende og retsindig en talsmand som lærer Kjems«.

Højres avis, Skive Avis påstod i 1913, at redaktør H.P. Hansen, Skive Socialdemokrat, med sin hårde tone i byrådet jog borgmester Hastrup væk fra Skive. På denne karikaturtegning fra 1911 har Hjalmar Kjems skildret et sammenstød mellem den socialdemokratiske redaktør og borgmesteren. H.P. Hansen står som anklaget i Skive ret foran Hastrup, der som byfoged i Skive også fungerede som dommer. (Skive Socialdemokrat 3.2.1911)

Det sidste afsnit er altså et citat fra Skive Folkeblad, og det røber jo, at partiet venstre havde ikke så lidt til overs for Hjalmar Kjems. De to socialdemokrater havde i det hele taget markeret sig godt i byrådet, og det blev belønnet af vælgerne ved valget i 1913, hvor partiet fik fem pladser. Hjalmar Kjems blev genvalgt, og mellem de nyvalgte var redaktør H.P. Hansen, som således fremover kunne arbejde for de socialdemokratiske synspunkter på to fronter. De øvrige pladser i byrådet blev fordelt med seks til de konservative og to til venstre.

Borgmesterskifte i Skive

På byrådsmødet den 20. oktober 1913 meddelte borgmester Hastrup, at han ville fratræde sit embede som byfoged og borgmester den 23. oktober, da han var blevet udnævnt til herredsfoged i Svendborg. Herefter blev den konservative Siboni konstitueret som borgmester og virkede frem til april, hvor den nye borgmester tiltrådte.

Dengang var reglerne således, at retsbetjenten (by- eller herredsfogeden), udover at varetage sine hverv som dommer og politimester, tillige var pålagt at være købstadens borgmester. Samtlige partier herhjemme var dog efterhånden enige om, at retsbetjentens rolle som borgmester var ved at være udspillet. Det var utilfredsstillende og uværdigt, at en kongelig udnævnt jurist skulle lede et borgervalgt byråd, - og der kunne let blive tale om venstrehåndsarbejde, da retsbetjenten jo havde andre krævende opgaver.

Selv om alle således var enige om, at tingene skulle ændres, var det svært at

finde en løsning, alle kunne slutte op om. Indenrigsminister Ove Rode havde forsøgt sig med en lov om folkevalgte borgmestre, men forslaget kunne ikke samle flertal i Rigsdagen. Ove Rode havde dog ikke i sinde at opgive ideen om folkevalgte borgmestre. Han lagde nu taktikken om og ville i første omgang føre planerne ud i livet indenfor rammerne af den eksisterende lov. Der stod nemlig intet sted i loven, at kongen ikke kunne udnævne en anden end retsbetjenten, og dette smuthul benyttede Ove Rode sig af.

Allerede godt en uge efter at Hastrup havde meddelt sin beslutning om at fratræde, modtog byrådet et brev fra Ove Rode. Heri anmodede han rådet om at lade den næste borgmester være folkevalgt. Få uger forinden havde Stege byråd fået samme anmodning, men havde afvist den. Det gjorde man også i Skive. Ved behandlingen i byrådet stemte de seks konservative imod, de to venstremænd stemte for og de fem socialdemokrater undlod at stemme. Socialdemokraterne gik ellers ind for folkevalgte borgmestre, men mente, at Ove Rodes tilbud ikke rådede tilstrækkelig bod på ulemperne ved det gamle system. Man var bl.a. utilfreds med, at hvervet var ulønnet, for det ville jo betyde, at en stor del af borgerne - af økonomiske årsager - ville være afskåret fra at lade sig vælge som borgmester.

Ove Rode var skuffet over afslaget fra Skive, men opgav ikke. Han henvendte sig til H.P. Hansen, der ved valget i maj 1913 var blevet medlem af folketinget, og det lykkedes virkelig indenrigsministeren at ændre socialdemokraternes indstilling. Den 3. december 1913 sendte han en ny

opfordring til byrådet. Den blev behandlet på byrådsmødet den 15. december, og nu gik både venstre og socialdemokrater ind for sagen, mens de konservative påny stemte imod. Byrådet havde altså besluttet at modtage Ove Rodes tilbud med syv stemmer mod seks, og der blev straks nedsat et udvalg, som fik til opgave at komme med forslag til, hvordan borgmestervalget skulle foregå.

Ove Rodes sidste udspil var ikke meget anderledes end det første, og borgmestererhvervet var stadig ulønnet. Men Ove Rode var nok god til at overtale, og socialdemokraterne har måske følt, at der var en svag mulighed for at erobre borgmesterposten.

Borgmestervalget blev fastsat til den 5. marts 1914, og det før omtalte udvalgs indstilling blev forelagt byrådet den 5. januar og vedtaget. Indstillingen gik bl.a. på, at borgmesteren skulle vælges ved direkte valg af de borgere, som opfyldte betingelserne for at være vælgere ved byrådsvalgene, – og at de enkelte borgmesterkandidater kunne bringes i forslag af mindst ti navngivne vælgere.

Valgkamp med beskyldninger om valgsvindel

Da indleveringsfristen med hensyn til kandidat-forslag var udløbet, viste der sig kun at være to kandidater, – Hjalmar Kjems og den konservative bankdirektør Müller. Venstreforeningen havde undladt at stille med en kandidat i erkendelse af, at mulighederne for valg ikke ville være til stede. Men foreningen var parat til at støtte en af kandidaterne, såfremt visse betingelser kunne opfyldes. Formand for

Borgmester Hjalmar Kjems fotograferet 1915 i haven på Havnevej 23.

Skive Venstreforening, redaktør Carl Hansen, Skive Folkeblad, tilstillede derfor i februar 1914 de to kandidater et brev indeholdende forskellige spørgsmål.

I brevet til Kjems spørges der bl.a. om, hvorvidt han som borgmester vil deltage i byrådets afstemninger, og om han vil være rede til – eventuelt en gang om året – at stille sit mandat til rådighed, – samt nedlægge dette, hvis et flertal i byrådet ikke længere billiger hans varetagelse af borgmestererhvervet. Hjalmar Kjems havde allerede på dette tidspunkt skriftligt

meddelt sit parti, hvordan han opfattede borgmesterens rolle i byrådsarbejdet (fra Hjalmar Kjems' erindringer):

»Enhver sag bør behandles så hurtigt, som det er foreneligt med en grundig behandling. Vigtige sager bør ikke udskydes til behandling for lukkede døre, med mindre der er stærke grunde for, at offentlig behandling kan skade enten kommunale interesser eller personer.

I det hele taget bør der ikke være noget hemmelighedskræmmeri i ledelsen af byrådet. Borgerne har krav på at vide, hvorledes deres og byens tarv varetages. Borgmesteren bør forelægge byrådet sagerne med fornødne oplysninger; men hans stilling som leder af forhandlingerne forbyder ham direkte deltagelse i disse.

Såfremt jeg bliver borgmester under den nuværende lovgivning vil jeg føle mig til mode, som om jeg var blevet femte hjul på køretøjet, idet den af kongen udnævnte borgmester unægtelig er en overkomplet størrelse, siden der indførtes forholdstalsvalg til byrådet. Enhver direkte indgriben i afstemningerne fra borgmesterens side betyder en forfalskning af forholdstalsvalgmåden, der så nogenlunde har givet partierne den repræsentation, som de har krav på ifølge deres styrke.

Derfor vil jeg hverken deltage i udvalgsbestættelser eller andre afstemninger, hvis jeg bliver valgt. Når der bliver valgt nyt byråd, vil jeg stille mit mandat til rådighed for dette. På den måde mener jeg, at man kommer idealet FOLKEVALGT BORGMESTER så nær som muligt under det nuværende system, KONGEVALGT BORGMESTER«.

Venstreforeningen kunne i det store hele støtte disse tanker, og på generalforsamlingen i slutningen af februar besluttede man at gå ind for Hjalmar Kjems' kandidatur. Den 5. marts – altså på selve valgdagen – kunne man i Skive Folkeblad læse om denne beslutning, og der var ret nøje gjort rede for, hvorfor man havde foretrukket socialdemokraten fremfor den

konservative. Især to forhold var afgørende for, at venstre ikke ville pege på bankdirektør Müller. For det første havde Müller meddelt, at han ville gøre brug af sin stemme i byrådet, og for det andet havde de konservative bag om venstreforeningen henvendt sig til enkelte venstrefolk for at få dem til at gå ind for Müller. Redegørelsen i Skive Folkeblad slutter således:

»Arbejderpartiet står således venstre nærmere i denne sag end højre, og da venstre agter at gå sit eget ærinde og at varetage sine egne interesser, måtte følgen naturligvis blive enstemmig tilslutning til lærer Kjems' kandidatur«.

Venstreforeningens generalforsamling forløb dog ikke helt så gnidningsløst, som det citerede kunne tyde på. Foreningen med den magtfulde redaktør, Carl Hansen, i spidsen forlangte fælles fodslag af medlemmerne, og da fem af disse foretrak bankdirektør Müller som kandidat, blev de samme aften ekskluderet af foreningen, – men dermed var balladen ikke slut. Dagen før valget indrykkede en af de ekskluderede, bødkermester Richard Nissen, en annonce i Skive Avis, de konservatives organ. I annoncen oplyste Richard Nissen, at redaktør Carl Hansen på venstreforeningens dramatiske generalforsamling havde forhånet borgerskabet og kaldt to af de konservative ledere, sagfører Bøttern og grosserer Michael Nielsen, for henholdsvis *»en tyk, forædt sagfører med briller på«* og *»en grosserer med tyk vom«*.

Dagen efter – på selve valgdagen – tog venstreforeningen afstand fra disse beskyldninger ved at udsende en løbesed-

del, som havde følgende budskab (Struer Dagblad, 6/3 1914):

»Uhørt valgsvindel.

En af venstreforeningen ekskluderet person har for at hævne sig givet en fuldstændig falsk fremstilling af forhandlingerne på venstres generalforsamling i lørdags. Højres agitation hviler til dels på dette falskneri, der let kan gøre valget i dag ugyldigt. Enhver kan stemme på lærer Kjems for at fratægge sig meddelagtighed i svindelagitationen. Læs Folkebladet i aften.

Skive Venstreforening«

Kort tid efter var en ny løbeseddel på gaderne, udsendt af bødkermeister Nissen (Struer Dagblad, 6/3 1914):

»Erklæring:

Da Skive Venstreforening dags morgen har udsendt en løbeseddel, i hvilken min erklæring

i Skive Avis for 4. marts d.å. erklæres for falsk, fastholder jeg herved under eds tilbud min fremstilling og tilføjer, at jeg d.d. har gjort skridt til sagsanlæg mod red. Carl Hansen som formand for Skive Venstreforening.

Skive, 5. marts 1914 Richard Nissen«

Der blev i det hele taget ført en valgkamp, man ikke tidligere i Skive havde set magen til. Det foregik ikke mindst i aviserne, hvor det tunge skyts blev kørt frem. Redaktør Vilhelmsen, Skive Avis (Højres partiavis), mente ikke Hjalmar Kjems ville være i stand til både at passe lærergeringen og borgmesterværet. Om dette emne skrev han en længere artikel, der bl.a. indeholdt følgende:

»- enten forsømmer hr. Kjems sin lærergering, og det kan hverken byrådet være tilfreds

Redaktør H.P. Hansen, Skive Socialdemokrat, fotograferet 1915 i Frederiksgade.

med eller se ligegyldigt til, eller også vil hans virksomhed som borgmester lade meget tilbage at ønske. Eller er det måske hr. Kjems' mening, at byrådet skal ansætte og lønne en vikar, altså en forøget kommunal udgift, blot fordi hr. Kjems har lyst til at være kommunal topfigur? Vi spørger kun.

For skolens skyld bør vælgerne derfor ikke stemme på hr. Kjems den 5. marts. Vi ved intet om, hvorvidt hr. Kjems som lærer er noget særligt fremragende, adskillige påstår det modsatte, ligesom det også er en ret udbredt anskuelse, at han ingenlunde skal være elsket af sine kolleger. Men lad det være, hvad det er.

Som det ses var tonen langt fra blid i datidens aviser, og H.P. Hansen brugte da også både grovfil og forhammer, da han gik til modangreb i Skive Socialdemokrat:

»- hr. Vilhelmsens betragtninger er noget gedigent vrøvl. Den slutning vil ethvert fornuftigt tænkende menneske komme til, der har gjort sig bekendt med dem. Nej, sagen er at hr. Vilhelmsen trænger til agitationsstof. Og i den henseende benytter han alle midler, selv om han derved kommer i den stærkeste modstrid med sig selv.

Han slår sig løs af et enfoldigt hjerte. Han smører spalte op og spalte ned. Og hans evner på nedrakningens område har nået noget nær det fuldkomne. Vi har i hvert fald sjældent set et mere gement angreb på en politisk modstander end det, hr. Kjems har været og fremdeles er udsat for fra hr. Vilhelmsens side.

Vi synes imidlertid, hr. Vilhelmsen for sin egen skyld skulle slå om i en anden gade, eller i hvert fald begynde at opføre sig som et dannet og fornuftigt menneske. At han har en bøllespire i sig, behøver han jo ikke både tidlig og silde at fortælle offentligheden.

Danmarks første folkevalgte borgmester

På valgdagen, den 5. marts 1914, var der allerede fra tidlig morgen agitationskorps på færde rundt om i byen. Både de kon-

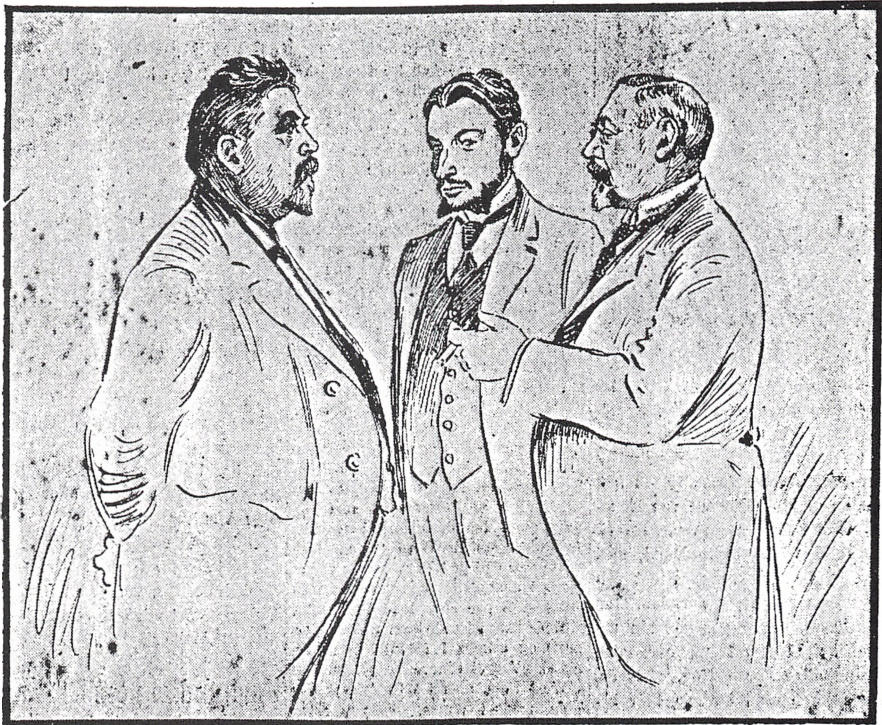
servative og socialdemokraterne havde særlige kvindegrupper, som opsøgte enlige kvinder og opfordrede dem til at deltage i valget på rådhuset. Klokken 10 blev valglokalerne åbnet for første runde af afstemningen, og det var ligeledes om formiddagen, den før omtalte »krig« på løbesedler blev udkæmpet.

Da valghandlingen efter en længere pause blev genoptaget kl. 17, var der allerede tæt af mennesker på Rådhuset. Omkring fire timer senere dukkede en mand op på rådhusets trappe og råbte ud over det nu fuldstændig tætpakkede torv: »Kjems bliver valgt«. Den spændende optælling viste, at Hjalmar Kjems havde fået 880 stemmer, mens Müller måtte nøjes med 790. Borgmestervalget havde virkelig trukket folk af huse. Af i alt 1905 stemmeberettigede havde de 1680 været på rådhuset for at afgive deres stemme.

Den lille by havde oplevet en noget hektisk og dramatisk dag. Omstændighederne havde maget det sådan, at Skive fik Danmarks første folkevalgte borgmester. Historiens vingesus havde strejft byen denne dag, og borgmestervalget blev omtalt rundt om i landets aviser. En del aviser havde endog sendt korrespondenter til Skive på valgdagen, – bl.a. Struer Dagblad, der dagen efter bragte følgende beskrivelse af øjeblikket, hvor valgresultatet blev bekendtgjort fra rådhustrappen:

»Da valgudfaldet blev bekendtgjort, brød den forsamlede mængde ud i hurraråb. Den nye borgmester gik ned på rådhustrappen, og herfra holdt han en tale, hvori han udtalte håbet om, at dette valg måtte virke fremmende på grundlovssagens løsning i den almindelige valgets ånd. Han sluttede med et leve for den almindelige valgret. Derefter blev han båret i

Et Billede fra Kongressen.

Tre socialdemokratiske Borgmestre.

Fra Venstre: Bresemann, Nakskov, Kjems Skive, Finansborgmester, Jensen, København..

*Landets 3 socialdemokratiske borgmestre mødtes ved Socialdemokratiets kongres i 1915.
(Tegning i Socialdemokraten)*

guldstol rundt i gaderne med et musikkorps i spidsen; musikken spillede socialistmarchen. Toget drog til Hotel Phønix, hvor sejren fejredes».

Musikken var i øvrigt ikke bestilt af socialdemokraterne, men af de konservative, der ønskede at sætte lidt ekstra kolorit på bankdirektørens valgsejr. Nu blev der jo imidlertid ikke brug for orkesteret, men socialdemokraterne udnyttede hurtigt

situationen og sørgede for, at musikerne alligevel kom i arbejde.

Hverdagen begynder

Den 6. april 1914 holdt byrådet sit første møde under ledelse af den nyvalgte borgmester, og første punkt på dagsordenen var en meddelelse fra indenrigsministeriet om, at kongen den 13. marts havde »beskikket lærer Kjems til indtil videre at være borgmester i Skive købstad«.

Med otte års byrådsarbejde som ballast var Hjalmar Kjems godt forberedt på den nye opgave, men alligevel blev det nye hverv meget krævende. Han fik jo, som tidligere nævnt, ingen løn som borgmester og måtte ved siden af i fuldt omfang passe sin lærergerning. Ja, han måtte endog selv udrede udgifterne til en vikar, når han i forbindelse med sit borgmesterværv var tvunget til at forsømme skolen.

End ikke eget kontor blev stillet til rådighed for den nye borgmester, der blev placeret i kommunkontoret, hvor folk kom og gik hele dagen igennem. Dette problem blev dog løst efter et par måneders forløb.

Postmester Jørgensens koks

Den 1. august 1914 udbrød den 1. verdenskrig. Krigen kom som et chok og kastede hele befolkninger ud i død, sult og elendighed. Danmark blev jo heldigvis ikke inddraget direkte i krigen, men de voldsomme begivenheder medførte en rådvildhed og en angst for fremtiden, som også rakte til Skive. Her fik de yngre mænd, der var indkaldt til sikringsstyrken, snart travlt med at pakke deres udstyr og tage afsked med familie og venner.

Den 3. august blev Hjalmar Kjems ringet op af kommunebogholderen, som oplyste, at kommunens koks på gasværket var ved at blive revet bort, idet de blev solgt for 1 kr. pr. hektoliter. En sådan hamstring var en betænkelig sag set i relation til den vareknaphed, verdenskrigen hurtigt ville føre med sig. Og også prisen var betænkelig, da de private kokshandlere rundt i byen tog 1,50 kr. pr. hl. Kjems besluttede med det samme at få stoppet

kokssalget. Han ringede derfor midt på dagen til den ansvarlige for kommunens kokssalg, belyningsudvalgets formand, postmester J.M. Jørgensen, og bad ham sørge for, at salget blev indstillet.

Postmesterens svar overraskede nok borgmesteren en anelse. Han svarede nemlig kort og kontant: *»Hvad fanden rager det Dem?«* Kjems mistede dog ikke mælet og svarede: *»Det rager mig så meget, at jeg ikke vil tillade, at koksene sælges til halv pris til folk, der har råd til at tage flere hundrede hektoliter hjem ad gangen«.*

Nu vidste Hjalmar Kjems imidlertid, at postmesteren på sit budget havde et fast beløb til dækning af udgifter i forbindelse med sit kontorhold (husleje, lys, varme m.m.). Hvis denne såkaldte kontorholdsgodtgørelse ikke i årets løb blev opbrugt, gik restbeløbet i postmesterens egen lomme. Kjems fik derfor en mistanke om, at postmesteren selv havde købt af de billige koks den 3. august, men en henvendelse til kommunkontoret bekræftede ikke denne mistanke. Men Kjems blev ved med at undre sig over omstændighederne i forbindelse med det løbske kokssalg.

Forklaringen kom nogen tid senere, hvor det afsløredes, at postmester Jørgensen ganske rigtigt havde forsynet sig med koks den 3. august. Han havde købt 300 hl. direkte fra gasværket, skønt al handel med koks udelukkende måtte foregå gennem kommunkontoret. Det havde gasværksbestyreren også gjort postmesteren opmærksom på, men han havde i sidste ende ikke turdet sætte sig op mod belyningsudvalgets formand.

Postmester I.M. Jørgensen til hest.

Socialdemokraterne fandt det yderst betænkeligt, at formanden for belysningsudvalget tilsyneladende til fordel for sig selv havde tilsidesat de gældende regler og handlet direkte mod kommunens interesser. De besluttede derfor at rejse sagen i byrådet.

Mærkeligt nok dukkede sagen først op hen i januar 1915, hvor redaktør H.P. Hansen anmodede belysningsudvalget om en redegørelse for kokssalget den 3. august året før. Det fik han nu ikke lige med det samme, men først ved byrådsmødet den 8. februar, hvor det kom til meget skarpe

meningsudvekslinger mellem Jørgensen og Kjems. Sagen var ikke sat på dagsordenen, men blev behandlet for åbne døre.

Her skal lige indskydes, at der i Skive i 1915 var tre lokale aviser: den konservative »Skive Avis«, den socialdemokratiske »Skive Socialdemokrat« samt venstreavisen »Skive Folkeblad«. Aviserne dengang dækkede byrådsmøderne anderledes end i dag. Med god sans for, hvad der ville optage læserne, valgte man som regel en af dagsordenens sager ud og bragte et meget udførligt referat, hvor de enkelte politikeres indlæg og replikker blev næ-

sten ordret refereret. Avisens behandling af en sådan sag kunne godt fylde en hel side eller mere.

Sagen med postmesterens koks var oplagt at trække frem i lyset, og den blev da også grundigt behandlet i alle tre aviser dagen efter byrådsmødet. Ja, den skulle faktisk komme til at optage ikke så lidt spalteplads et helt år frem i tiden, og meget i denne beskrivelse af kokssagen bygger på avisernes omtale af den. Det er i den forbindelse interessant at se, hvor ensartet og objektivt aviserne refererer begivenhederne i byrådssalen.

På byrådsmødet den 8. februar indledte postmester Jørgensen sin redegørelse om kokssalget med at oplyse, at der fra den 1. maj og frem til begyndelsen af august blev solgt i alt 1892 hl. koks, mens salget den famøse 3. august alene løb helt op i 2052 hl. Han oplyste videre, at indkøbet af de 300 hl. koks til postkontoret var sket efter ordrer fra postvæsenet, og at han selvfølgelig var nødt til at parere sådanne ordrer. Jørgensen påstod også, at han havde bestilt koksene på gasværket flere dage før den 3. august, – og at han altså ikke i sidste øjeblik havde sikret sig koksene, fordi han kunne forudse prisstigninger eller eventuelt en midlertidig standsning af salget. Afslutningsvis afviste Jørgensen, at han skulle have tjent noget til sig selv ved indkøbet af koks. Han henviste til, at hans kontorholdsgodtgørelse alligevel aldrig slog til.

På mødet bebrejdede Kjems postmesteren, at denne ikke straks havde standset salget efter den telefoniske henvendelse den 3. august. Det havde medført, at salget af koks var gået videre til den alt for

lave pris på 1 kr. hektoliteren, hvilket havde givet kommunen et tab på 1.000 kr. Kjems fandt det også mærkeligt, at postkontoret akkurat samme dag havde rekvireret 300 hl. koks, hvorved staten havde tjent 150 kr. på kommunens bekostning.

Han imødegik postmester Jørgensens oplysning om, at koksene var bestilt flere dage før den 3. august. Hjalmar Kjems havde nemlig på kommunkontoret fundet slutsedlen vedrørende handelen, og heraf fremgik det sort på hvidt, at handelen havde fundet sted den 3. august. For at få yderligere vished for datoen havde Kjems henvendt sig til gasværksbestyrelsen, som kunne oplyse, at postmesteren ikke havde bestilt koksene før den 3. august.

At tonen ikke ligefrem var hjertelig mellem borgmesteren og belysningsudvalgets formand, fremgår af det følgende replikskifte fra byrådsmødet den 8. februar. Først postmesteren:

»Det er rigtigt, at formanden (borgmesteren) ringede til mig den 3. august i fjor angående kokssalgets standsning. Jeg fandt imidlertid ingen som helst grund til at tage hensyn til en advarsel fra den kongevalgte formand. Havde det været et medlem af belysningsudvalget, havde sagen været en ganske anden. Formandens advarsel betragtede jeg som en ukaldet indblanding i ting, der ikke vedkom ham. Således ser jeg på denne og lignende sager, og dette mit syn forandres næppe nogensinde. Sådan er jeg nu engang. Jeg føler mig ikke i mindste måde generet af formandens personlige angreb på mig«. (Skive Avis, 9/2 1915)

Det fik borgmester Kjems til at komme med følgende bemærkning:

»Jeg har været medlem af belysningsudvalget i adskillige år, og når jeg var kommen under

vejs med det stærke salg den 3. august, var det ganske rimeligt, jeg rettede en henvendelse til hr. postmesteren, og jeg begriber ikke, der er nogen forskel på et udvalgsmedlems henvendelse og en kongevalgt borgmesters. Nu skal jeg kaldes kongevalgt, tilligere kaldtes jeg folkevalgt. Jeg følte mig fuldstændig berettiget til at rette henvendelsen til hr. postmesteren, da jeg var til stede på kommunekontoret«. (Skive Folkeblad, 9/2 1915)

Der er ingen tvivl om, at H.P. Hansen havde gjort sit til at få rejst sagen om kokssalget i byrådet. Han tog ikke ordet under debatten den 8. februar, men referenten fra Skive Avis fik ham alligevel inddraget i begivenhederne:

»Under hele debatten mellem d'hr. Jørgensen og Kjems sad den egentlige anstifter af diskussionen, red. H.P. Hansen, med korslagte arme og formelig nød situationen. Det var som bekendt H.P. Hansen, der ved sin forespørgsel til belysningsudvalget gav stødet til de af postmesteren fremskaffede oplysninger. Den gang havde H.P. Hansen efter hans egen mening meget vægtige grunde til at få nærmere oplysninger angående kokssalget. I aftes tav H.P. Hansen. Han end ikke takkede postmesteren for oplysningerne, men lod partifælle Kjems alene om »takken«. HPH nød situationen, som kun han kan nyde en »interessant« situation«.

På det følgende byrådsmøde – den 22. februar – blev sagen på ny debatteret, – også denne gang udenfor den normale dagsorden, og igen under stor bevågenhed fra avisernes side. På dette tidspunkt tog Skive Avis parti i sagen og fremkom med hårde angreb på postmester J.M. Jørgensen. Avisen skrev, at man hidtil havde betragtet postmesteren som en dygtig og indsigtfuld kommunalpolitiker, men at han i kokssagen havde vist sig i

besiddelse af for megen indsigt, og at sagen i virkeligheden var moralsk fældende for ham. Skive Avis konkluderede, at Jørgensen ved kokskøbet havde set mere på sin egen personlige fordel end på kommunens interesser. I øvrigt er der ingen tvivl om, at de konservative var helt godt tilpas med at sidde i baggrunden ved byrådsmøderne og høre socialdemokraterne og venstrefolkene hudflette hinanden.

På byrådsmødet den 22. februar indledte Hjalmar Kjems debatten om kokssalget med at slå fast, at han ikke brød sig om at blive kaldt »kongevalgt borgmester«, – et udtryk Jørgensen jo havde brugt ved det foregående byrådsmøde. Han gjorde opmærksom på, at han var lige så folkevalgt som de øvrige i rådet, og at han ikke ville regnes for ringere, fordi han var borgmester.

Kjems gav også udtryk for, at han ikke fremover ville finde sig i at blive afvist, når han gav en udvalgsformand oplysninger, der muligvis var undgået det samlede udvalgs opmærksomhed. Endelig udbad han sig byrådets stillingtagen til, om han ikke havde optrådt korrekt ved at henvende sig til Jørgensen den 3. august året før, – og om han ikke fremover i lignende situationer havde ret til på samme måde at henvende sig til udvalgsformændene.

Kun den konservative Michael Nielsen tog ordet, og han kunne på sin gruppes vegne kun give borgmesteren fuldkommen ret i, at det havde været helt korrekt at henvende sig til belysningsudvalgets formand. Michael Nielsen sluttede af med at udtale, at borgmesteren ikke bare havde ret men også pligt til at henvende

sig til udvalgsformændene i sådanne situationer.

Selv om således et stort flertal i byrådet var enig med borgmesteren, gjorde det tilsyneladende ikke noget større indtryk på postmesteren, der straks efter fik ordet og sagde:

»Jeg kan for mit vedkommende sige, at dersom der fremtidig fra borgmesterens side bliver rettet en lignende henvendelse til mig som formand for belysningsudvalget, da tager jeg intet hensyn dertil«. (Skive Folkeblad, 23/2 1915)

På samme byrådsmøde blev kokssagen tilføjet nye momenter. Hjalmar Kjems havde nemlig på kommunekontoret gennemgået de forskellige papirer vedrørende kommunens salg af koks, og han havde derved konstateret, at en af storkøberne ikke havde overholdt de gældende regler.

Ifølge reglerne skulle alle købere, som havde købt koks inden den 1. september året før, afhente halvdelen af koksene i løbet af august måned. Og resten skulle være afhentet inden den 1. januar 1915. Der var sket det, at flere småfolk havde glemt denne regel og først var kommet for at afhente den anden halvpart efter den 1. januar. Disse mennesker blev nu enten afvist eller måtte betale 1,83 kr. pr. hl., skønt de ved bestillingen af koksene havde kalkuleret med den daværende pris på 1 kr. hektoliteren. Borgmesteren havde selv et udmærket kendskab til problemet, idet han også hørte til dem, der ikke fik hentet den anden halvpart af koksene før efter den 1. januar.

Papirerne på kommunekontoret viste, at den førnævnte storkøber ikke havde

fået hentet restpartiet af sine koks inden fristens udløb. Alligevel var han ikke som småfolkene blevet afkrævet de 1,83 kr. pr. hl., men havde fået partiet til den gamle pris på 1 kr. Kjems kritiserede skarpt, at der således var blevet gjort forskel på små og store købere, og han angreb samtidig belysningsudvalget og dets formand for ikke at have givet kasse- og regnskabsudvalget besked om disse dispositioner.

Nu var der imidlertid endnu en køber, som havde overskredet fristen og alligevel fået restpartiet til den gamle pris. Det var postmester Jørgensen. At denne også havde brudt de gældende regler, var Kjems selvfølgelig udmærket klar over, da han fremdrog sagen om storkøberen i byrådssalen. Postmesteren skyndte sig da også at indrømme, at han selv havde hentet billige koks efter den 1. januar. Han forklarede, at den anden storkøber havde fået dispensation fra de gældende regler af gasværkets bestyrer. Og når en anden af byens borgere kunne få dispensation, så måtte det samme vel også gælde belysningsudvalgets formand.

Postmesteren forsvarede sig også med, at han på grund af sin kælders ringe kapacitet ikke havde haft mulighed for at hente koksene til tiden.

Jørgensens redegørelse fik borgmesteren til at spørge, om det mon var belysningsudvalget eller gasværksbestyreren, der varetog kommunens salg af koks.

Dermed var debatten om postmesterens kokskøb dog ikke afsluttet. Som ved det foregående byrådsmøde blev sagen igen endevendt. Jørgensen fastholdt sine tidligere udtalelser: Kokskøbet var sket efter ordre fra postvæsenet, - han havde

ikke haft personlig vinding ved handelen, – handelen var ikke foregået den 3. august, men nogle dage før, – og han havde ikke optrådt ukorrekt ved at negligere borgmesterens opfordring til at stoppe kokssalget. Udover »dispensationen« bragte debatten ikke yderligere nyt ind i sagen.

Ved denne lejlighed sad H.P. Hansen ikke bare tavs og »nød situationen«. Han tog ordet og gav en vurdering af sagen, der nok faldt i tråd med de fleste af byrådsmedlemmernes opfattelse:

»Den betragtning, som postmesteren gjorde gældende med hensyn til aftagningen af koks efter 1. januar kan måske passere. Jeg siger udtrykkeligt: kan måske passere. Men vel at mærke kun, når der bliver gjort ret og skel til alle sider. Dispensationen må ikke alene gælde for Jensen, »Phønix« (den omtalte storkøber), og for hr. postmester Jørgensen.

Men hvad der ikke kan og må passere i denne sag, er den kendsgerning, at belysningsudvalgets formand i den grad har bemænget sig i denne kokssag, at det må siges, at han har handlet med personlig fordel for øje.

Alle retskafne borgere siger om os andre byrådsmedlemmer, hvorfor vi holder hånden over en af vore egne, men lader kritikken passere, når den kommer herfra, og når den ikke gælder byrådets egne medlemmer.

Postmesteren udtalte, at der vel var samme ret for ham som for andre borgere her i byen. Javel, men kun når han handler således, at han undgår ethvert skin af at søge personlig fordel. Det må ikke komme dertil, at han meler sin egen kage. Når det kommer såvidt, rammer en sådan oprædten os alle. Og det er og vil vi ikke være tjente med«. (Skive Avis, 23/2 1915).

Gaven fra Seth

Nogle dage før byrådsmødet den 22. februar aflagde venstreforeningens for-

mand, redaktør Carl Hansen, besøg på borgmesterkontoret og overrakte Hjalmar Kjems 300 kr. i kreditforeningsobligationer. Midlerne skulle bruges »til hjælp til dækning af en mulig prisforskel, hvis byrådet måtte finde det formålstjenligt at fremskaffe udbud af enkelte vigtige livsfornødenheder, f.eks. kartofler«. Carl Hansen forklarede, at obligationerne var skænket af en anonym, der kaldte sig Seth. Om denne episode skriver Kjems i sine erindringer:

»Han var et mærkeligt menneske. Disse penge blev givet af hans egen lomme, og idet han nu havde betalt postmesterens koks, forbød hans samvittighed ham ikke at angribe mig på det voldsomste, fordi jeg havde afsløret hans partifælle. Det tab, kommunen havde lidt ved salg til andre, havde han dog ikke følt sig forpligtet til at dække«.

Hvorfor havde Carl Hansen valgt at kalde den »anonyme« giver Seth? Mon han ikke har haft den egyptiske gud af samme navn i tankerne? Vi kan læse om Seth i Osirismyten. Osiris og Seth var brødre, men Seth dræbte sin bror, hvilket bragte ham i vanry i den egyptiske gudeverden. Senere blev Seth besejret af Osiris søn, Horus. Seth fremstilles med hovedet af et fabeldyr med lang, spids snude og små horn. Det får stå hen i det uvisse, om Carl Hansen har set en sammenhæng mellem denne urgamle myte og postmesterens kokssag.

Gaven fra Seth var sat på dagsordenen til byrådsmødet den 22. februar. Byrådet besluttede at sende en forespørgsel til komiteen for de fattiges jul, om denne ville være villig til at administrere pengene efter gaverens hensigt.

Koksddebatten løber videre

Efter byrådsmødet den 22. februar opfordrede både Skive Socialdemokrat og Skive Avis flere gange postmesteren til at fremkomme med en udtømmende forklaring på kokskøbet. En sådan redegørelse dukkede op i Skive Folkeblad den 4. marts. I redegørelsen fremkom Jørgensen stort set med de samme forklaringer som tidligere. Dog prøvede han denne gang at fralægge sig ansvaret for, at han den 3. august ikke havde efterkommet borgmesterens opfordring til at standse kokssalget. Han gav indirekte et andet af belysningsudvalgets medlemmer, den konservative Michael Nielsen, skylden for, at salget ikke var blevet standset. Jørgensen havde nemlig sat sin lid til, at den handelskyndige Michael Nielsen »var i stand til at holde udvalget a jour med de virkelige svingninger i dagspriserne«.

Det fremgik videre af redegørelsen, at Jørgensen ikke kunne affinde sig med, at han i Skive Avis var blevet kaldt »en bevidst løgner«. Postmester Jørgensen havde derfor kontaktet Foreningen Mod Smudspressen og bedt den tage sig af sagen, – og skulle det ikke give det ønskede resultat, ville han anlægge injuriersag mod redaktør Vilhelmsen.

Disse trusler gjorde dog ikke det store indtryk på Vilhelmsen, der allerede næste dag på ny tog postmesteren under ublid behandling og bl.a. skrev, at *»den offentlige mening har dømt hr. Jørgensen, og denne dom løber hr. Jørgensen ikke fra, selvom han begår nok så mange indlæg efter red. Carl Hansens diktat«.*

Vilhelmsen fastholdt sine angreb på postmesteren og kunne endda dokumen-

tere, at Jørgensen havde løjet i byråds-salen. Vilhelmsen havde nemlig gjort sig den ulejlighed at undersøge Jørgensens påstand om, at han omkring den 1. august året før havde fået ordre fra postvæsenet til at købe koks så hurtigt og så billigt som muligt. Undersøgelsen viste, at denne påstand ikke holdt stik. Der var slet ikke kommet nogen ordre, men en henstilling, – og den var først kommet et stykke hen i september måned. Vilhelmsen så derfor med sindsro hen til, hvad en indsats fra Foreningen Mod Smudspressen eller en eventuel injuriersag ville bringe.

Postmesteren får nye problemer i byrådet

Det skulle ikke vare længe, før postmester Jørgensen i en helt anden sag kom ud for et nyt nederlag i byrådet. Skive kommune havde i forbindelse med etableringen af den nu hedengangne Vestsallingbane stillet en garantikapital på 165.000 kr. med det forbehold, at kommunen ikke ville være med til at dække eventuelle overskridelser. Baneudvalgets formand, Gudik Gudiksen, var utilfreds med dette forbehold og opfordrede i en skrivelse af 27. marts byrådet til at trække det tilbage.

Anmodningen blev behandlet på et byrådsmøde den 12. april, og byrådet indvilgede i at trække forbeholdet tilbage under forudsætning af, at Skive kommune fik mindst to medlemmer blandt koncessionstagerne, – samt at disse ubetinget skulle sidde i banens byggeudvalg. I et brev dateret den 14. juni meddelte stiftamtmanden imidlertid, at amtsrådet havde besluttet, at baneudvalget skulle være mindre end først antaget. Det betød, at

Skive kommune kun ville få en repræsentant i udvalget.

På et ekstraordinært møde den 19. juni tog byrådet amtsrådets meddelelse til efterretning, idet det dog udtrykte ønske om, at udvalget blev udvidet med et medlem, så Skive kommune alligevel fik de ønskede to medlemmer. På samme møde vedtog byrådet følgende udtalelse:

»Byrådet udtaler, idet der henvises til, at postmester Jørgensen tidligere har handlet mod byrådets bestemt udtalte hensigt, at det ikke mere betragter sig som repræsenteret ved ham i Vestsallingbanens byggeudvalg«. (Oversigt over vedtægter vedrørende Skive købstad, 15. bind, 1915-16)

Postmesteren har tilsyneladende haft en ulyksalig trang til i enhver situation at holde på sit. Således også i denne sag, hvor han valgte at sidde byrådets beslutning overhørig. Han betragtede sig fortsat som kommunens repræsentant i banens byggeudvalg og var medunderskriver, da den endelige anmodning om koncession blev underskrevet. Det styrkede ikke ligefrem hans anseelse i byrådet, som også var fortørnet over, at banens formand, der skriftligt var blevet underrettet om byrådets beslutning, havde ladet postmesteren skrive under.

Amtsrådet godkendte, at Skive kommune fik de to ønskede repræsentanter i banens udvalg, og udpegningen af disse foregik på et ekstraordinært byrådsmøde den 23. august, hvor også Jørgensens uheldige optræden blev drøftet. I et referat dagen efter i Skive Socialdemokrat kan man bl.a. læse:

»Med hakkende stemme søgte postmester Jørgensen at forsvare, at han vedblivende

betragtede sig som medlem af udvalget. Manden kæmpede åbenbart for endnu en kort tid at bevare skinnet af at nyde offentlig tillid. Men det hjalp ikke. Højre valgte direktør Michael Nielsen, og socialdemokraterne valgte red. H.P. Hansen. Der vil på ny blive meddelt Vestsallingbanens udvalg og stiftamtet, at postmesteren ikke mere er byrådets repræsentant«.

Jørgensen nægtede dog fortsat at bøje sig og fik på mødet ført følgende til protokols:

»Jørgensen, som er valgt til byrådets medlem af Vestsallingbanens bestyrelse, og da der af denne bestyrelse ikke i de andre interesserede kommuner er foretaget nyt valg, betragter sig stadig som medlem af banens bestyrelse og protesterer mod det i dag foretagne valg«. (Oversigt over vedtægter vedrørende Skive købstad, 15. bind 1915-16)

Postmesteren gik videre med sagen og klagede i januar 1916 til indenrigsministeriet, – dog uden at få medhold.

Fromme nytårsforsætter, der ikke holdt

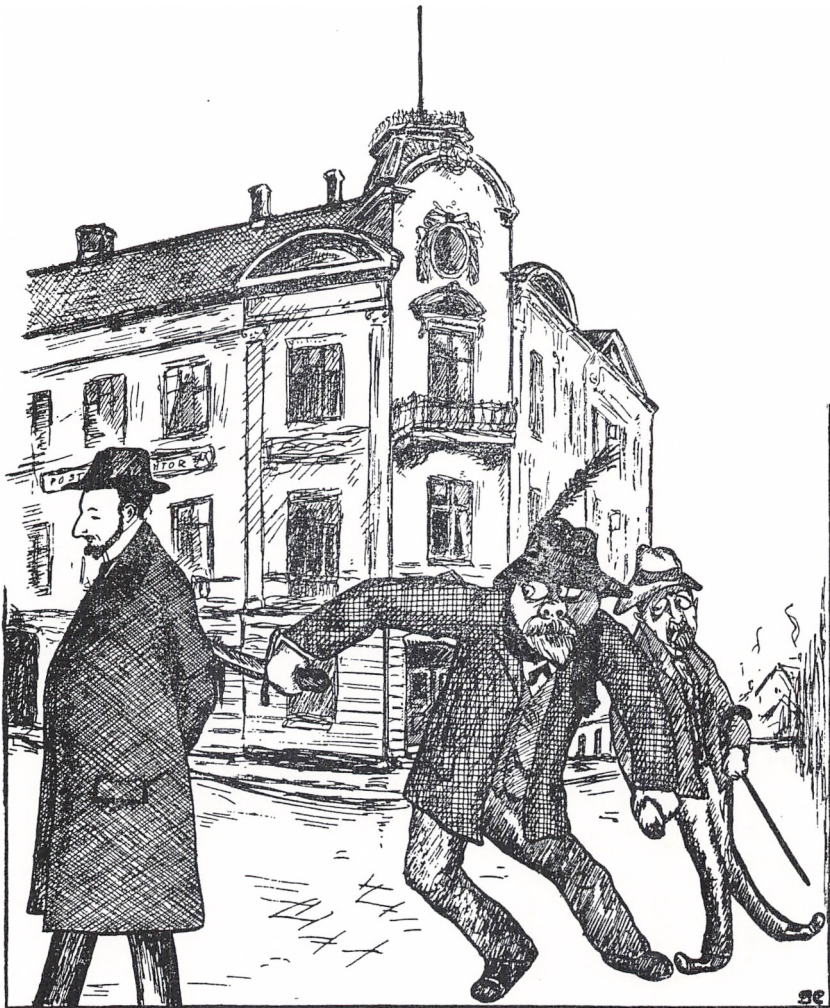
I den anden halvdel af 1915 fortsatte slagsmålet mellem venstrefolkene og socialdemokraterne. I begyndelsen af januar 1916 kunne man i Skive Folkeblad finde et lille digt, der appellerede til gemytterne om at falde til ro. Et af versene lyder således:

»I byen skal herske fordragelighed,
vort byråd skal virke i stille fred,
bandlyse den pansrede næve.
Ideens luftige, svævende flugt
til jorden skal bindes og bære frugt
til lykke for borgerne gæve«.

Også Skive Socialdemokrat slog sig i de samme dage på lyrikken, – dog knap så poetisk. I et længere digt om Carl Hansen hedder det bl.a.:

»Himmelvendt stirrer han op fra jord
og dækker hver falskhed med fagre ord.

Borgmestermordet i Skive.

Skal Du gaa og snuse efter, hvis Koks min Ven Jørgensen fylder i fine Kælbere?

Den intetanende borgmester Kjems stikkes ned bagfra af redaktør Carl Hansen, Skive Folkeblad, der samtidig holder postmester Jørgensen i hånden. I baggrunden ses Postgården på hjørnet af Torvegade og Østergade, hvor postkontoret havde til huse. Sådan fremstiller journalist Jens Christensen, Skive Socialdemokrat, sagen i en karikaturtegnig i Skive Socialdemokrat den 15.2.1916.

Han mestrer den fineste løgnkunst
at sige en sandhed på sådan vis,
at sandhedens kerne opløses i dunst,
og sagen indhylles i løgnedis,
en herlig opfindelse
til folkets forblindelse«.

Her i begyndelsen af 1916 blev sammenstødene mellem de tidligere forbundsfæller stadig voldsommere. Nu gled postmester Jørgensen mere og mere i baggrunden, og kampen kom til at stå mellem Carl Hansen og Hjalmar Kjems, – sidstnævnte kraftigt sekunderet af H.P. Hansen. Slagmarken var nu især henlagt til Skive Folkeblad og Skive Socialdemokrats spalter, hvor striden nåede et højdepunkt i slutningen af januar og begyndelsen af februar.

I Skive Folkeblad gik kritikken naturligvis først og fremmest på den behandling, borgmesteren og socialdemokratiet havde givet postmesteren i forbindelse med sagerne vedrørende kokskøbet og Vestallingbanen. Men også andre ting blev taget op, – bl.a. borgmesterens ledelse af byrådsarbejdet. Således angreb avisen den 25. januar Kjems for bevidst at have fejlfortolket forretningsordenen i tre tilfælde ved byrådsmødet dagen før. Den 26. januar fik Kjems i Skive Folkeblad optaget et læserbrev, hvor han fastholdt, at forretningsordenen var blevet fulgt til punkt og prikke. Han gjorde videre opmærksom på, at han selv i sin tid havde udfærdiget udkastet til forretningsordenen og selvfølgelig var fuldt ud bekendt med dens bestemmelser.

Samme dag holdt Skive Venstreforening generalforsamling. Her indledte formanden, Carl Hansen, sin beretning med

at udtale, at socialdemokraterne ikke længere respekterede de forudsætninger, som blev opstillet ved borgmestervalget og fortsatte:

»Socialdemokraterne har lønnet den hjælp, vi gav dem, med hån og spark. Især er det gået ud over postmester Jørgensen, fordi han som formand i et par udvalg tillader sig at gøre et arbejde, der rager lidt frem over det middelmådige. Sligt tåler de store partier ikke. Og ved en sammenrotning mellem højre og socialdemokraterne lykkedes det H.P. Hansen at fortrænge venstres repræsentant i jernbaneudvalget. Sådanne fornærmelser må vi betragte som rettet mod Skive Venstreforening, men vi er ikke sindede at tage roligt imod, at de spytter i vort krus«. (Skive Folkeblad, 27/1 1916)

Carl Hansen kunne også meddele, at han ville trække sig som formand, hvis medlemmerne ikke var enige med ham i, »at det socialdemokratiske tyranni burde bekæmpes på det skarpeste«. Ingen opponerede mod dette synspunkt, og Carl Hansen blev genvalgt. Forløbet af denne generalforsamling blev den afgørende anledning til, at Hjalmar Kjems til slut besluttede at nedlægge borgmesterhvervet.

Generalforsamlingen i venstreforeningen blev grundigt kommenteret af H.P. Hansen i Skive Socialdemokrat, hvor han også kom ind på Carl Hansens mange angreb på borgmesteren. I sammenhæng hermed gav H.P. Hansen følgende karakteristik af folkebladets redaktør:

»Hr. Kjems er gået ud fra den fejlagtige forudsætning, at redaktør Carl Hansen er en hæderlig journalist og nobel mand, endvidere fra den fejlslutning, at folkebladets skriverier af noget normalt begavet menneske tages for sandhed og alvor. Han burde dog som borger i Skive vide, at i byen regner kun den halve snes ildtil-

bedere, Carl Hansen har, med hans sindssvage skriverier. Endvidere burde Kjems vide, at Carl Hansen aldeles intet fodfæste har imellem egnens landboere. Han er en fra bondejorden løsrevet ukrudtsplante, der nu smider sit frø på byens stenbro, hvor det kun vokser, hvis det finder en stinkende rendesten at lægge sig til ro«. (Skive Socialdemokrat, 31/1 1916)

Måske var Carl Hansen knap så »farverig« i sin journalistik som H.P. Hansen, men at han mestrede den skarpe pen ses af følgende:

»Til borgmesterens bitre udfald mod os skal vi kun sige: Vi har gentagne gange udtalt vor anerkendelse af visse gode egenskaber hos byrådets formand, men dette kan ikke få os til at forgude ham. Vi har nu engang den pligt at påvise fejlgreb i hans ledelse af kommunens anliggender. Vi har hidtil været skånsomme, hvor vi havde grund til at tro, at det var evnerne, der svigtede. Men det sidste år har desværre været rigt på overmod, partiskhed og enevoldstendenser, så vi har været nødsaget til at protestere. At voldshandlingerne i reglen går ud over den mindste byrådsgruppe, som kun har få midler til sit forsvar, bidrager vel også til at skærpe vor kritik«. (Skive Folkeblad 27/1 1916)

Selv om Hjalmar Kjems i sit læserbrev havde forsøgt at gøre rede for de påståede overgreb på byrådets forretningsorden, fastholdt Carl Hansen sin kritik. Det fik Kjems til endnu engang at fare i blækhuset og skrive et åbent brev til Skive Folkeblad. Heri rettede han et meget skarpt angreb på Carl Hansen og beskyldte ham for at bedrive uredelig og løgnagtig journalistik. Kjems kom også i det åbne brev ind på sit personlige forhold til Carl Hansen:

»Der var engang, jeg troede, at De havde vilje til at føre en ærlig kamp. Nu nærer jeg mine tvivl. Det er vel 12-13 år siden, vi tog vort første

snuptag, og siden har vi prøvet kræfter mangan gang. Tit har jeg syntes, at vi havde så meget tilfælles, trods stærke ord og hårde tag, at vi måske engang som oldtidens kæmper kunne ende kampen med at slutte fostbroderskab. Jeg ser nu, at jeg har taget fejl, idet kampen er endt i et uendeligt plageri, som er ganske uværdigt«. (Skive Folkeblad, 28/1 1916)

Carl Hansen kommenterede det åbne brev samme dag. Han fastholdt, at borgmesteren havde forbrudt sig mod byrådets forretningsorden og kritiserede på ny behandlingen af postmester Jørgensen. Carl Hansen afsluttede sine kommentarer i en mere forsonlig tone:

»Til afsked kun dette: Venstre skal aldrig glemme, hvad godt De har udrettet til gavn for byen, heller ikke de festlige dage, da vi i forening sejrede over højre, men mit parti hverken kan eller vil gøre slavetjeneste, og enhver uret, De øver mod vore repræsentanter, betragter vi som rettet mod os«. (Skive Folkeblad, 28/1 1916)

Kampen mellem de tidligere forbunds-fæller foregik efterhånden på flere fronter, og midlerne, der blev taget i brug, var ikke altid lige pæne. Den 29. januar kunne man i Jyllandsposten læse et indlæg skrevet af en medarbejder ved Skive Folkeblad. Af indlægget fremgik det, at Hjalmar Kjems' overvejelser om at nedlægge borgmestervhervet hang sammen med »en strid med den herværende socialistredaktør, H.P. Hansen«. Det hævdedes endvidere i indlægget, at Kjems »motiverer sin beslutning med, at han fra sit eget partis side behandles med falskhed og lumskeri«. Begge påstande var grebet ud af luften, men fandt vej til flere af landets aviser, der i øvrigt fulgte godt med i »borgmesterstriden«.

Postmesteren (bedrøvet):

Kære Carl! Hvi bær' om Panden du det Smertens Baand?
Hvorfor høres ikke mer din alvorsfulde Stemme?

Carl (arrig):

Hu-u-hul! Jeg frygter Svantevits stærke Aand
Hu-u-vov! Men dine Koks, de var sgu ogsaa stemme!

Karikaturtegning af postmester Jørgensen og redaktør Carl Hansen tegnet af journalist Jens Christensen til Skive Socialdemokrat 7.2.1916.

Som tidligere omtalt lagde Skive Avis ikke fingrene imellem i omtalen af postmester Jørgensen, og heller ikke redaktør Carl Hansen nød nogen særlig anseelse blandt de konservative. Det fremgår af en artikel i Skive Avis den 1. februar, hvor redaktør Vilhelmsen bl.a. skriver følgende om Carl Hansen og Hjalmar Kjems:

»De to mænd er begge vore politiske modstandere, og om dem begge har vi gentagne gange udtalt vor uforbeholdne mening. Men det ville dog alligevel forbavse os, om Carl Hansen skulle gå ud af denne affære som sejrherre. Vi vil ingenlunde agere defensor for hr. Kjems. Men når valget står mellem denne og red. Carl Hansen, må vi så ikke, når det endeligt skal være, bede om hr. Kjems. Han rager dog adskillige hoveder op over Folkebladets store politiske og kommunale gøgler. Vi imødeser i øvrigt med spændt interesse krisens videre forløb«.

Både Carl Hansen og H.P. Hansen kunne lide at udtrykke sig i kraftigt billedsprog. Det får vi et eksempel på, da Carl Hansen i begyndelsen af februar beskrev venstres kamp mod socialdemokraterne med billeder hentet fra hospitalsverdenen:

»Vi ser til som den radikale læge, der forstår, at materien skal ud af bylden, for at patienten kan komme sig. Vi skal nok sørge for en frisk blæst, der hurtigt kan fordrive de stinkende dunster af udfloppet«. (Skive Folkeblad, 2/2 1916)

Hermed var bolden spillet over til H.P. Hansen, som straks greb den og ikke uden humor returnerede den således:

»Og når Carl Hansen nu skriver om sig selv, at han er den radikale læge, hvorfor kurerede han så ikke den gang postmesteren? Hvorfor skal Kjems kureres? Han fejler jo ikke noget. Nej, den virkelig syge i denne sag, den, der har sin

krise, det er Carl Hansen, hans magt er gået ham til hovedet og har ganske taget pip'et fra den smule sunde forstand, der endnu var i hans stakkels sindssyge hjerne. Han begyndte med at afsætte Neerup og derpå Mar. Jensen som redaktører. Nu vil han afsætte Kjems som borgmester. Det ender såmænd med, at han også vil afsætte Vorherre. Når han er nået det punkt, lukker mudderet sig om ham«. (Skive Socialdemokrat, 4/2 1916).

Det endelige opgør

Dagsordenen til byrådsmødet den 14. februar 1916 var med et udtryk hentet fra Skive Avis' referat »lang som et ondt år«. Men det var egentlig kun dagsordenens punkt 1, interessen denne aften samlede sig om. Af dette punkt fremgik det nemlig, at borgmesteren ville stille sit mandat til byrådets rådighed.

Interessen kom også til udtryk ved et rekordstort fremmøde i byrådsalen denne aften. Over 100 tilhørere var mødt op. Også pressemæssigt var der tale om en øget interesse, idet de lokale referenter havde fået selskab af kolleger fra Viborg og Nykøbing Mors.

Dagsordenens punkt 1 indledtes med et meget langt, følelsesbetonet indlæg af borgmesteren, der gjorde rede for, hvorfor han havde stillet sit mandat til rådighed. Det skal lige indskydes, at Kjems på ingen måde behøvede at stille mandatet til rådighed. Ifølge reglerne var han i sin fulde ret til at blive siddende som borgmester, såfremt han ønskede det.

Han indledte med at konstatere, at forudsætningerne for hans valg til borgmester var bristede. Han fremhævede, at det ikke var skriverierne i Skive Folkeblad, der havde været afgørende, men den omstændighed, at venstreforeningen hav-

de godkendt disse angreb. Han kom kort ind på byrådets udtalelse om, at det ikke længere ønskede sig repræsenteret ved postmester Jørgensen i Vestsallingbanens udvalg. Skive Folkeblad havde kaldt denne udtalelse for »løgneresolutionen« og bebrejdet borgmesteren, at han ikke havde sørget for at stoppe den. Kjems slog fast, at denne sag var blevet behandlet fuldt ud korrekt i byrådet, og at udelukkelsen af Jørgensen var en nødvendighed, da denne ikke havde handlet i overensstemmelse med byrådets beslutninger.

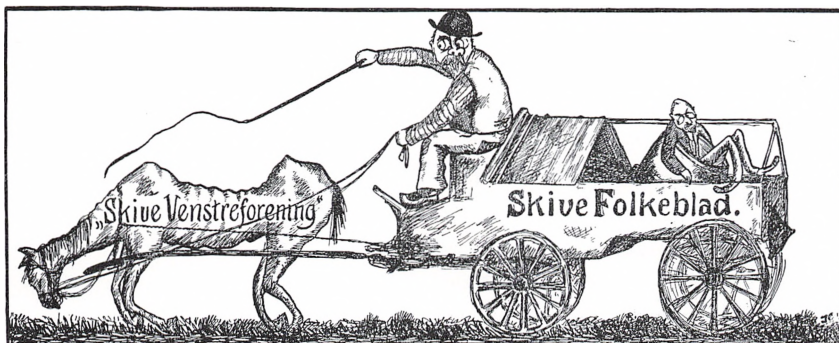
Beskyldningerne om, at de konserva-

tive og socialdemokraterne havde udøvet tyranni overfor venstres lille tomandsgruppe, afviste borgmesteren med henvisning til, at venstre var repræsenteret i alle vigtige udvalg, skønt partiet ikke var berettiget hertil. Og så havde det lille parti tilmed to formandsposter, idet Jørgensen både var formand for belyningsudvalget og skoleudvalget.

Om sit eget virke som borgmester sagde Kjems, at han altid havde bestræbt sig på at fremlægge sagerne i byrådet på en sådan måde, at der var udsigt til at opnå et forhandlingsresultat. Og i sager, hvor

Dyrplageri.

Politimester Lemming anmodes om i sin Egenstøb af Politimester at tage sig af Dyret.

„Den stidne Mødding, som Højre har anskaffet sig, kan Højre bruge saa galt det vil til eget Brug, men i den offentlige Forhandling mellem høderlige Mænd vil Højres Latrinluft ikke blive taalt.“

(„Skive Folkeblad“, 4. Marts 1914).

Spørrelønge vil saa Venstres Latrinluft blive taalt — af Venstre?

Redaktør Carl Hansen pisker Venstre-»øget« og postmester Jørgensen sidder i latrinspanen. Journalist Jens Christensen, der også er mester for denne tegning, vender et citat fra Skive Folkeblad om Skive Avis' redaktør, C. Vilhelmsen, mod Venstre og Folkebladet selv. Tegning i Skive Socialdemokrat 18.2.1916.

det blev nødvendigt med afstemning, havde han altid loyalt afholdt sig fra at stemme.

Også påstanden om, at Kjems havde stillet sit mandat til rådighed på grund af uoverensstemmelser med H.P. Hansen og partiforeningen, blev fremdraget. Kjems kaldte den »en usandhed fra ende til anden« og beklagede, at venstre havde taget sådanne midler i brug.

Derefter gik han over til at tale om sammenstødene med postmester Jørgensen. Han startede med at slå fast, at han på ingen måde hadede postmesteren, hvilket Skive Folkeblad ellers havde beskyldt ham for. Kjems gav udtryk for, at han ved gentagne lejligheder havde følt sig tiljoflet af postmesteren, og at denne selv ved sin egenrådige optræden havde fremkaldt den vanskelige situation, han nu befandt sig i.

Borgmesteren omtalte flere situationer, hvor Jørgensen ikke havde levet op til sit ansvar som byrådsmedlem og gennemgik så hele kokssagen endnu engang. Han beskyldte på ny postmesteren for at have beriget sig på kommunens bekostning, og for at have fremsat forskellige usandheder på de byrådsmøder, hvor sagen havde været drøftet.

Kjems kritiserede videre Jørgensen for at have »søgt ly« bag det konservative byrådsmedlem, Michael Niensens, ryg i forbindelse med hændelserne den 3. august 1914. Postmesteren havde jo efter eget sigende undladt at stoppe kokssalget, fordi han i en sådan situation forventede en henvendelse fra den handelskyndige Michael Nielsen. Kjems kunne dog oplyse, at Jørgensen ikke altid var så for-

hippet på at rådspørge sig hos det handelskyndige byrådsmedlem. Jørgensen havde nemlig året før købt 422 tons kul i Århus til en pris, der var 4 kr. højere pr. ton end Skive Kulkompagnis pris den samme dag. Borgmesteren kaldte denne »egenmægtighed« for »det rene magtbegær« og kunne fortælle, at handelen havde kostet kommunen mellem 1.500 og 2.000 kr.

Om venstreforeningens bedømmelse af postmesterens handlinger, sagde Hjalmar Kjems:

»Det er kommet dertil, at det hører med til god moral inden for dette parti at berige sig på kommunens bekostning og klare sig med usandheder. Mon det skulle være udslag af de banebrydende ideer, venstre taler så meget om. Så må jeg sige, at jeg ikke ønsker at komme ind på denne bane. Jeg betragter det som en uhæderlig handling at berige sig på kommunens bekostning, og jeg betragter det som uhæderligt at fremkomme med usandheder. Partiet har sagt god for dette. Det skal man ikke komme bort fra. Det er det eneste grundlag for angrebet på mig, og det skal venstre vide, at når det driver mig bort fra denne plads, sker det på grundlag heraf. Jeg har kun gjort min pligt«. (Skive Folkeblad, 15/2 1916).

Borgmesteren sluttede sit lange indlæg med at oplyse, at han i sin borgmestertid havde trådt i meget søle og ikke befundet sig godt dermed, – samt at han ikke ville have haft noget imod at tage en dyst mere, hvis kampen vel at mærke kunne blive ført på »blanke våben«. Han fortsatte:

»Jeg går ikke herfra med nedtrykte følelser. Jeg ser med glæde tilbage på de 10 år, jeg har siddet i byrådet, og på de to år, jeg har været borgmester. Jeg har med glæde arbejdet med mange ting; jeg har også haft mine skuffelser. Men jeg

Redaktørerne Carl Hansen og H.P. Hansen, tegnet i anledning af »Håndværkerdagen« i Skive 1916.

beklager mig ikke og håber heller ikke andre i byen beklager mig. Jeg føler kun, jeg er kommet i slet selskab, og da slet selskab fordærver gode sæder, går jeg til mit hjem, hvor der er nok at arbejde for. Jeg går med en følelse af lettelse og ikke med sorg«. (Skive Avis, 15/2 1916)

Efter borgmesterens tale var der længe dyb stilhed i byrådssalen. Alles øjne rettedes mod postmesteren, og man forventede, at han ville tage ordet og forsvare

sig. Det gjorde han ikke lige med det samme, men sad blot og stirrede ned i bordet uden lyst til at se sin modstander i øjnene. Ifølge Skive Avis' referat var Jørgensen en besvimelse nær, hvilket vel ikke var så mærkværdigt set i lyset at de alvorlige anklager, der havde været rettet mod ham.

Postmesteren kom senere over sin øjeblikkelige svaghed. Han tog ordet og op-

lyste, at han havde købt koksene, fordi det var hans pligt, – samt at han ville handle på akkurat samme måde en anden gang. Han opfordrede endvidere til, at nogle af retten udpegede skønsmænd skulle gennemgå hele koksaffæren. En sådan undersøgelse var borgmesteren imidlertid ikke til sinds at sætte i værk og gav samtidig udtryk for, at postmesteren jo ikke havde begået nogen kriminell handling, men oprådt moralsk uforvarligt, hvilket i denne forbindelse ikke var strafbart.

Kort efter gik byrådet over til at stemme om den af H.P. Hansen stillede resolution, som er gengivet i indledningen af denne artikel. Den blev forkastet af de konservatives 6 stemmer mod socialdemokraternes 5. Venstre undlod at stemme. Dermed var Skives – og Danmarks – første folkevalgte borgmester væltet efter to år på posten.

Næste dag havde de tre lokale aviser hver brugt en hel side på at referere behandlingen af punkt 1 på byrådets dagsorden, og overskrifterne var store. Skive Avis' overskrift lød: *»Et opgør i Skive byråd. Borgmester Kjems erfærdig med værdigheden. H.P. Hansen stiller en resolution, som forkastes, hvorefter det er umuligt at »redde« borgmesteren«.* I Skive Socialdemokrat valgte man følgende overskrift: *»Borgmester Kjems' mandatnedlæggelse. En hudfletning for åbne døre. Postmester Jørgensen siger: Jeg kan jo ikke straffes. Han anerkender, ligesom Alberti, altså ingen anden moral end straffelovens«.* Overskriften i Skive Folkeblad er lidt kortere, men ikke mindre manende: *»Da Danmarks første folkevalgte borgmester*

væltede. Kjems faldt, forladt af venstre og forstødt af højre«.

Efterdønninger

Postmester Jørgensen gjorde alvor af at anlægge injuriersag mod Skive Avis' redaktør, Vilhelmsen, for æresfornærmende udtalelser i bladet. Det gjaldt avisens omtale af de usandheder, Jørgensen var fremkommet med under koksaffærens behandling i byrådet. Postmesteren vandt delvis sagen, som blev afgjort ved retten den 3. marts 1916.

Det kan måske synes mærkværdigt, at postmester Jørgensen kom igennem sagen med noget af skindet på næsen i behold. Men to forhold var nok medvirkende hertil. For det første havde gasværksbestyrer Essen ændret forklaring med hensyn til datoen for Jørgensens kokskøb. Skønt Essen kort tid efter købet havde meddelt Hjalmar Kjems, at indkøbet var foregået den 3. august 1914, hævdede han nu pludselig, at han tidligere havde troet det skete den 1. august, men at han nu var kommet i tvivl og ikke ville afvise, at det var sket en hel uge før. Det kunne være interessant at få at vide, hvorfor gasværksbestyreren så afgørende ændrede forklaring.

Det andet forhold, som var medvirkende til, at sagen gik Vilhelmsen imod, var vidneføringen. De tre centrale vidner var borgmester Hjalmar Kjems samt byrådsmedlemmerne H.P. Hansen og Michael Nielsen. De havde alle tre deltaget i byrådsmøderne, hvor Jørgensens udtalelser var faldet, – og de var alle godt inde i de regler og retningslinier, der hav-

de med kommunens kokshandel at gøre. Deres vidneudsagn var ogstå stort set identiske og meget belastende for postmesteren. Men de tre vidners udsagn blev efter rettens mening svækket af den kendsgerning, at de alle var Jørgensens politiske modstandere, – og vidneudsagnene fik derfor ikke den indvirkning på sagen, som de fleste nok havde forventet.

Det har måske også undret nogen, at retten ikke lagde mere vægt på de tre lokale avisers referater af de pågældende byrådsmøder. Referaterne var nemlig i det store og hele overensstemmende og belastende for postmester Jørgensen.

En af de udtalelser, Jørgensen havde indstævnet Vilhelmsen for, blev dog ikke bedømt som æresfornærmende. Det var en udtalelse om, at postmesteren havde løjet i byrådet, da han fortalte, at kokskøbet den 3. august var sket efter ordre fra postvæsenet. Her gav retten Vilhelmsen ret i, at Jørgensen havde talt usandt i byrådssalen. Udgangen på retssagen blev, at Vilhelmsen idømtes en bøde på 100 kr. til statskassen, – subsidiært simpelt fængsel i 10 dage.

På et byrådsmøde den 15. februar 1916 havde et flertal besluttet, at Hjalmar Kjems' afløser ikke skulle findes ved en folkeafstemning, men udpeges af byrådet selv. Det foregik i byrådssalen den 20. marts, hvor Kjems på ny var socialdemokraternes kandidat. Han måtte dog som forventet se sig slået af den konservative Siboni. Det skal lige nævnes, at postmesteren stemte på den konservative kandidat.

Hjalmar Kjems fik i øvrigt mange sympatitilkendegivelser efter sin dramatiske

afgang fra byrådet, – også fra venstrefolk på enen. En af dem skrev bl.a.:

»Som radikal venstremand siger jeg Dem. Postmester Jørgensen er efter min mening ikke blevet bedre eller finere af at sidde i byrådet. Red. Carl Hansen er som ofte før: vild. Nu slaget er endt, ser jeg, det ikke er Dem, der står med skammen og sønderhuggede lemmer. Jeg skriver disse ord for at bevidne Dem min allerstørste agtelse. Jeg håber, jeg engang skal få lejlighed til at trykke Deres hånd«. (Skive Socialdemokrat, 18/2 1916)

Skives nye borgmester, Siboni, indtog sin plads i borgmesterstolen den 17. april, hvor han åbnede byrådsmødet med bl.a. at udtrykke en tak til Hjalmar Kjems for hans store og uegennyttige arbejde i byrådet. Herefter rejste samtlige byrådsmedlemmer undtagen postmester Jørgensen sig for at vise den afsatte borgmester deres anerkendelse og respekt.

Ove Rode kunne endelig den 1. marts 1919 sætte sit navn under den eftertragede lov om folkevalgte borgmestre. I loven bestemmes det, at byrådet »af sin midte vælger sin formand, der benævnes borgmester, hvilket finder sted i det nyvalgte byråds første møde«. Den 11. april 1921 tiltrådte Michael Nielsen som den første Skive-borgmester efter den nye lov, og han var tillige den første borgmester i byen, som fik løn for hvervet.

Hovedpersonernes videre skæbne

Koksaffæren og hvad der fulgte i dens kølvand af afsløringer blev så belastende for postmester Jørgensen, at han valgte at forlade Skive. Han rejste fra byen allerede i forsommeren 1916 til Holbæk, hvor han fortsatte sit arbejde ved postvæsenet. To år senere vendte han tilbage til Jylland,

Redaktørerne H.P. Hansen (til venstre) og Carl Hansen tager livtag på en byrådsudflugt først i tyverne. Tilskuere er fra venstre: Sagfører Hastrup, skoleinspektør Hjalmar Kjems, købmand Andreas Andersen, faktor Frede Holm og direktør Siliam Bjerre.

idet han da blev udnævnt til postmester i Viborg. Dette embede varetog han frem til 1927, hvor han blev pensioneret. Han døde året efter.

H.P. Hansen fortsatte sit travle virke som både byrådsmedlem, redaktør og medlem af folketinget indtil 1923, hvor Carl Hansen på effektiv vis fik stoppet ham. Dette år kunne man nemlig i en lille notits i Skive Folkeblad læse, at H.P. Hansen havde overnattet på et vestjysk hotel med en kvinde, der uheldigvis ikke var hans kone. Resultatet af dette usmagelige »dyneløfter« blev, at H.P. Hansen promte opsigte sit job som redaktør, trak sig ud af

både byråd og folketing og forlod Skive. Siden ernærede han sig som hønse- og kaninavlser og gik ikke senere hen ind i politik igen.

Carl Hansen fortsatte som redaktør på Skive Folkeblad i en lang årrække. Han gik senere ind i det kommunalpolitiske arbejde og var medlem af Skive byråd i perioden 1921-37. Carl Hansen opnåede også at blive byens borgmester, – nemlig i årene 1927-29. Carl Hansen døde i 1940.

Allerede i marts 1917 blev Hjalmar Kjems igen valgt ind i byrådet, – og på ny efter stærkt pres fra sin partiforening. Også som menigt byrådsmedlem fik han

rigeligt at arbejde med, og nye politiske stridigheder blev han heller ikke forskånet for. De dukkede især op, efter at Carl Hansen i 1921 var kommet i byrådet. Og det var da også først og fremmest Carl Hansen, der blev årsag til, at Kjems i november 1925 på ny forlod byrådet i utide for aldrig mere at vende tilbage.

Den direkte anledning var en sag vedrørende Sabroes Børnehjem i Skive. I 1923 blev Kjems indvalgt i børnehjemmets bestyrelse, hvor han overtog formandshvervet. Kort forinden havde byrådet antaget en ny bestyrerinde, skønt statens tilsynsførende med børnehjemmene havde frarådet at ansætte hende. Hjalmar Kjems fandt snart ved selvsyn ud af, at hun var uegnet til lederhvervet. Hun var af sind uligevægtig og benyttede sig af disciplinære midler og straffemetoder, som bestemt ikke var i Sabroes ånd.

Det endte med, at bestyrelsen indstillede hende til afskedigelse. Sagen blev behandlet på et byrådsmøde i september 1925, og her begik Kjems den store fejl, at han ikke nøjedes med at henvise til bestyrelsens indstilling, men gik nærmere ind på sagen og omtalte bestyrerindens mentale problemer. Så brød uvejret for alvor løs og nåede samme højder som i koksaffæren, – og igen var det Carl Hansen, de voldsomste udfald kom fra. I sine erindringer skriver Kjems, at han snart *»vadede ind i en sump af giftig sladder, bagvaskelse og løgnagtige beskyldninger, som trodser enhver beskrivelse«*.

Kjems' udtalelser på byrådsmødet i september medførte, at der blev nedsat et udvalg, der skulle fremskaffe yderligere oplysninger om forholdene på børne-

hjemmet. Ingen af Kjems' partifæller ville være med i dette udvalg, og han følte sig svigtet af dem. Bedre blev det ikke, da bestyrerinden anlagde sag mod Hjalmar Kjems for æresfornærmelser. Det gav anledning til en ny bølge af angreb og insinuationer, – ikke alene mod Kjems, men også mod hans hustru, som på dette tidspunkt lå meget alvorlig syg på Skive Sygehus.

Hjalmar Kjems var så robust, at han godt kunne bjærge sig gennem det nye uvejr, han nu var havnet i, men hensynet til hustruen og den øvrige familie fik ham til at strække våben. Han indgik derfor et forlig om sagen, – et forlig, han anså for meget ydmygende. Der blev senere nedsat en parlamentarisk kommission til undersøgelse af forholdene på børnehjemmet. Den kom til det resultat, at bestyrerinden ikke var egnet til stillingen, og hun blev afskediget i marts 1926.

Gennem resten af livet grundede Hjalmar Kjems meget over, hvorfor Carl Hansen i så mange år udfoldede så megen energi for at få ham lempet ud af politik, – i et spil, hvor selv små sager kunne give anledning til voldsomme, personlige angreb. I sine erindringer kommer Kjems ind på dette spørgsmål, – dog uden at finde noget svar:

»Det er klart, at Carl Hansen satte alt ind på at trænge mig ud af politik. Han havde selv engang skrevet, at nogen bedre talsmand end mig kunne småfolk ikke få. Blandt hans politiske tilhængere fandtes mine bedste venner, dommer Lemming, overlæge Ivar Petersen, farver Chr. Dahl og muremester Anton Jespersen. Sidstnævnte var medlem af byrådet under koksaffæren med postmester Jørgensen; men det mindskelede ikke vore venskabelige følelser. Hvorfor lagde Carl Hansen sig ud

med så gode politiske meningsfæller for at få mig stødt ud i mørket? Den gåde vil vist aldrig blive gættet. For i øvrigt blev han ved med at forfølge mig, også efter at jeg var blevet uskadeliggjort«.

Hjalmar Kjems kom ikke til at savne arbejdsopgaver efter at være trådt ud af byrådet i 1925. Han var nemlig den 1. oktober året før blevet stadsskoleinspektør ved Skive kommunale skolevæsen. Dette embede bestred han med stor energi frem til 1948, hvor han som 70-årig faldt for aldersgrænsen. Derefter fulgte et langt, indholdsrigt otium, hvor der for alvor blev tid til at læse bøger, skrive erindringer, passe have og meget mere. Kun hustruens død i 1960 kastede dybe skygger over pensionisttilværelsen.

I 1969 døde Hjalmar Kjems næsten 91 år gammel, – mæt af dage og godt tilfreds med den begivenhedsrige tilværelse, som var blevet ham til del.

Kilder

- Skive Avis 1914, 1915 og 1916.
- Skive Folkeblad 1914, 1915 og 1916.
- Skive Socialdemokrat 1914, 1915 og 1916.
- Hjalmar Kjems' erindringer (uddrag har været offentliggjort i »Skivebogen« i 1974 og 1976)
- Skive, årbogen for by og borgere:
 - 1955: »Ny mand i Skive« af Hjalmar Kjems.
 - 1947: »Arbejderbevægelsen i Skive fra 90-erne til 1926« af Hjalmar Kjems.
 - 1956: »Glimt fra arbejdet i Skive byråd« af Hjalmar Kjems.
 - 1946: »Danmarks første folkevalgte borgmester« af Hjalmar Kjems.
- Skive Købstads Vedtægter og Forhandlinger 1912-15.
- Skive Købstads Vedtægter og Forhandlinger 1915-18.
- Dagbog ført af Hjalmar Kjems i perioden 23/11 1904 til 10/7 1908.

Skivedreng i tyverne og trediverne

Af Olav Jensen, Skive

Lidt forhistorie

Min mor, Andrea, blev født i oktober 1895 i Strandby på Sydfyn, men da hendes far, der var ansat ved toldvæsenet, i 1907 blev forflyttet til Ringkøbing, flyttede familien dertil.

Far så derimod dagens lys i den modsatte ende af landet, nemlig i Jestrup på Thyholm, og som ung kom han i lære som karetmager hos en mester i Hvidbjerg.

Som 19-årig blev Anders Johannes Michael Jensen, – som var fars navn, udlært den 1. november 1908 og arbejdede herefter et års tid som svend hos sin læremester, hvorefter han tog arbejde på et værksted i Kibæk ved Herning.

Her arbejdede far imidlertid kun et halvt års tid, – rykkede derefter atter telt-pælene op og fik arbejde på et større karetmagerværksted i Ringkøbing.

Her i Ringkøbing mødte far sin skæbne, idet han forelskede sig i mor, der sammen med sine forældre boede nogle få hundrede meter fra fars arbejdsplads, og da det viste sig, at hans følelser blev gengældte, blev det et sammenhold, der varede livet ud.

Den 1. maj 1910 skulle far møde i København for at aftjene sin værnepligt og tilbragte de følgende ni måneder ved infanteriet i hovedstaden.

Efter hjemsendelsen den 1. februar 1911 genoptog han sit arbejde i karetmagerværkstedet i Ringkøbing. Arbejdsforhol-

dene på værkstedet tilfredsstillede imidlertid ikke far, hvorfor han allerede den 1. maj samme år flyttede til Skive, hvor han fik arbejde hos karetmagermester A. Sørensen på Holstebrovej lige overfor vandtårnet. (Nedrevet i juli 1973).

Mor havde i et års tid plads i huset hos kancelliråd Knudsen i Ringkøbing, hvorefter hun var elev på en systue i Skive i et halvt år. Herfra rejste mor til Espergærde nord for København for at overtage en stilling som oldfrue på pensionat Thestrup, indtil mor og far blev gift i Ringkøbing kirke den 8. maj 1914.

Far arbejdede stadig i karetmagerværkstedet på Holstebrovej, hvor han var meget glad for at være, og hvor han fandt sig godt til rette.

Allerede før deres bryllup havde far lejet en lejlighed på Godthåbsvej, og her stiftede de deres første hjem.

Kun tre måneder senere udbrød den 1. verdenskrig den 1. august 1914, og kort efter blev far indkaldt til sikringsstyrkerne på Sjælland. Under hele krigen var far herefter jævnlige indkaldt til militæret, men var dog i rimelig lange perioder hjemsendt på orlov, hvor han så kunne passe sit arbejde på karetmagerværkstedet.

I 1915 blev min søster født her på Godthåbsvej, og året efter – 1916 – flyttede familien i en lejlighed i et nyopført boligkompleks på Havnevej overfor anlægget.

Karetmagersvend Anders Johannes Michael Jensen ca. 1911.

Efter verdenskrigens afslutning i 1918 ønskede fars arbejdsgiver, karetmagermester A. Sørensen, at afhænde værkstedet. Far ville meget gerne overtage virksomheden, men da han ikke alene kunne magte den finansielle side af sagen, gik han i kompagniskab med en af de andre karetmagersvende, Thorvald Jensen. Sammen overtog de i 1919 værkstedet, som de videreførte under firmanavnet »Jensen & Jensen, Vogn- og Karrosserifabrik.«

Umiddelbart efter krigens afslutning begyndte bilindustrien ret for alvor at blomstre op, og da far og hans kompagnon var fremsynede nok til at se, hvilke muligheder dette indebar for virksomheden, lagde de kursen om og påbegyndte sideløbende med hestekøretøjer også at

fremstille karrosserier til rutebiler og i mindre omfang også til små og store lastbiler.

Når en vognmand ville anskaffe sig en rutebil, hjemtog bilforhandleren undervogn med hjul og motor, mens karrosseriet blev fremstillet individuelt på et karetmagerværksted.

Det viste sig meget hurtigt at blive en enorm succes for karrosserifabrikken, og inden længe var de tre fjerdedele af værkstedets produktion baseret på fremstilling af bilkarrosserier, og i årene op til 1923 byggedes så at sige alle de moderne rutebiler, som kørte på Skiveegnen, på virksomheden. Vognene nød stor anerkendelse overalt, hvor de kom frem, således skrev Skive Folkeblad i oktober 1922:

Et smukt karrosseriarbejde!

Karrosserifabrikanterne Jensen & Jensen, Holstebrovej, Skive, foreviste os i dag den ottende rutebil, der er udgået fra virksomheden.

Den skal befare ruten Skive-Hem-Balling-Ramsing og Vejby. Rutebilen giver plads til 18 passagerer og synes både solid og praktisk.

Under en prøvetur ad den nybrolagte Dommerbyvej havde vi lejlighed til at overbevise os om, at den er overmåde behagelig at køre med, og den smukke, brunlakerede vogn vakte almindelig opmærksomhed, hvor den kom frem.

For firmaet Jensen & Jensen er køretøjet en anbefaling, samtidig med at man får fastslået, at man ligesåvel kan få den slags arbejde udført i Skive som i andre byer. Det er glædeligt at se, at vor bys håndværkere hævder sig i konkurrencen. Det skaffer arbejde og omsætning til byen, og glædeligt er det også, at der er almindelig tilfredshed med de biler, der er udgået fra værkstedet på Holstebrovej.

I årene fra 1919 til 1923 havde virksomheden en virkelig god indtjening ved fremstilling af karrosserier til rutebiler. Værk-

Familien Jensen, fotograferet i lejligheden på Havnevej 19 B 1923.

Fra venstre ses: min broder Vagn, mor, Andrea Jensen, med mig på skødet, min søster Elin og min far, karetmagermester A.J.M. Jensen. På gulvet sidder min ældste broder Folmar.

stedet beskæftigede nu foruden far og Thorvald Jensen også et par svende, og fremtiden tegnede sig lys for virksomheden.

År i medvind og år under modvindens pres

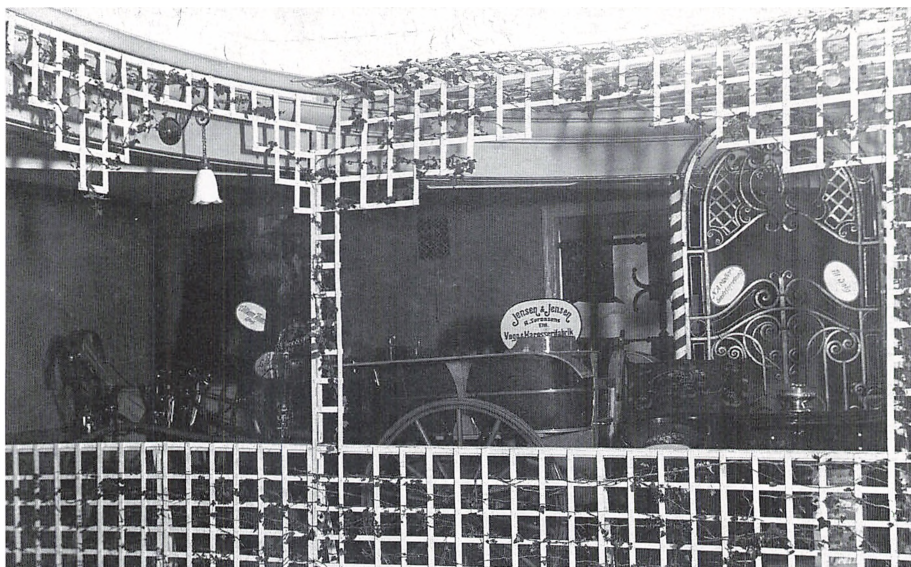
Mine to ældre brødre blev ligesom jeg selv født i de år, familien boede på Havnevej 19, og vi var således efterhånden blevet fire søskende.

Virksomhedens øgede afkast gav sig også til kende i hjemmet, hvortil der hen

ad vejen blev anskaffet flere ting, der dengang måtte betegnes som luksus. Vi havde således en stor grammofon med mange plader – også specielle plader med børnesange, ligesom vi børn også havde ret meget legetøj.

Far førte selv firmaets regnskab og korrespondance, og til brug for sidstnævnte havde en flot skrivemaskine sin faste plads på fars skrivebord.

En personbil var ligeledes blevet anskaffet til brug i virksomheden, men

Fra Håndværkerudstillingen 1920 i Skive Teatersal. Blandt de udstillede genstande ses en jumbø fra firmaet Jensen & Jensen.

indimellem blev den også anvendt til privatkørsel. Far fik ved den lejlighed kørekort. Køreskoler, som vi kender dem i dag, fandtes overhovedet ikke på den tid, og det at erhverve kørekort foregik ret afslappet på den måde, at automobilforhandleren kørte en tur med far, mens han forklarede ham, hvordan bilen fungerede. Derefter overtog far rattet og efter at have kørt rundt i byen og i omegnen nogle timer, kørte de hen på politistationen, hvor autoforhandleren overfor politiet erklærede, at far nu kunne køre bil, og så fik han en køretilladelse. – Så enkelt var det!

– Desværre gik solen ned over de lyse tider!

I løbet af foråret 1923 havde firmaet leveret den sidste rutebil og dermed den sidste større ordre. Hele Skiveegnen var

efterhånden blevet forsynet med nye rutebiler, så der var pludselig ikke meget mere at lave på dette område. Der var så stadigvæk nogle få større og mindre lastbiler, men disse køretøjer gav med deres åbne lad selvsagt ikke meget karrosseriarbejde.

Såvel i by som på land begyndte tyvernes krise så småt at lamme handel og industri, og det mærkede virksomheden hurtigt.

Værkstedets oprindelige produktion af arbejdsvogne til landbruget, jumbøer og charabancer var næsten gået i stå, især for de to sidstnævnte vogntypers vedkommende.

Firmaet rådede ikke over noget egentligt salgsapparat, der muligvis kunne have fremskaffet ordrer på rutebiler fra andre

dele af landet, så forholdene udviklede sig efterhånden ret alvorligt.

I løbet af sommeren 1923 var de to karetmagersvende på værkstedet blevet afskediget, da der efterhånden ikke var mere arbejde, end far og hans kompagnon let selv kunne klare, og omsætningen blev stadig mindre og mindre.

Vinteren 1923/24 slæbte sig af sted, men da foråret kom, måtte far se i øjnene, at firmaets økonomi ikke kunne løbe

rundt. Kreditorerne forlangte derefter virksomheden stillet på tvangsauktion, og da det jo drejede sig om et privatfirma, hæftede både far og hans kompagnon med alt, hvad de ejede, – alene var undtaget »seng, bord og stol«, som det dengang hed i loven.

Mor og far var dybt ulykkelige over ikke at kunne svare enhver sit og ved udsigten til, at hele hjemmet skulle ribbes på auktionen. I sin fortvivlelse skrev mor til bed-

Direktør Emil Andersen drev ved siden af »Kosmorama« også en bilforretning. Hans »Overland« luksusautomobil 1923 vakte overalt opmærksomhed ved karrosseriets fine og elegante udførelse – også et produkt fra karetmagermestrene Jensen & Jensen, Skive.

stefar og bedstemor i Ringkøbing og fortalte, hvordan forholdene havde udviklet sig.

Bedstefar og bedstemor vidste jo nok, at firmaet havde store vanskeligheder at kæmpe med, men de blev meget chokerede over at erfare, at det stod så slemt til, at forretningen var forlangt stillet på tvangsauktion.

Dagen før auktionen skulle afholdes, kom bedstefar med toget fra Ringkøbing. Han havde taget et par fridage for at kunne være til stede på auktionsdagen, og mor og far blev meget glade, da bedstefar fortalte, at det var hans hensigt at købe alle vore møbler på auktionen for på den måde at redde vort hjem.

På auktionsdagen forløb alt efter planen, og bedstefar købte alt, hvad der hørte hjemmet til.

Kampen for tilværelsen

Far var nu helt uden indtægter, og nød og fattigdom knugede familien. Forgæves søgte far overalt efter arbejde som karetmagersvend, men tiderne var jo dårlige, og på de fleste værksteder klarede mester selv den smule arbejde, der var for hånden.

Understøttelse fra fagforeningen kunne far som tidligere mester ikke få foreløbig, og situationen var fortvivlende, – det kneb med både mad og klæder. For at skaffe lidt brændsel til huse gik far ofte med mine to ældste søskende nede på havnen og samlede kul og koks, som var faldet af de stive hestevogne, når brændselet skulle transporteres fra havnen og ud på gasværket, der dengang lå i Brårup.

Da der som nævnt ikke var arbejde at få indenfor karetmagerfaget, gik far og spekulerede på flere alternative muligheder, og en dag slog den tanke ned i ham, om han kunne blive automobilsælger. Fra sin tid som mester havde far haft et nært samarbejde med automobilforretningen Vulkan i Nørregade, og her var man villig til at gøre et forsøg. Det blev så aftalt, at far skulle have provision af hver solgt vogn, men selv skulle afholde sine rejseudgifter.

I den følgende tid rejste far derefter rundt i landet som bilsælger, men også på dette område indvirkede de dårlige tider, og folk var i almindelighed meget tilbageholdende med hensyn til at købe biler, og der blev ikke meget tilbage af provisionen, når rejseudgifterne var betalt.

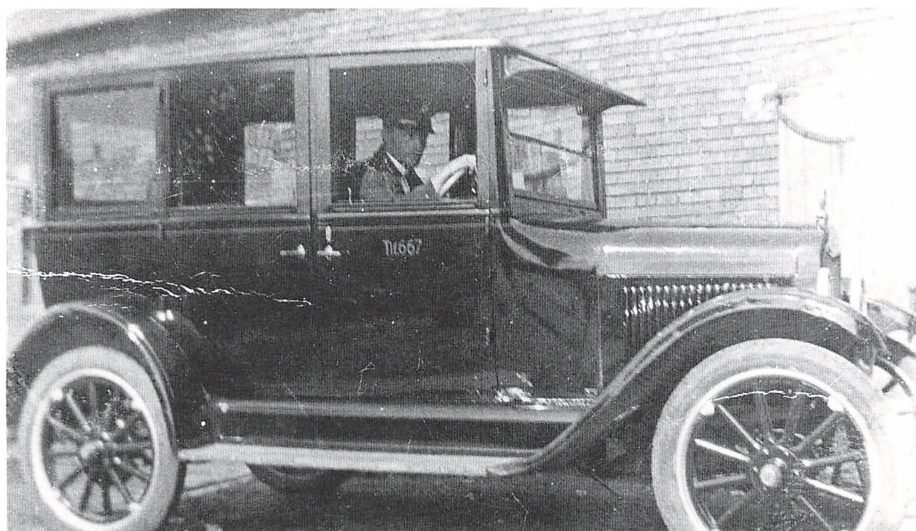
Hen på sommeren 1924 kom far til at spekulere på, om han muligvis selv kunne anskaffe en bil og nedsætte sig som hyrevognschauffør.

En ret stor vogn af mærket Chevrolet eller Ford kostede dengang en fire- til femtusinde kroner, – en svimlende sum for den, der næppe ejede salt til et æg.

I nogen tid gik far og grundede over sagen, hvorefter han en dag drøftede sine tanker med bedstefar.

Bedstefar og bedstemor havde altid levet et sparsommeligt og nøjsomt liv, og ud af sin faste løn som toldbetjent havde bedstefar gennem årene opsparet nogle få tusinde kroner med det formål at købe et lille hus, når han i oktober 1926 skulle gå af med pension.

Som tidligere omtalt havde bedstefar allerede ved tvangsauktionen i foråret 1924 hjulpet mor og far ved at opkøbe alle vore møbler og øvrigt husgeråd, – og alli-

Vognmand A.J.M. Jensen med sin Chevrolet hyrevogn 1924.

gevel tilbød han nu yderligere at låne far 1500 kroner til udbetaling på en bil. Fra anden side lånte far 2000 kroner, således at han kunne udbetale ialt 3500 kroner på vognen. Denne blev herefter bestilt hos automobilforretningen Vulkan, der den 5. september leverede en flunkende ny grønlakeret Chevrolet.

Men det var ikke alene det at anskaffe bilen. Der skulle også installeres telefon i lejligheden, – der skulle annonceres i byens fire aviser, og der skulle købes forskelligt udstyr til vognen.

Så kom den store dag, den 6. september 1924, hvor far lagde ud som hyrevognschauffør.

Den første dag blev der indkørt 9 kroner!

Dagen efter 43 kroner. Der var dage, hvor det indkørte beløb kun udgjorde 1,50 krone, – der var andre dage, hvor far kørte

op mod et halvt hundrede kroner ind. I gennemsnit udgjorde det indkørte beløb i de første tre måneder ifølge fars kassebog godt 22 kroner pr. dag.

Når man så ser på udgiftssiden, ja – så fatter man egentlig ikke, at vi allesammen også fik føden hver dag. Alene udgiften til benzin og olie udgjorde i ovennævnte periode i gennemsnit små 5 kroner om dagen, hvortil kom alle de faste udgifter og herunder især renter og afdrag på vognen. En post som dæk og slanger og reparation af disse viste sig meget hurtigt at blive en væsentlig del af driftsudgifterne. Dækkene havde en meget ringe slidstyrke, og vejene bestod næsten overalt af dårlige grusveje, der meget hurtigt kunne ødelægge et dæk til 50 kroner.

Nej! Det blev ikke nogen dans på roser!

Far lærte sig imidlertid meget hurtigt selv at foretage mange mindre reparatio-

ner og vedligeholdelsesarbejder såsom slibning og indstilling af ventiler, smøring og olieskift med videre.

Ved hvert togs ankomst såvel om dagen som om aftenen måtte far køre til banegården i Jernbanegade, (nu Viborgvej) – og meget ofte måtte han køre tom tilbage igen.

For at hjælpe lidt på familiens betrængte økonomi benyttede far de stille perioder mellem togtiderne til at forsåle vore sko, – en kunst bedstefar havde lært i sin tid som sømand og nu senere havde lært videre til far.

Bag ved det hus, vi boede i på Havnevej, havde vi en lille have, som mor dyrkede med flid og omhu, og hvor vi også havde nogle få høns i en lille indhegning. Det gav lidt grøntsager og æg til husholdningen og hjalp dermed til at strække de få penge, der var til rådighed. Alligevel kneb det slemt med at få de mest nødvendige udgifter betalt, og ofte var vi bagud med sygekassekontingent, husleje og ikke mindst med skat, og det tog meget hårdt på mor, når pantefogeden kom for at gøre udlæg i vort indbo.

Vores købmand hed Th. Mikkelsen og havde forretning i kælderen under ejendommen på hjørnet af Havnevej og Pors-højvej. Købmand Mikkelsen var en sjælden rar og forstående mand, og han var utrolig god mod os, og vi kunne altid få kredit på de mest nødvendige dagligvarer. Der blev aldrig købt mere end strengt nødvendigt på kredit, alligevel kunne gælden nu og da være blevet så stor, at far ikke kunne betale den på én gang, men så var købmand Mikkelsen altid parat med en lempelig afviklingsform.

Far fik heldigvis meget hurtigt en række faste kunder, først og fremmest repræsentant Thorup, der rejste med tobak, cigarer og cigaretter. Med Thorup kørte far til flere dage i træk, ja, ofte en uge ad gangen fra by til by gennem det meste af Jylland. Det var en god og fast indtægt hver måned, og sprængtes et dæk pludseligt, – hvad der ikke var helt sjældent, kunne far altid hos Thorup få et forskud til udskiftningen.

Derudover havde far en del kørsel for Jeppe Aakjær på Jenle samt for en lang række af byens forretningsfolk og læger. Disse faste kunder udgjorde en væsentlig del af det beløb, far indkørte hver måned, men alligevel var indtægtssiden i kassebogen ofte mindre end udgiftssiden. Det kunne derfor ikke undgås, at far jævnligt var bagefter med betaling af afdragene på bilen, og af og til truede sagføreren med at lade vognen gå på tvangsauktion. De første par gange lykkedes det for far i sidste øjeblik at betale afdragene og derved afværge auktionen, men nogen tid senere var det igen galt, og tidspunktet for en tvangsauktion blev berammet.

Forgæves forsøgte far selv at rejse beløbet, men så til slut ikke anden udvej end at involvere bedstefar i forholdet, – og som så ofte før hjalp bedstefar os igen og betalte de forfaldne afdrag, – og endnu en gang blev ulykken afværget.

Var det end aldrig så småt med pengene, – mad fik vi dog hver dag under en eller anden form.

Hos slagteren købte mor altid det billigste, der var at få, såsom grisehoveder, grisetæer, spidsben og pålægsrester, og nogle gange hver uge var et af vi børn

henne hos bageren for at købe gammelt brød for 25 eller 50 øre, ligesom der nu var penge til. Vi havde en stor kurv med, og den blev så fyldt op med franskbrød, rundstykker, wienerbrød, og hvad bageren ellers ikke havde fået solgt dagen før.

Lidt grøntsager dyrkede mor som før nævnt i et lille stykke jord bag ved huset, og bedstefar og bedstemor sendte os af og til rabarber og andet fra deres have og jævnlige også fisk, som bedstefar købte på havnen i Ringkøbing.

Moster Margrethe i Hjortshøj sendte os meget aflagt tøj fra vores fætre og kusiner, og det syede mor om til os børn. Bedstefar havde købt en symaskine til mor, og hun var meget dygtig til at sy og gjorde sig stor umage med, at vort tøj ikke skulle virke omsyet og brugt. Min lidt ældre broder og jeg var trods alt så små, at vi ikke hæftede os ved, at vi gik i omsyet tøj, men min søster var meget ked af altid at skulle gå i kusine Gerdas aflagte kjoler, ligesom også min ældste broder var begyndt at blive bevidst om, at hans »nye tøj« altid bestod af fætter Anker og Børges omsyede tøj.

Det kneb altid gevaldigt med at få huslejen betalt til tiden, og gentagne gange var vi bagefter med betalingen, og i efteråret 1926 sagde boligforeningen stop, og vi blev sagt op til fraflytning den 1. november.

Det var slet ikke så let at få en lejlighed dengang, og da slet ikke når man havde fire børn, men alligevel lykkedes det far at skaffe en lejlighed i et tofamilies hus i Liselund, og den 1. november flyttede vi så hertil.

Huset lå helt nede ved engen, og det var en herlig tumleplads for os unger, og om

sommeren badede vi i Karup å, der bugtede sig gennem engene.

Her i Liselund boede vi imidlertid kun et år og flyttede derefter den 1. november 1927 til Brøndumsgade, hvor vi skulle bo til leje hos en hestevognmand.

Det går langsomt fremad

Pø om pø bedredes familiens økonomi omsider, og selv om der stadig ikke var noget at slå til side med, var vi nu sjældent bagud med huslejen og afdragene på bilen.

Vor lejlighed i Brøndumsgade var faktisk for lille til seks personer, efterhånden som vi unger voksede op, og mor og far talte af og til om, at det ville være rart at få en lidt større lejlighed.

Hen ad vejen var fars kundekreds vokset støt og dermed også hans indtægter, og en dag besluttede han og mor at leje en ret stor treværelses lejlighed på Skovbakken fra den 1. november 1928. Vi skulle bo på første sal i et tofamilies hus med det sædvanlige lokum i gården.

De sanitære forhold var i det hele taget dengang langt under lavmålet, f.eks. var sådan noget som et badeværelse et helt ukendt begreb for almindelige mennesker. Når vi om morgenen skulle vaskes, inden vi skulle i skole, foregik det altid ude ved køkkenvasken under skubben og masen, og rigtig i bad kom vi almindeligvis kun henne i skolen.

Her på Skovbakken boede vi i tre år, der i min erindring står som nogle af mine bedste barndomsår.

Den 1. april 1929 begyndte jeg min skolegang på Søndre Skole (nu Aakjærskolen) i Asylgade. På en måde havde det vel

nok været mere nærliggende, om jeg var blevet tilmeldt Nordre Skole på Resenvej, men da alle mine tre søskende gik på Søndre Skole, fandt mine forældre det mest rimeligt, at også jeg kom til at gå der. Nordre Skole var iøvrigt heller ikke udbygget med Mellem- og Realklasser, og da det var far og mors faste beslutning, at vi alle fire skulle gennemgå Mellem- og Realskolen, indebar det jo også, at vi ikke på et senere tidspunkt skulle skifte skole.

Det var en lang vej at gå fra Skovbakken og op ad Havnevej, – gennem byen op til skolen, og yderligere var skoledagen dengang delt op i to afsnit, – formiddag og eftermiddag – med en times middagspause mellem klokken tolv og eet. I den time skulle vi nå at løbe hjem, – spise og være tilbage på skolen igen i al slags vejr, –

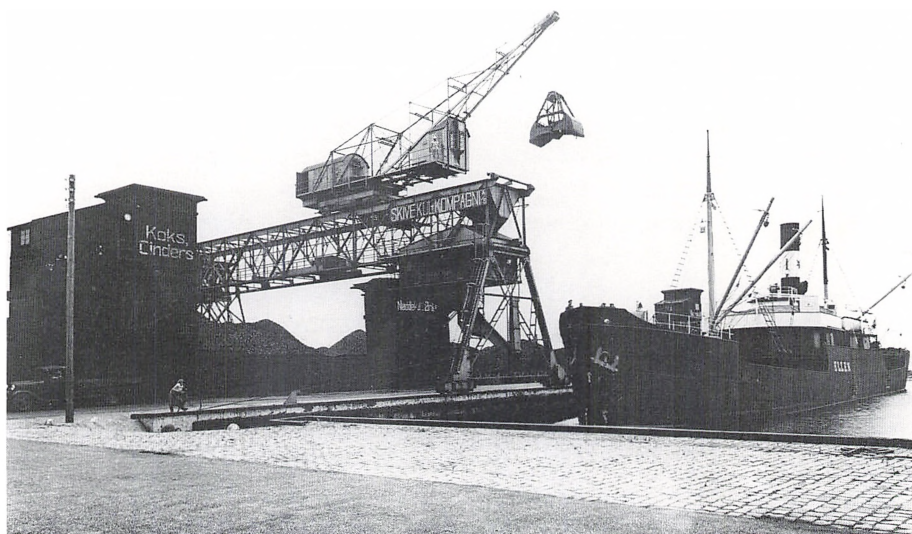
sommer og vinter. Det kunne især være strengt om vinteren med tøsne, der uafledigt dannede tykke klamper under de jernbeslåede træsko, og ordentligt overtøj havde vi sjældent eller aldrig.

Nedtur igen

I vinteren 1929/30 stod det igen ret dårligt til med økonomien, og mine to brødre og jeg måtte jævnlige af sted ned til havnen for at samle kul og koks. Far havde lavet en stor slæde til os. Den havde vi med til transporten, når der var sne. Min ældste broder havde en sæk at samle i og vi andre to hver en spånkurv.

Havnevej og hele havneområdet var brolagte, og når de stive hestevogne var læssede med kul og koks til gasværket, kunne det ikke undgås, at der hele tiden

Skive Kulkompagnis kulkran lossede skibene for kul og koks, som derefter med hestevogn blev kørt ud på gasværket, der i tyverne lå i Brårup. (Foto: C. Hadrup ca. 1935).

trillede lidt af, når de kørte på den ujævne broslægning. Det skete heller ikke så sjældent, at en af kuskene, der sad ovenpå læsset, gav et spark ned i koksene, når han så os, og så raslede der jo altid en del ekstra af, – og så kom hele sværmen af unger, – for vi var ikke de eneste fattigmandsbørn, der samlede brændsel, – farende som en flok gråspurve. På sådan en dag kunne vi tre brødre godt tilsammen samle kul og koks til flere dages forbrug.

Noget, der også blev brugt en del af os, var at smutte ind under den store kulkran, der blev anvendt til at losse skibene. Her under kranen lå der ofte rigtig meget spildt kul og koks, – men det var et strengt forbudt område, – og vé den synder, der blev grebet under udførelse af denne sport!

Når det var helt galt med pengene den vinter, kunne det hænde, at mor ikke havde nogen egentlig middagsmad til os, når vi kom hjem fra skolen i spisepausen. Så fik vi kaffe med gammelt wienerbrød, som bageren ikke havde fået solgt. Mor var virkelig ked af det, når hun ikke havde andet til os, men vi unger tog nu ikke så tungt på det og syntes egentlig, det var ganske dejligt at få kaffe med en masse wienerbrød til, – selv om det også var lidt tørt.

Sådan gik det lidt op og ned med indtægterne i disse år, alt efter om far havde lidt eller megen kørsel, men gennemgående var økonomien dog bedre, end da far begyndte at køre hyrevogn i 1924.

Til dyrskue på markedspladsen

Den 1. november 1931 flyttede vi fra Skov-

bakken til Odgårdsvej, hvor vi igen kom til at bo ovenover værtsfamilien i et tofamilieshus.

I løbet af min barndom flyttede vi ialt syv gange, og hver gang måtte jeg forlade mine gamle legekammerater og søge nye venner på det nye sted, og det var ikke altid så rart. Det var heller ikke alene kammeraterne fra Skovbakken, jeg nu skulle forlade, men også det dejlige legeområde, som skoven udgjorde, og det savn var næsten det største. Jeg fik dog en slags »erstatning« for legepladsen i skoven via den nærliggende markedsplads.

Denne lå bag Odgårdsvej og strakte sig helt op til Frederiksgade og Holstebrovej mod syd og langs Godthåbsvej mod vest. Den var alle tiders legeplads for ungerne i hele kvarteret. Den store, åbne grønsværl blev af Søndre Skole anvendt til fodboldbane for drengene i den ene ende og til boldbane for pigerne i den anden ende, og der var derfor opstillet diverse målfelter på marken. Disse baner blev uden for skoletiden benyttet af kvarterets børn til såvel fodbold som anden form for boldspil og leg, og her kunne man altid finde nogen at lege med.

Markedspladsen var på de tre sider omgivet af gamle, høje allétræer, der ligefrem indbød til en rask klatretur, en sport jeg var hjemme i efter vore mange lege i Krabbesholm skov.

Men bedst af alt var det, når der var marked eller dyrskue på pladsen, så var der rigtig noget at se på for os drenge. Noget af det, der virkede mest fascinerende på os, var nok de forskellige gøgler-telte med »Kalven med de to hoveder«, – »Vildmanden fra det mørkeste Afrika«, –

*»- vær's' arti' - de damer og herrer, skynd Dem nu ind i kongelogen ...«
Professor Labri annoncerer sin forestilling.*

»Magi - Akrobatik«, - »Kalven med de to hoveder«, - »Den tatoverede dame« - var blot et lille udpluk af seværdighederne på Dyrskuepladsen ved Aakjærvej i trediverne.

»Den tatoverede dame« og hvad de nu ellers reklamerede med.

- Men fremfor alt professor Labri!

Når han entrede tribunen med sit orientalske menageri og afleverede følgende svada, alt imens han satte sin høje hat på og tog sig mystisk ud i sin tryllekåbe:

Halløj! halløj! - det er denne vej, de damer og herrer, værs' arti', værs' arti' de damer og herrer, skynd Dem nu ind i kongelogen, - værs' arti', værs' arti' og ta' plads. I dag ser De den syngende buelampe og den japanske papegøje, der taler femten levende sprog. Selv optræder jeg i mit enestående fænomenale åndekabinet, værs' arti', værs' arti', de damer og herrer, skynd Dem før kongelogen bliver fyldt. Halløj! halløj! - det er denne vej, - fremad march! Femogtyve øre for voksne og fem to-ører for børn, værs' arti', værs' arti', de damer og herrer, nu begynder forestillingen. Tra-ta-ta-ra, tra-ta-ra, - trutede han nok så falsk på sin tryllestav »som sidste singenal«, mens han i spidsen af hele sit menageri begav sig ind i teltet.

Men også luftgyngerne, karrusellerne og de blafrende dansetelte tiltrak vor største opmærksomhed. - Jo, der var virkelig meget spændende at se og høre på for os unger. Penge havde vi aldrig, - eller så godt som aldrig, så det var meget begrænset, hvad vi aktivt kunne deltage i, men det var også nok for os bare at være der.

Der var så meget, der fangede vor interesse. Det var jo et broget folkeliv, der udfoldede sig på festpladsen, og eftersom dagen gik på hæld, blev flere af de unge karle mere og mere højroastede og usikre

på benene, og det hørte til dagens højdepunkt, når vi havde held til at overvære et raskt slagsmål mellem et par af karlene. Det skete ikke så sjældent, at nogle blev »stærke«, efterhånden som drammenes gled ned.

- Men bare det at stå og se på luftgyngerne var en oplevelse så stor. Det kunne få os til at måbe, når et par unge karle svang gondolen så højt op, at de faktisk stod på hovedet, når gondolen standse i sin øverste stilling, inden den igen begyndte på nedturen.

Der var også luftkarrusellen, hvor man næsten lå vandret i luften under turen, og der var de mere stilfærdige karruseller med heste, løver, gondoler og glimmer.

Dyrskuedagen var gerne en lørdag, og søndag morgen var vi drenge altid meget tidligt på færde omme på festpladsen, hvor der stadig var meget at se på, mens gøglerne tog teltene ned igen og pakkede sammen.

Men ellers havde vi travlt med at lede efter tabte mønter, og hvad man ellers kunne finde af værdi for en dreng. Det skete ikke så sjældent, at vi fandt både femører, tiører, ja! sågar af og til også en femogtyveøre, der var tabt i græsset fortrinsvis på de steder, hvor de forskellige billetsalg havde været, men iøvrigt blev hele pladsen grundigt gennemgået af ivrige drengehænder og -øjne.

Sønderbyen og Liselund

På Odgårdsvej boede vi kun et år, og den 1. november 1932 flyttede vi igen til Liselund, men denne gang til nr. 2, - et lille husmandssted, der ejedes af enkefru Kirstine Sørensen. Fru Sørensen boede selv

ovenpå, mens vi flyttede ind i stueetagen.

Jeg var nu ti år og var meget optaget af alt det nye, der var at se og opleve her. Ejendommen lå lige nedenfor kirkegården og havde marker ned til Lilleåen, som vi kaldte den kanal, der adskilte marken fra engene ud mod Karup å.

Fru Sørensen havde et par køer og 2-3 grisesøer med smågrise tilligemed et par katte, og jeg fandt det vældigt spændende »at hjælpe til«, når dyrene skulle fodres og i særdeleshed, når køerne skulle malkes.

Liselund bestod dengang af en 6-7 huse foruden fru Sørensens ejendom, og af børn var der alt i alt en halv snes stykker, så jeg fik meget hurtigt nye kammerater.

Vejen fra Sønderbyen til Liselund gik langs med kirkegårdsmuren og var om aftenen kun oplyst af et par søvnige lamper. Det var en både mørk og skummel passage, der den første vinter voldte mig nogen ængstelse, idet jeg satte kirkegården i forbindelse med samtlige spøgelseshistorier, som mine ældre søskende tid

efter anden havde serveret for mig. Jeg kan huske, at jeg i de første måneder, vi boede i Liselund, altid løb alt hvad remmer og tøj kunne holde – og midt ude på vejen –, når jeg havde været oppe i byen og skulle hjem igen efter mørkets frembrud. Først når jeg var kommet ind i køkkenet og forpustet sank ned på en stol, faldt jeg til ro igen.

Efter et par måneders forløb blev jeg dog helt fortrolig med det nære naboskab til kirkegården, og jeg tvang mig selv til at gå roligt og besindigt forbi selv i det mest buldrende mørke.

Hvor Søndergade fortsatte ned forbi kirkegården til Liselund, var kirkegården adskilt fra vejen ved en høj stenmur, der nede i Liselund fortsatte mod nordvest op mod den gamle kirke.

Det er bemærkelsesværdigt, at netop denne mur i dag er det eneste faste holdpunkt, hvis gamle skibonitter i tankerne vil prøve at rekonstruere den gamle Sønderby og Liselund, som vi husker det fra

Det var et broget folkeliv, der udspillede sig på festpladsen i trediverne.

Købmand Trærups lange, lave hus på hjørnet af Søndergade og Sønderbyens Tværgade ca. 1940. I forgrunden ses det lille torv »Krogen« og i baggrunden Skive Posthus (opført 1936).

barndommens tid. I dag finder vi muren bag ved den nye rutebilstation, og murens fortsættelse op mod Vor Frue Kirke adskiller i dag den gamle og den nye kirkegård. Sidstnævnte blev anlagt på en del af det gamle Liselund samt på det område, hvor tidligere Harders teglværk lå. Hele kvarteret omkring den gamle Sønderby og dele af Liselund blev totalt udraderet i forbindelse med bygningen af den nye banegård, der netop ligger på det sted, hvor fru Sørensens ejendom, Liselund nr. 2 tidligere lå.

Sønderbyen var den ældste bevarede bydel i Skive og lå så lunt med sine små, lave huse mellem smalle stræder og smøger, åbne rendestene og toppede brosten.

Der var en egen stemning over kvarteret, der lå der så tidløst i ly af byens to kirker.

Skulle man i dag prøve i tankerne at genskabe området, må man nok begynde helt oppe ved Børsen på hjørnet af Adelgade og Slotsgade. Denne bygning er det hus, der lå nærmest den gamle Sønderby. Lige overfor Børsen på hjørnet af Slotsgade og Søndergade lå Apoteket med den berømte Apotekerhave ud mod Slotsgade. Foran Apoteket – på det nuværende Posthustorv – lå Skive Markfrøkontors store, hvide bygning med en lille have foran, indhegnet af et pynteligt hvidmalet stakit.

Fortsatte man nu ned ad Søndergade mod Liselund mødte man straks på ven-

Det gamle Sygehus i Sønderbyen i trediverne. Bemærk de ujævne fortove af vidt forskellig bredde.

stre hånd købmand Trærups lange, lave hus med købmandsbutikken i den sydlige ende. Her ved købmand Trærup drejede Tværgade til venstre fra Søndergade og strakte sig med sine små bedagede røner som perler på snor ned til Slots-gade og fulgte stort set samme bane som i dag, – men dermed er enhver lighed også slut.

På højre hånd overfor købmand Trærup lå det lille hyggelige torv, – oprindelig kaldet »Krogen«, der førte videre op til det gamle Reberbanen med sine toppede brosten og små, lave huse.

Søndergade fortsatte mod syd med sine karakteristiske små huse, der lå ligesom lidt tilfældigt anbragte, mere eller mindre forskudte for hverandre, hvad der bevir-

kede, at det utroligt ujævne og brolagte fortov havde højest forskellig bredde alt efter, hvor tæt de enkelte huse var placerede mod gaden.

På venstre side mødte man nu »Det gamle Sygehus«, der lå lidt tilbagetrukket med et ret bredt brolagt areal foran. Sygehuset blev opført i 1854 og var i brug som sådan indtil 1888, da sygehuset på Resenvej blev taget i anvendelse. Herefter blev bygningen solgt og indrettet til privat beboelse, – men navnet »Det gamle Sygehus« slap huset dog aldrig af med.

Lige overfor »Det gamle Sygehus« lå byens to mindste huse lidt forskudt for hinanden, – et ejendommeligt makkerpar –, det ene højt og smalt i to etager, det andet ret langt og lavt med et bageriud-

salg i den ene ende, – begge to dukkeagtige små.

Videre ned ad Søndergades ujævne stenbro nåede man til den høje, grå kirkegårdsmur på højre hånd, og lige overfor på venstre side lå kommunens gule husvildebolig med otte lejligheder. Herefter slap brolægningen op, og vejen mod Liselund fortsatte som almindelig grusvej. Helt op langs kirkegårdsmuren lå en gangsti adskilt fra vejen ved en ret bred vejgrøft.

På venstre side overfor kirkegården lå slagter Mouritsens lille landejendom med marker ned til Stillings eng. Straks efter at have passeret kirkegården, lå på begge sider et lille stykke græsmark, inden man nåede til de første huse i Liselund. På venstre side stod to små huse tilhørende gartner Jacobsen og arbejdsmand Lund Poulsen, og mellem disse to huse førte en

blind vej til venstre ned mod engen. Nederst på denne vej lå Liselund nr. 7, hvor vi havde boet et års tid i 1927.

På modsatte side af Liselundvejen drejede en smal kørevej til højre og førte hen til fru Sørensens ejendom »Enghøj«, hvor vi som tidligere omtalt flyttede ind i november 1932.

Liselund fortsatte endnu et stykke vej helt ned til engen ved Lilleå. På højre side af vejen lå her fru Sørensens marker, og på venstre side lå yderligere tre huse tilhørende henholdsvis slagteriarbejder Marinus Nielsen, murer Peter Andersen og lagerarbejder Georg Kjeldbjerg. Allernederst, – helt ned ved Lilleå – stod en beboelsesvogn. Jeg husker ikke i dag, hvad folkene hed, men de havde en datter, der hed Olga, som vi af og til legede med.

Søndergade 12-14 – byens to mindste huse – et ejendommeligt makkerpar.

Min skolevej

Når vi skulle i skole, gik vi gerne op langs med kirkegårdsmuren mod den gamle kirke. Selve muren strakte sig kun cirka halvvejs op og blev derefter afløst af et trådhegn, og på ydersiden langs både mur og hegn fandtes en smal sti, vi kunne gå på. Langs det første stykke af stien fra Liselund var der græsmark uden for kirkegården, men omtrent der, hvor muren holdt op lå lergraven, hvor i sin tid Hadders teglværk havde ligget.

Om sommeren var de sydvendte skråninger ned mod lergraven et yndet opholdssted for byens sprittere, – der var jo dejligt lunt, når solen skinnede. De råbte af og til efter os, men gjorde aldrig forsøg på at ville gøre os noget, – alligevel gik vi altid i en stor bue uden om dem.

Her lå også kirkegårdens mødding, som vi kaldte den affaldsdyngge, hvor kirkegårdsgartnerne smed gamle kranse og blomster på skrænten. Denne dyngge måtte vi bestige og passere for at komme videre, men kort efter blev stien mere regulær ovenfor Damgaard Møllers gartneri og førte bagom den gamle kirke og mundede ud i Kirkegade, der igen førte videre til Asylgade, hvor Søndre Skole lå.

Denne vej kunne vi bruge det meste af året, men hvis der var faldet meget sne om vinteren, kunne den være ret ufremkommelig. Vi måtte så gå op ad Liselundvejen forbi kirkegården og derefter følge kirkegårdsdiget på den nordre side langs med rebslageriet. Rebslager Skivesen, der residerede her, var lidt af en original. Han bar altid en sort bowlerhat, når han stod og drejede og flettede sit lange tovværk, og han var meget fåmælt og værdigede

ikke os unger et blik, når vi kom forbi.

Der havde været rebslageri i umindelige tider, og det havde da også givet Reberbanen sit navn.

Mellem rebslageriet og kirkegårdsdiget lå en ret bred gangsti, der stort set altid var farbar, men da den var noget længere – og mindre spændende end stien over lergraven – blev den kun benyttet som reservevej.

Surterhvervede lommepege

Sådan noget som lommepege var et helt ukendt begreb for os, men så fandt vi selv udvej for at skaffe os lidt håndører. Forsynet med en sæk under armen, hjem søgte vi med jævne mellemrum byens affaldspladser og især kommunens losseplads på Stillings eng, der lå lige nedenfor Sabroes børnehjem (Nu Skive Friskole), hvor Søndre Boulevard i dag ligger. Her samlede vi jern, metaller og gamle ben, og når vi havde samlet en passende mængde, blev det møjsommeligt slæbt op til jernhandler Laursen på Reberbanen. Så var det altid spændende, hvor meget vi fik, og vi fulgte nøje den lange stang på bismervægten, når kuglen blev flyttet frem og tilbage, men det lykkedes os aldrig at følge med i, hvad vægten viste.

Så vendte den gamle jernhandler hovedet væk, spyttede en karduskrå ud og fandt så sin pung frem. Det var en god, gammeldags snørepung, der var lukket ved adskillige vridninger og omviklede læderbånd.

Hvor meget fik vi så? – Vi fik nogle få ører, aldrig så mange som vi i fantasien og med vore små drengearme havde løftet os til, – men vi tjente da en lommeskilling.

Fru Sørensen fik nogen hjælp til det tungere arbejde af en ældre mand, der hed Hans, – eller røde Hans, som nogle kaldte ham på grund af hans rødblonde skæg og hårtjavsjer. Han var en rar og godmodig mand, der troligt sled fra morgen til aften. Han havde tidligere arbejdet ved landbruget, og ingen kunne som Hans bruge en lé eller svinge en plejl, – så det var virkelig en god hjælp for fru Sørensen.

En dag i foråret 1933 stod jeg og snedkererede ved fars høvlebænk ude i garagen, da jeg tilfældigvis hørte Hans og fru Sørensen stå ude i gården og diskutere muligheden af at få fat i en dreng til at samle »svineæde« sammen oppe i byen.

Fru Sørensen havde en fast aftale med en del husstande fordelt rundt om i byen med Nørre Allé – Havnevej og Christiansgade – Asylgade og Møllegade som yderpunkter. Aftalen gik ud på, at de pågældende husmødre samlede de daglige madrester og andet køkkenaffald i spande, som de stillede uden for bagdøren til deres hjem. Hver eftermiddag kørte Hans så rundt med en trækvogn og tømte spandene, hvis indhold udgjorde en væsentlig del af foderet til svinene.

Jeg stod lidt og overvejede, – jeg var jo trods alt kun godt ti år, men så tog jeg mod til mig og gik hen og spurgte fru Sørensen, om hun kunne bruge mig, og hvad jeg kunne tjene ved det.

Hun så lidt på mig og svarede så, at jeg kunne få 1,50 kr. om ugen, men at jeg hellere først måtte tale med mine forældre om det.

Jeg forelagde derefter sagen for far og mor, og de havde stort set ikke noget at indvende, men pointerede blot at jeg

måtte være indstillet på, at køkkenaffaldet skulle afhentes hver dag, uanset om det så regnede eller sneede. Det forstod jeg jo godt, – og så blev jeg fru Sørensens svine-dreng!

Trækvognen var gammel, snavset og ildelugtende. Den havde fire træhjul forsynede med jernringe, og de lavede en frygtelig spektakel, når jeg kom træk-kende med vognen på den ujævne bro-lægning, der dengang dominerede over det meste af byen. Det tog mig gerne en halvanden times tid at komme igennem ruten, og jeg lærte meget hurtigt at sætte størst pris på de dage, hvor regnen styrtede ned, for så var der nemlig meget få børn på gaden.

Jeg blev drillt ret meget, og der blev hujet og råbt efter mig, men det var nu ikke så slemt, når bare ungerne ville nøjes med det. Der var imidlertid nogle drenge, der direkte saboterede mig, og blandt disse var der især en stor, grov krabat, som jeg kendte fra skolen. Han var stor og stærk, hvorfor han heller ikke uden grund i skolen havde fået sit øgenavn Karl Løveunge.

En dag kom jeg trækkende med næsten fuldt læs hen til Børsen på hjørnet af Adelgade og Slotsgade. Jeg skulle videre ned ad Slotsgade til Fredensgade, men først skulle jeg om i gården bag Børsen for at hente en spand. Der var naturligvis ikke bremsen på vognen, hvorfor jeg parkerede den ved at dreje forhjulene ind mod fortovskanten, mens jeg var omme i gården.

Da jeg kom tilbage igen, var der imidlertid ikke nogen vogn at se, men lidt nede i Slotsgade stod Karl Løveunge sammen med et par andre drenge og grinede. – Så

fik jeg også øje på vognen, der lå væltet på fortovet på hjørnet af Slotsgade og Tværgade med køkkenaffaldet spredt ud over et større område. Karl Løveunge havde drejet forhjulene fri af fortovskanten og havde ladet vognen få frit løb ned ad Slotsgade, indtil den stødte mod fortovskanten ved Tværgade.

Småtudende måtte jeg med de bare næver samle det slibrige køkkenaffald sammen og læsse det på vognen igen, så godt som jeg nu kunne og derefter gøre turen færdig.

Næste dag fik Karl Løveunge dog sin betaling, da min ældste broder fik fat i ham og gennembankede ham, og siden den dag turde han ikke drille mig mere.

Således gik jeg daglig min rute og drømte og fantaserede alt imens om mangt og meget. Når vognen var godt læsset og tung at trække, gik jeg gerne foroverbøjet med hænderne bag ryggen og trak i vognstangen, så kunne jeg ligesom lægge større vægt i trækket.

Hver dag, når jeg fra Torvegade skulle videre op ad Nørre Allé, trak jeg altid på den måde. Som de fleste af Skives gader var også Nørre Allé brolagt – og utrolig ujævn, hvad der resulterede i en raslende støj fra hjulenes jernringe. Sommetider kunne jeg så gå og bilde mig selv ind, at støjen fra vognen lød så mærkelig hul, og at der måske var en hemmelig tunnél nede under gaden. Det ville være så dejligt, så kunne jeg gå dernede med vognen, og så gjorde det ikke noget, at den larmede.

Således var der gået et halvt års tid, da jeg en dag kom trækkende med vognen fra Christiansgade og drejede ind på den

brolagte Asylgade. Det var jo i den gade, min skole lå, og når tidspunktet var sådan, at jeg kunne risikere, at skolebørnene blev lukket ud når som helst, løb jeg alt, hvad remmer og tøj kunne holde for at komme forbi skolen, inden børnene kom ud.

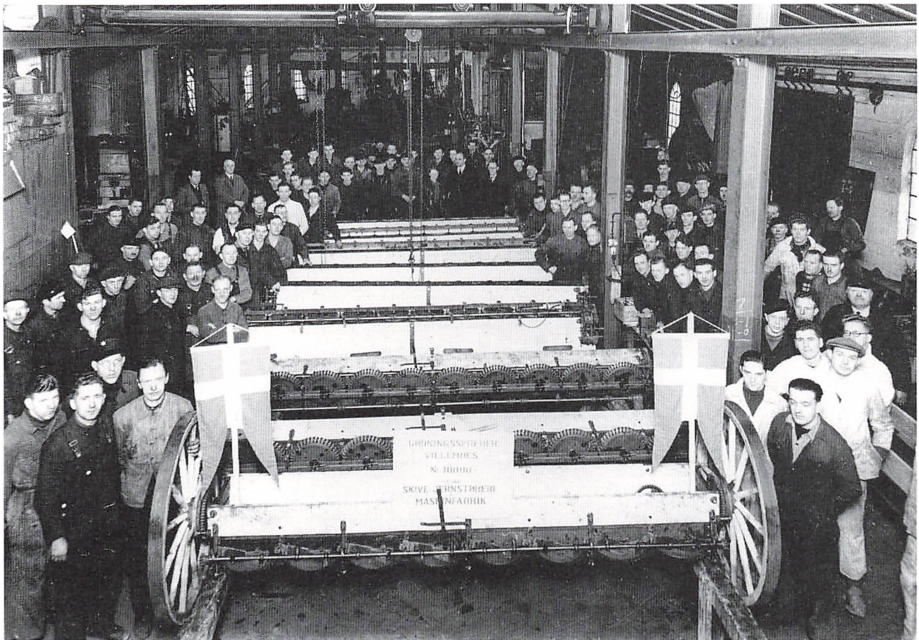
Netop den dag var det lige før skoledagen var slut, hvorfor jeg i strakt galop drø-nede henad Asylgade.

– Og så skete det pludseligt!

Netop som jeg var ud for skolen, gav det et bump i vognen, og jeg røg på maven hen ad gaden. Da jeg fik samlet mig selv op igen, stod jeg med vognstangen i hånden, – men kun forakselen med hjulene sad fast på stangen, mens vognen og en del af indholdet lå spredt ud over gaden.

Siden Karl Løveunges attentat mod vognen i Slotsgade, have jeg altid en gammel kulskovl med i vognen, og i største hast gik jeg nu i gang med at skovle det spildte svineæde op på vognen igen, – og i samme øjeblik hørte jeg skoleklokken ringe ud. Jeg nåede lige at få det sidste skrabet sammen og samlet op, – smed derefter hurtigt forhjulene ovenpå læsset, – greb med begge hænder om de to hjørner, hvor forhjulene have siddet og skub-bende vognen foran mig, nåede jeg om i Kirkegade, netop som børnene begyndte at myldre ud i Asylgade. Fra Kirkegade fulgte jeg kirkegårdsdiget ned langs reb-slageriet og undgik således en konfrontation med skolebørnene, – men det blev min sidste tur som svinedreng!

Da jeg kom hjem med stumperne af vognen, sagde jeg til fru Sørensen, at nu ville jeg ikke køre mere. Det passede jo ikke rigtig Hans, for nu måtte han så i gang igen, men først blev der anskaffet en

Skive Jernstøberi 6. februar 1939: Villemoes gødningsspreder nr. 10.000 forlader samlebåndet. Øverst i venstre hjørne under de to høje vinduer skimtes henholdsvis direktør Mads Gad og opfinderen proprietær D. Villemoes. På venstre side af gødningssprederne – lige over venstre flag – ses karetmager A.J.M. Jensen.

helt ny vogn med to cykelhjul med dæk og slanger, – lydløse og letløbende – så han fik da således nogen fordel af, at jeg havde slidt den gamle smadderkasse op.

Tilbage til karetmagerfaget

Far var efterhånden ved at være godt træt af lillebilforretningen, der åbenbart aldrig ville føre til andet og mere end lige fra hånden i munden til trods for, at han skulle være disponibel døgnet rundt. I foråret 1933 begyndte far derfor alvorligt at overveje mulighederne for at få arbejde igen i sit oprindelige fag. Han havde et par gange været nede på Skive Jernstøberi for at tale med værkføreren, om der kunne være chance for at få arbejde på Jernstø-

beriets snedker- og karetmagerværksted, og her var man ret optimistiske og lovede at sende bud, når der blev brug for en mand mere.

Kriseårene i tyverne havde naturligvis også præget Skive Jernstøberi's omsætning og drift under ledelse af fabrikant Siliam Bjerre, og fabrikken havde kørt med stærkt reduceret mandskab.

Fabrikant Siliam Bjerre var en fremragende tekniker og havde blandt andet konstrueret den efterhånden verdenskendte GYRO kværn, – men han var absolut ikke mindet for den administrative side af ledelsesfunktionen.

Sidst i tyverne havde fabrikken givet direkte underskud i flere år, og i foråret

1929 stod Jernstøberiet faktisk foran at blive erklæret konkurs af Skive Bank, der selv var i store vanskeligheder. Konkursen blev dog afværget, idet brødrene Erling og Torben Foss trådte til og købte fabrikken den 13. april 1929, – netop på grund af GYRO kværnen, hvis patenter brødrene Foss ønskede at sikre sig.

Der blev nu iværksat en reorganisation af hele fabrikkens drift og bogholderi, og den 1. januar 1932 ansatte brødrene Foss deres gode ven, premierløjtnant Mads Hemming Gad som administrerende direktør, mens fabrikant Siliam Bjerre fortsatte som teknisk direktør.

Direktør Mads Gad var en mand i sin bedste alder og en meget dynamisk leder-type, og nu fulgte en række opgangsår med stigende omsætning på fabrikken, – også hjulpet noget på vej af tiden, idet krisen så småt var ved at svækkes.

I forsommeren 1933 kom der bud til far fra Jernstøberiet med besked om, at han nu kunne begynde på fabrikkens karet-magerværksted snarest muligt.

Det blev jo en vældig omvæltning for os alle, men naturligvis mest for far, der nu fik travlt med at få afviklet hyrevognsforretningen, som han efterhånden havde drevet i næsten ni år.

I begyndelsen af juni 1933 startede far således igen i sit gamle fag som karetmager.

Skoleliv i 30erne

I skolen gik det mig godt, og jeg var glad for at komme der. Ved skoleårets start den 1. april 1934 var jeg blevet oprykket i 1. mellemklasse som nr. 13, og ved skoleårets afslutning var jeg avanceret til nr. 3.

Det skyldtes vistnok mest, at jeg syntes, det var frygtelig flovt, hvis jeg blev hørt i lektionen og ikke kunne svare på lærerens spørgsmål.

Socialt set stod jeg langt under de fleste af mine klassekammerater.

Dengang var det endnu ikke almindeligt, at arbejderbørn gik i mellem- og real-skole, men far og mor havde altid stået fast på, at vi børn skulle have den bedste mulige skolegang, uanset om vi havde penge eller ej. I min klasse var vi vel en 4-5 drenge og et par piger fra arbejderhjem. Alle de øvrige var sønner og døtre af læger, direktører og dyrlæger for blot at nævne nogle eksempler fra min egen klasse, så det var ikke altid lige nemt at begå sig.

Jeg havde således aldrig gået på danseskole, hvorfor jeg heller ikke deltog i de årlige skoleballer, der ellers var et stående samtaleemne i frikvartererne flere uger både før og efter ballet. Jeg var genert og syntes, det var meget flovt ikke at kunne danse, og jeg havde heller ikke så pænt tøj som de andre.

Det gjorde mest ondt, når jeg var forelsket i en af pigerne på skolen. Så led jeg alle skinsygens svære kvaler ved tanken om, at mine kammerater nu morede sig og dansede med min drømmepige, og så ønskede jeg meget, at jeg kunne have været med.

Til kammeraternes fødselsdagsfester, var jeg heller aldrig inviteret med, men det var nu naturligt nok, da jeg ikke selv holdt fødselsdagsfester. Det var ikke så lige til at invitere alle disse overklassebørn til vort spartanske hjem, – det var jeg både for genert og for hæmmet til.

Alt i alt var der dengang langt større klasseforskel – også mellem børn – end i dag, og jeg tror faktisk, at det mere eller mindre bevidst var medvirkende til, at jeg hang i med lektierne, så jeg kunne vise, at her var i hvert fald et område, hvor jeg var fuldt på højde med de andre.

– Men i det daglige var der nu meget sjældent – for ikke at sige aldrig – problemer med kammeratskabet på grund af de sociale forhold, og en af mine meget gode venner var da også søn af direktøren på en af byens største virksomheder, og vi legede meget sammen uden for skoletiden.

Langsom – men stabil fremgang

Far var glad for sit job på Jernstøberiet, men da fabrikkens hovedproduktion var landbrugsmaskiner, var arbejdet noget sæsonpræget, og i de første år var far desværre arbejdsløs nogle måneder hver sommer.

For at tjene lidt ekstra penge i disse perioder, byggede far i sommeren 1934 en ret stor fladbundet sjægte, som han ville bruge til ålefiskeri i fjorden.

Garagen, der jo nu var ledig, blev så anvendt til bådebyggeri, og her kunne far stå og arbejde uanset vejret. I perioder hændte det, at min søsters mand, der var blikkenslager, også var arbejdsløs, og så hjalp han far med båden.

Ofte måtte jeg efter skoletid – mere eller mindre frivilligt – være ham, der stod udenfor båden og holdt en tung hammer som modvægt mod klinkehovedet, mens far nittede bolten indenbords, og det var nu ikke noget særligt spændende job.

En dag sidst på sommeren var båden

omsider færdig og klar til søsætningen, der skulle foregå i Karup å nedenfor Liselund. Far havde troppet alle Liselunds mandlige beboere sammen, og snart trillede båden nok så lystigt af sted på ruller med en 4-5 mand på hver side og en hale af børn bagefter. Alt gik som planlagt, og snart vuggede båden på Karup åens »friske bølger«, mens mændene fik en velfortjent øl.

Dagen efter roede far og min svoger båden ned ad åen og ud i fjorden og videre om til Skive Sejlklubs bådelaug, som dengang havde bådplads, klubhus og bådebro i området syd for den gamle havn med front over mod åmundingen.

Allerede samme efterår fangede far og min svoger en hel del ål, hvoraf de største blev solgt til byens fiskehandler, mens de mindste endte deres dage på mors stegepande.

I det følgende års tid gik min dag med skolen, lektier og i fritiden med leg omme i lergraven eller ved åen.

Far havde efterhånden fast arbejde på Jernstøberiet, og vores økonomi bedredes væsentligt, – blandt andet fik vi vor første fabriksbyggede radio. Det var en Philips modtager, indbygget i et lille fint, sort kabinet, og vi var meget stolte af den. Far lavede selv kabinettet til højtaleren, der stod oppe på en hylde, som han ligeledes havde lavet til formålet.

Realeksamen 1939 og kontorelev på Skive Jernstøberi

Hjemme havde vi nu og da drøftet, hvad jeg skulle tage fat på, når jeg efter et års tid havde fået min realeksamen. Selv havde jeg i nogen tid overvejet, om jeg skulle

Realklasse B, Søndre Skole, ved afslutningsfesten i marts 1939. Olav Jensen står som nr. 2 fra venstre.

prøve at komme i kontorlære, eventuelt på kommunkontoret. Far og mor syntes for så vidt, at det var en god idé, dog mente far, at jeg ville få en mere alsidig uddannelse ved at komme i lære i et handelsfirma, og han foreslog, at han kunne tale med direktør Gad på Jernstøberiet om muligheden for at komme i lære der.

Det gjorde han så og fik det svar, at jeg selv skulle komme ned på Jernstøberiet og tale med direktøren næste gang, jeg fik karakterbogen med hjem, så ville han gerne se den samtidig.

Et par måneder senere fremstillede jeg mig så ifølge aftalen med karakterbogen i hånden, og da direktøren åbenbart var tilfreds med den, fik jeg besked om at komme igen, når jeg havde bestået realexamen, så ville han gerne se eksamensbeviset.

Dengang gik skoleåret fra 1. april til 31. marts, og den skriftlige eksamen begyndte omkring den 20. februar, og derefter blev den mundtlige eksamen afviklet i tiden fra cirka 1. marts til 20. marts. Det indebar, at vi måtte i gang med at repetere de forskellige fag sidst i januar eller senest i begyndelsen af februar.

Det var altid et stort problem for mig at få tilstrækkelig ro til repetitionen. Vi havde i Liselund det, man forstod ved en tre værelses lejlighed: køkken, soveværelse, spisestue samt »den pæne stue«, der stod aflukket næsten året rundt og kun blev fyret op i juleugen og ved specielle lejligheder.

Hvor var det dog en fjollet ordning, og hvor ville alt have fungeret bedre, såfremt denne såkaldte pæne stue i stedet for havde været indrettet som børneværelse,

hvor vi, når det var påkrævet, kunne få ro til at lave lektier. Som hjemmet var indrettet nu, sov vi tre yngste drenge inde i soveværelset tilligemed mor og far, mens min ældste broder sov på divanen i spisestuen, – og samtidig stod der altså en stor stue ubenyttet hen, – men sådan var skik og brug dengang.

Jeg havde vanskeligt ved at samle mine tanker om repetitionen, når den øvrige familie sad omkring mig og snakkede, eller radioen var tændt, og når jeg repeterede sproget, ville jeg gerne læse højt for at øve mig i udtalen, og det gik jo slet ikke i samvær med familiens øvrige medlemmer.

Jeg fandt så på at sætte mig ind i den pæne stue med et uldtæppe svøbt omkring mig fra fødderne til skuldrene, så kun hænderne var frie, og sådan sad jeg så og læste dag efter dag, men det var godt nok en kold omgang midt i vinterens hjerte, og ofte var fingrene så stive af kulde, at jeg havde besvær med at holde på bogen.

Den 21. februar 1939 begyndte realklassens skriftlige eksamen med dansk stil, og emnerne var:

1. Hvad der kan gøres for at skabe sunde og smukke forhold i og ved vore boliger eller
2. Trafikveje og trafikmidler, som forbinder forskellige egne af jorden.

Jeg valgte sidstnævnte emne, da jeg fandt, at det gav stof til en meget varieret beretning.

Derefter gik det slag i slag, og den 20. marts var vi oppe i sidste fag til den mundtlige eksamen.

Få dage senere havde vi en lille afslutningsfest på skolen med uddeling af eksamensbeviser.

Allerede dagen efter afslutningsfesten henvendte jeg mig på Jernstøberiets kontor med mit eksamensbevis i hånden og fik foretræde hos direktør Gad.

Direktøren læste opmærksomt karaktererne igennem og sagde, at det så jo meget fint ud, og at jeg skulle gå ud på tegnestuen for at tale med driftsingeniør Schröder og lade ham se eksamensresultatet.

Ganske vist syntes jeg, det lød lidt mærkeligt, men gjorde naturligvis som jeg havde fået besked på.

Ingeniør Schröder læste ligeledes beviset igennem og noterede mit navn og min adresse og sagde, idet han gav mig eksamensbeviset igen: »Ja, men så kan du begynde i morgen tidlig klokken 7.30, og så skal du jo have kedeldragt på.«

Så var jeg klar over, at noget var galt og sagde, at jeg da søgte stilling som kontorelev.

»Hvorfor i alverden kommer du så ud til mig« udrød ingeniør Schröder forbavset.

Jeg kunne jo kun svare som sandt var, at direktør Gad havde sendt mig derud. Ingeniøren tog derefter telefonen og ringede ind til direktøren, og da han lidt efter lagde røret på igen, sagde han med et smil, at jeg skulle ind til direktør Gad igen.

Som sagt så gjort, og da jeg kom tilbage til kontoret, sagde direktør Gad, at han troede, at jeg søgte ind som maskinlærling. Han fulgte mig derefter ind til prokurist Kirk og spurgte ham, om der var brug for en elev på kontoret.

Personalet på Skive Jernstøberi 1939.

Foran fra venstre: kontorlærling Olav Jensen, kontoristerne Arne Kristensen og – siddende – Kamma Meldgaard, værkførerne Søren Rasmussen og Ove Hansen, direktørerne Mads Gad og Siliam Bjerre, værkfører Hans Christensen og støbemester Andersen.

»Ja, det har vi da egentlig«, svarede prokuristen, – og så var den sag afgjort.

»Det er jo den 1. april på lørdag, og det er kun en halv arbejdsdag, så det kan næsten ikke betale sig, at De begynder før på mandag,« fortsatte prokurist Kirk.

»Nej stop!« udbød direktør Gad, »han skal i hvert fald ikke begynde på en mandag, nej, kom De bare lørdag morgen klokken halv ni,« – og sådan blev det, – og sådan startede min karriere på Skive Jern-

støberi, – en ansættelse, der skulle komme til at strække sig over nøjagtigt 30 år og 6 måneder.

Skammergaard

Af Kristian Mikkelsen, Charlottenlund

Skammergård var navnet på en bondegård i Junget sogn i Nordsalling, Viborg amt. Den lå vest for Junget by med sin vestlige grænse mod Selde sogn og adskilt derfra ved et mod syd løbende vandløb langs hele denne grænse. Mod øst – i retning mod Junget by – var der ligeledes et vandløb, der dog kun strakte sig over omtrent 2/3 af grænseskillet og løb mod syd.

I 1930 nedbrændte gårdens bygninger totalt, og dens jorder blev solgt til udstykning. Dens historie som enhed var da endt.

Navnet »Skammergaard« har igennem tiderne undergået forandringer fra »Skamminggård« over »Schammergaard« til »Skammergaard« og er af Stednavneudvalget formodet oprindeligt at have været Skammrager, der fra oldnordisk kan oversættes til Gammel-ager.

Ejerforhold i fæstetiden

Fæstetiden strakte sig, bortset fra en kort periode i 1697, helt op til 1806, hvorefter gården overgik til selveje.

Bortset fra perioden mellem 1675 og 1729 hørte Skammergaard til hovedgården Kjeldgaards fæstegods. Kjeldgaard ejedes indtil 1536 af Viborg Bispestol og overtoges ved reformationen af Kronen, som i 1578 solgte til Ove Juel, som var af ottende slægtled af den kendte adelsfamilie Juel. Han døde i dec. 1599 og begravdes i Brande kirke.

I 1599 overtages godset af Rigsraad og Statsholder i Norge Jens Juel, hvis datter Christence bragte den til sin ægtefælle hofmester på Sorø, Jørgen Rosenkrantz. Den næste ejer af Kjeldgaard var Manderup Due til Krastrup og Halkjær. Han blev i 1629 gift med Ane Albretsdatter Skeel til Hegnet, som hun førte med sig i ægteskabet. Manderup Due døde i 1659 og hans enke døde i 1662. I 1668 købtes Kjeldgaard af Dorte Daa til Hverringe, enke efter rigsraad Gregers Krabbe til Torstedlund, med hvem hun havde to døtre: Helwig og Elisabeth. I 1675 døde Dorte Daa og een af arvingerne Cancellieraad Berendt Due til Krastrup, Halkjær og Torstedlund (søn af ovenomtalte Manderup Due), gift med Elisabeth Krabbe, fik Kjeldgaard men ikke Skammergaard, der arvedes af Fru Helwig Krabbe til Vrejlev Kloster. Berent Due døde i 1699 og i 1704 står sønnen Manderup Due som ejer af Kjeldgaard.

Den 12. marts 1697 solgte og skødede Helwig Krabbe Skammergaard til Jep Hansen, som var fæster af gården. Han blev selvejer, men afhændede allerede gården igen den 3. december 1697 og blev atter fæster på gården. Den nye ejer af Skammergaard blev magister Søren Pedersen Paludan, som senere solgte til Thomas Bie, Viborg. Pastor Kield Bøg overtog ved auktion i Skive i 1729 gården som ufyldstgjort panthaver. Herløw Stjernholm til Kieldgaard købte den 12. april 1729 Skammergaard.

Mandrup Due solgte Kjeldgaard i 1709 til Hørløv Stiernholm, hvis søn Rasmus i 1755 overtog godset. I 1777 døde Rasmus Stjernholm og hans enke Ane Christine Øllegaard Hvas sad på godset, indtil sønnen Frederik de Stjernholm i 1783 overtog Kjeldgaard.

FÆSTERE I TIDSPERIODEN 1664-1806:

1664- : Niels Jensen.

1688-1729: Jep Hansen.

1729-1777: Chresten Chrestensen Nygaard.

1777-1786: Poul Jensen.

1786- : Anders Pedersen.

-1806: Kirsten Nielsdatter.

(Anders Pedersens enke).

Selvejere

Den 18. november 1806 købte Kiersten Nielsdatter Skammergaard af Captain Frederik de Stiernholm til Kieldgaard for 1600 Rdlr. og ejede den til 1831.

Sønnen Michel Andersen overtog gården efter moderen og ejede den til 4/6 1869, hvorefter den overgik til sønnen Christen Mikkelsen. Han drev gården indtil 1/12 1907, da han solgte til sønnen John Mikkelsen.

I 1915 frasolgte John Mikkelsen en parcel på knap 11 tdr. land fra Skammergaards nordligste mark til statshusmand Peter Petersen. Omkring 1917 forpagtede John Mikkelsen en ejendom tilhørende sin svoger Kristen Bundgaard. Jorden til denne ejendom var fjerntliggende fra Bundgaard, men nabo til Skammergaard. Ejendommen var på ca. 5 tdr. land. Bygningerne var af ringe kvalitet og meget forfaldne. De 5 tdr. land dannede ikke grundlag for en families eksistens. Engang i tyverne blev denne lod tillagt Skammergaard, som herefter havde et tiliggende på 94 tdr. land.

John Mikkelsen ejede gården indtil den nedbrændte totalt i 1930. Han realiserede da det, der ikke blev flammernes bytte, og solgte jorden til udstykning.

Bygningerne

I Chresten Chrestensen Nygaard's fæstebrev til Skammergaard fra 1729 er der under bygninger angivet, at »Korn-Lade og Sals-huuset er nye og i denne maaned (Julii Anno 1729) opsat og Fæhuuset med fornøden tømmer, tag, og videre velforsint«. Den vestlige længe, der har udgjort vognport og redskabsrum, er ikke omtalt og må være af endnu ældre dato.

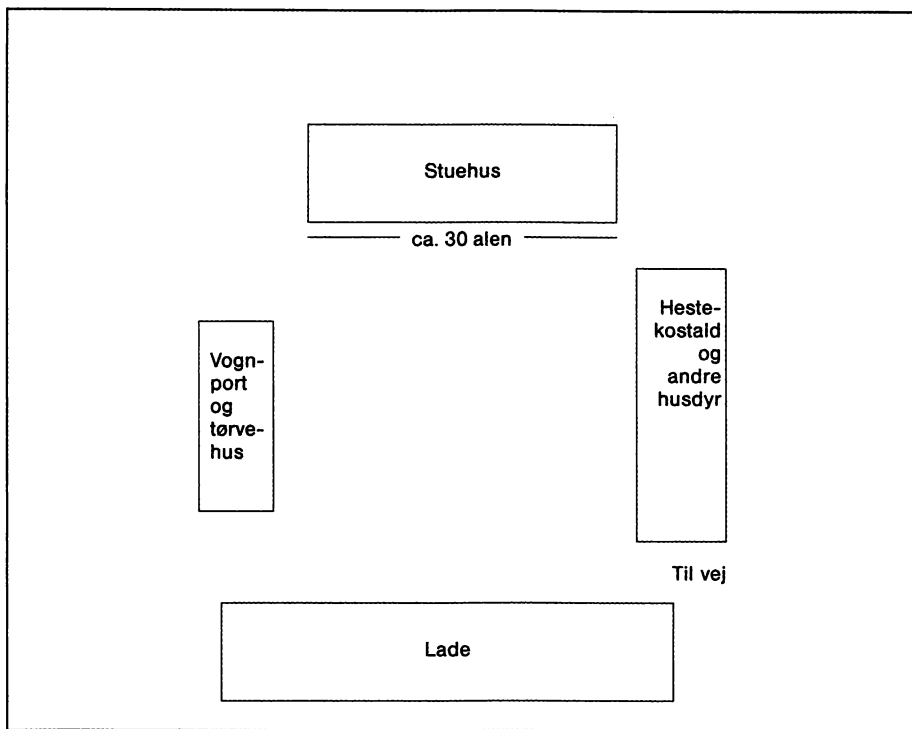
Stuehuset lå mod *nord*. I 1806 lod Kjeldgaard bygningerne brandforsikre for første gang. Da så stuehuset således ud: »13 Fag, 10 Alen dyb, fyr underog overtømmer, formuuerde- og klinede vægge, Straatag, til Stuer, Kammer, Kjøkken og Bryggers med Lovt, Vinduer og Døre, 2de iern bilægger kakelovne, en indemuret Koober kiiddel paa en Tønde, samt 2de Skorstener og en Bageovn af vindtørrede men Skorstenspiiben af brændte Steen, taxeret a Fag 30 rd, er 390.«

Det blev i 1831 forlænget og indrettet også til aftægtsbolig for Kirsten Nielsdatter, enke efter Anders Poulsen.

Stuehuset havde 3 Skorstene:

Een, som dannede aftræk fra den murede bageovn i bryggerset og 3 vaskekøder (2 indmurede mindre af kobber og en fritstående af støbejern).

Een, som dannede aftræk fra komfur i køkken og to kakelovne i hhv. dagligstue og sovekammer. Røgfanget fra det oprindelige åbne ildsted i stedet for komfur var bevaret i 1930, men ikke funktionsdygtigt.

Skitse over beliggenheden af Skammergaards bygninger ca. 1729-1830.

Een, der var tilsluttet en kakkelovn i havestuen, til opvarmning af denne og overstuen. Denne skorsten har formentlig været brugt af aftægtsfamilierne.

Ydermurene var erstattet af 1/2-murstens mure, bortset fra et parti i den vestlige ende, som stadig var lerklinet fletværk.

I 1857 vurderedes bygningerne igen. Stuehuset havde nu:

»18 Fag, 9 1/2 alen dyb af Grundmur og klinede vægge, fyr Underog Overtømmer samt Straatag til Beboelse med Loft, Vinduer og Dørre, Kjøkken og Bryggers, Bageovn og Skorsten af Leer- og Muursteen men Piben af helbrændte Steen

taxeret uden Grundmuur til a Fag 50 rdl..... 900.«

I årene 1857-70 foretages en del forbedringer, som ikke er nærmere beskrevet, men forsikringssummen er øget til 1100 rdl, uden der er sket ændringer på de andre huse. Der var bjælkeloft overalt med en højde under bjælkerne på ca. 180-185 cm.

Skitsen over stuehuset viser ruminddelingen og tilnærmelsesvis også størrelsesforholdene. Gulvene i pigekammer og saltkarrum var af cement, i bryggers af små marksten lagt i cementmørtel, i karlekammer af mursten lagt på fladen. I re-

sten af rummene var der gennem tiderne lagt trægulve.

Saltkarrummet var en halvkælder, som indtil 1893 – dette år oprettedes »Nordsalling Mejeri« – blev anvendt til mælkekammer. Fremstillingen af smør og ost foregik i den nordre ende af det østre hus. Her var ligeledes indrettet en halvkælder til dette formål.

Fæhuset, der lå mod *øst*, skulle i 1729 rumme 9 voksne kreaturer, 4 ungkreaturer, 6 får med lam og 2 svin med evt. smågrise og måske også de 4 heste. Det beskrives som fornødent forsynet med tømmer, tag og videre.

Ved taxationen i 1806 beskrives huset således:

»12 fag, 9 alen dyb, blandings under- og over tømmer, klinede vægge, Straatag, til Stald og fæe, taxeret a fag 12 rdl, er 144«.

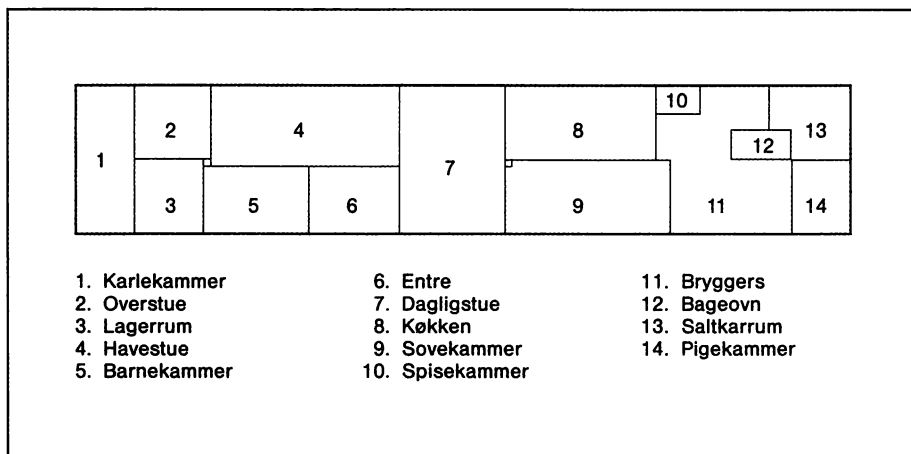
Dette hus forblev lerklinet uden grundmur og af næsten samme størrelse og forsikringssum indtil 1860. I årene herefter blev der foretaget grundmuring, for-

længelse mod nord og sammenbygning med laden, ændring af de lerklinede vægge til vægge opført i marksten. Loftet var af kløvede egerafter dækket med et lag ler. Kostalden havde fået den udvendige form, den havde ved branden. Ved branden rummede huset ca. 25 køer, 30 ungdyr og 6 grisesøer med smågrise. 11 kalve var opstaldet i laden og indebrændte. Lerloftet i kostalden forsinkede gennembrændingen, så man fik tid til at gennembyrde ydermuren og redde de fleste af kreaturerne ad denne flugtvej.

Ladebygningen mod *syd* er i Chresten Chrestensens fæstebrev af 1729 angivet at være nyopført og er formentlig den samme, som i 1806 førstegangsforsikredes: »20 fag, 10 alen dyb, blandings under- og overtømmer, klinede vægge, Straatag, til Lade og Tærskeloe, taxeret a fag 20 rdl, er 400«.

I 1857 er bygningens størrelse forandret til 23 fag og dybden forøget til 10 1/4 alen, men stadig lerklinet uden grundmur.

Skitse over Skammergaards stuehus ca. 1870-1930.

Laden er formentlig nu en kørelade. I tiden op til 1870 foretages grundmuring og herefter skiftes væggene ud med mursten, således at sydmuren opføres som 1/2-stens mur, hvorimod gavle og nordmur er hel-stens mur med vinduer og en port til gårdsiden og ladeporte i gavlene. Laden har været færdigbygget i 1897. Den 6/1-1913 opføres en husmølle på laden og der indrettes kornloft med kværn i laden. Møllen nedtages den 25/1-1918 og erstattes af en petroleumsmotor, der installeres i det på tegningen viste motorhus uden på udbygningen, hvori det til møllen anskaffede tærskværk var anbragt. Udbygningen havde halvtag med tjærepap og motorhuset beskrives: »af 1-sten med muret tag, jerndør og monier glas, tariffmæssig brønd og akseltætning i muren«.

Det *vestre* hus anvendtes ved vurderingen i 1806 til vognport og tørvehus: »7 fag, 71/2 alen dyb, blandings under- og overtømmer, klinede vægge, Straatag, til Vognport og Tørvehuus, taxeret a fag 6 rdl., er42«.

Huset sættes under taxationen 1806 til 6 rd a fag, altså et hus af meget ringe kvalitet, som renoveres til brug for stald og vogne. Huset bibeholdes i denne stand til 1866, da der grundmures, lægges loft og formentlig andre forbedringer, der ikke fremgår af protokollen.

Af samtlige protokoller vedr. brandforsikring i Salling Nørre Herred er kun opbevaret forsikrings- og taxationsprotokoller indtil hhv. 1872 og 1886. Det kan derfor ikke dokumenteres, om den nye bygning var en tilbygning til det gamle eksisterende og en sammenbygning med laden, men det er sandsynligt, at det var

sådan, fordi den ende af vesthuset, som udgjorde hestestald, var ca. 50 cm bredere end resten, der især omkring udkørselsporten stadig omkring 1925 havde lerklinede vægge, som var ret medtagne af tidens tand.

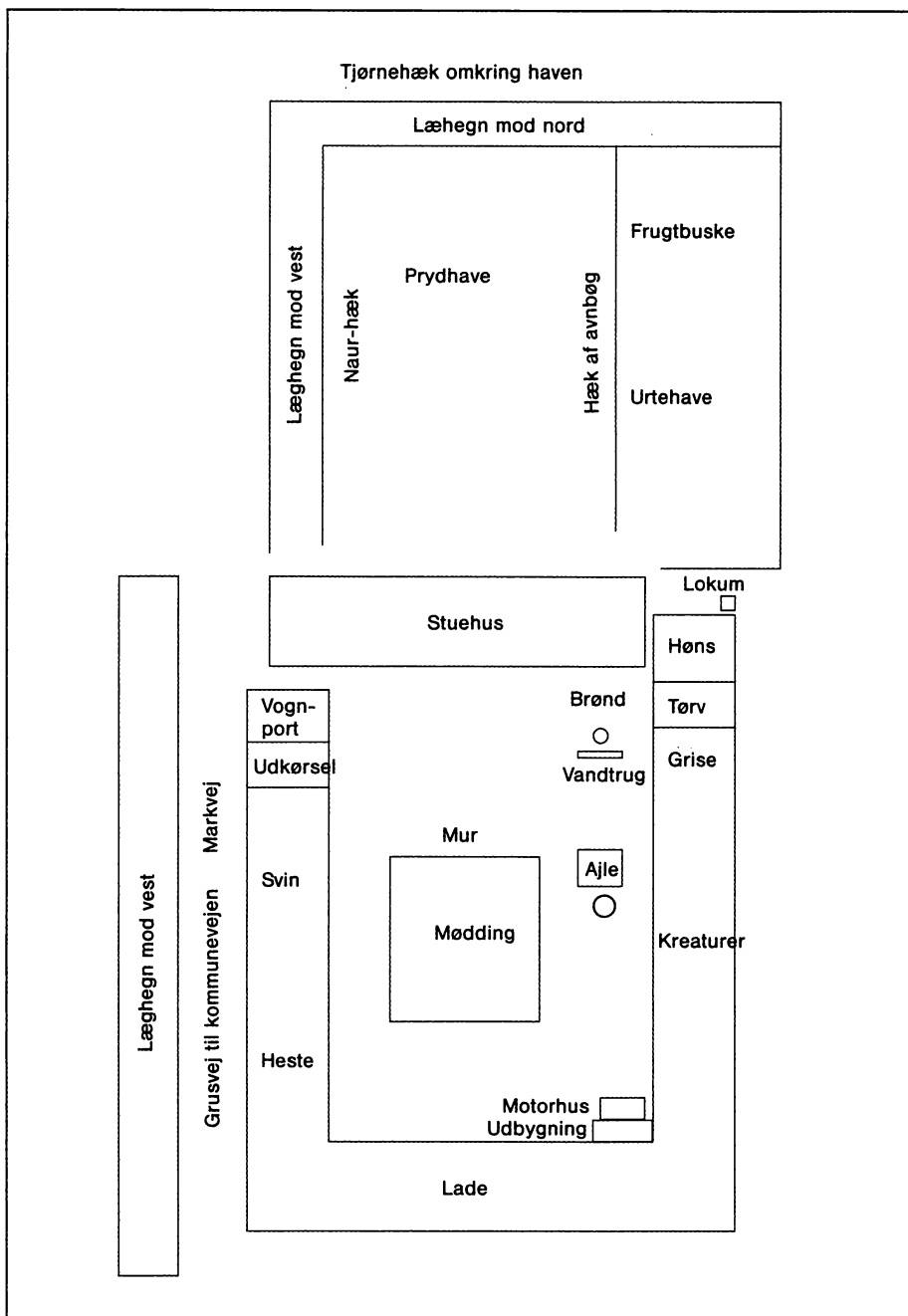
Bortset fra hestestaldenden sammenbygget med laden – med plads til 7 heste – forblev stykket mellem udkørslen og stalden brugt til dyrestald med skiftende arter, fra får, kalve til fedesvin. Ved branden var det helt indrettet til fedesvin – ca. 60. Nordenden, der fungerede som vognport og lager for forskellige redskaber, var ikke forsynet med loftbrædder og havde lerklinede vægge.

Ved taxationen i 1857 omtales også en *smedie* af »klinede vægge, under- og overtømmer samt straatag med vinduer og dørre, skorsten af muursten, taxeret til a fag 17 rdl.,50.«

Smedien var i 1857 placeret nordøst for gården – angivet 50 alen fra grd. – og afmeldt fra forsikringen i 1910. Omkring 1920 var resterne deraf forsvundne, men ambolt og andet grovsmedværktøj bevaredes i vognporten.

Markredskaber

Den i århundreder anvendte hjulplovs arbejde var kun en slags harvning af overfladen og udjævning af tuer. Da svingploven i årene omkring 1830 blev taget i brug, var den gamle spidstandede »danskharve« ikke længere effektiv nok. Man måtte have en mere dybtgående harve til at rive op i jorden, der var fuld af sener og andet rodnetukrudt. Man fandt i Sverige en harve med tænder, hvis nederste del var fladet ud og skråt fremadrettet, så den

Skitse over bygningerne på Skammergaard 1920-30.

ved brug selv arbejdede sig ned i jorden og således lavede en dybdeharvning. Det blev en meget benyttet harve. Den kunne rive senegræs op, men den havde den fejl, at den måtte renses ofte, fordi den ikke kunne slippe af med rodnetukrudt. Først op mod århundredeskiftet kom en ny harve, »fjedertandsharven«, der havde bredere, udskiftelige tandflader siddende på svanehalsformede fjederstål. Denne harve var selvrensende og også effektiv overfor følfod, mælkebøtter og tidsler. Disse nye redskaber revolutionerede jordbehandlingen fuldstændig.

De forbedrede harver er formentlig først taget i brug på Skammergaards marker efter 1890, da man begyndte kultivering af det areal, der lå syd for vejen mellem Selde og Junget. Dette areal var lavtliggende og ofte oversvømmet om vinteren af bækken, der dannede skellet til Selde sogn.

Markredskaberne i Skammergaard bestod omkring 1920 af: en svingplov, der væsentlig blev brugt til engagtige arealer; to reolplove til pløjning af flerårige græsmarker ved sædskifte (en reolplov har dobbeltskær, så græsmåten vendes først ned i plovfuren og dækkes af det dybere liggende muldrag); en dobbeltfuret plov trukket af tre heste; en svensk harve; to fjedertandsharver (en på hjul og en på meder); en spidstandet harve; en ukrudts-harve (en meget let, fladtandet harve til brug ved harvning af sædmarker før sædens spirer viste sig og til dækning af de håndsåede græs- og kløverfrø); en ring-tromle og en knivharve. Derfor fandtes radsåmaskiner til korn og roefrø, enkelt- og dobbeltrenser til roemarkers

hyppeplov til kartofler.

Af høstmaskiner fandtes en »selvbin-der«; en græsslåmaskine, en gammel aflægger, der kunne høste korn og lægge negene ud, men ikke binde dem; en hestetrukken rive. Lærne brugtes mest til lave en bane udenom kornmarkerne til forberedelse for høstmaskinerne, men også til lejesæd og i fugtige områder, som ikke kunne bære maskinerne.

Der var fire arbejdsvogne, der væsentlig brugtes til udbringning af staldgødning, ajle og kunstgødning, som spredtes med håndkraft, til hjemkørsel af afgrøder: korn, roer, grøntfoder osv.

De mere moderne redskaber blev alle anskaffet af John Mikkelsen, som havde været på landbrugsskole i Mellerup, hvor han havde lært, hvilke krav der stilledes til den landmand, der skulle klare den store revolution, som landbruget stod ved begyndelsen af.

Afvanding

Det store areal fra gården Birkkjær til broen ved Nordsalling mejeri »Møj-bæksbro« blev afvandet ved vandløbet, der dannede skel mellem Selde og Junget sogne. Dette vandløbs dybde var så ringe, at ca. halvdelen af Skammergaards jorder i vandrige år var umulig at bearbejde og ofte stod under vand. For at forbedre disse forhold henvendte man sig til Det danske Hedeselskab om at undersøge betingelserne for at lægge en plan til en bedre udnyttelse af arealerne, først og fremmest en forbedring af vandstandsforholdene.

Oplandet til vandløbet er ca. 730 ha, og var før uddybningen bevokset med mos-

arter og halvgræsser og var så stærkt plaget af vand, at en ordentlig bearbejdning var umulig. Som følge deraf blev afgrøderne alt for små. Jeg kan endnu erindre, at dele af Junget Hede en vinter var oversvømmet og tilfrosset, så vi på en sammenflikket isbåd med sækkelærredssejl kunne køre over store strækninger.

Efter Hedeselskabets anvisning blev vandstanden sænket ca. 1 meter, så alle arealer kunne afvandes ved dræning. Entreprenør Peter Daugbjerg, Selde udførte den samlede entrepriser for 4200 kr og Jacob Mølgaard, Katrineborg i Selde var af lodsejerne udnævnt til arbejdsherre. Arbejdet var tilendebragt den 13/10-1917. Skammergaards bidrag til »Kana-len« var 743,10 kr.

Dette stykke arbejde sammen med dræningen af jorderne, som blev udført i de 3 følgende år, (af dræningsmester Søren Sørensen) er formodentlig den største jordforbedring i Skammergaards historie. Skammergaards stabilt dyrkbare areal blev på dette korte åremål næsten fordoblet.

Mergling

På Skammergårds mark fandtes to mergelgrave: en ca. 100 meter nordøst for gården og en ca. 100 meter syd for gården.

Mergel hører til de jordarter, som p.g.a. deres indhold af fint fordelt og let smuldrende kulsur kalk med små mængder fosfater, magnesia og kali kan anvendes til jordforbedring.

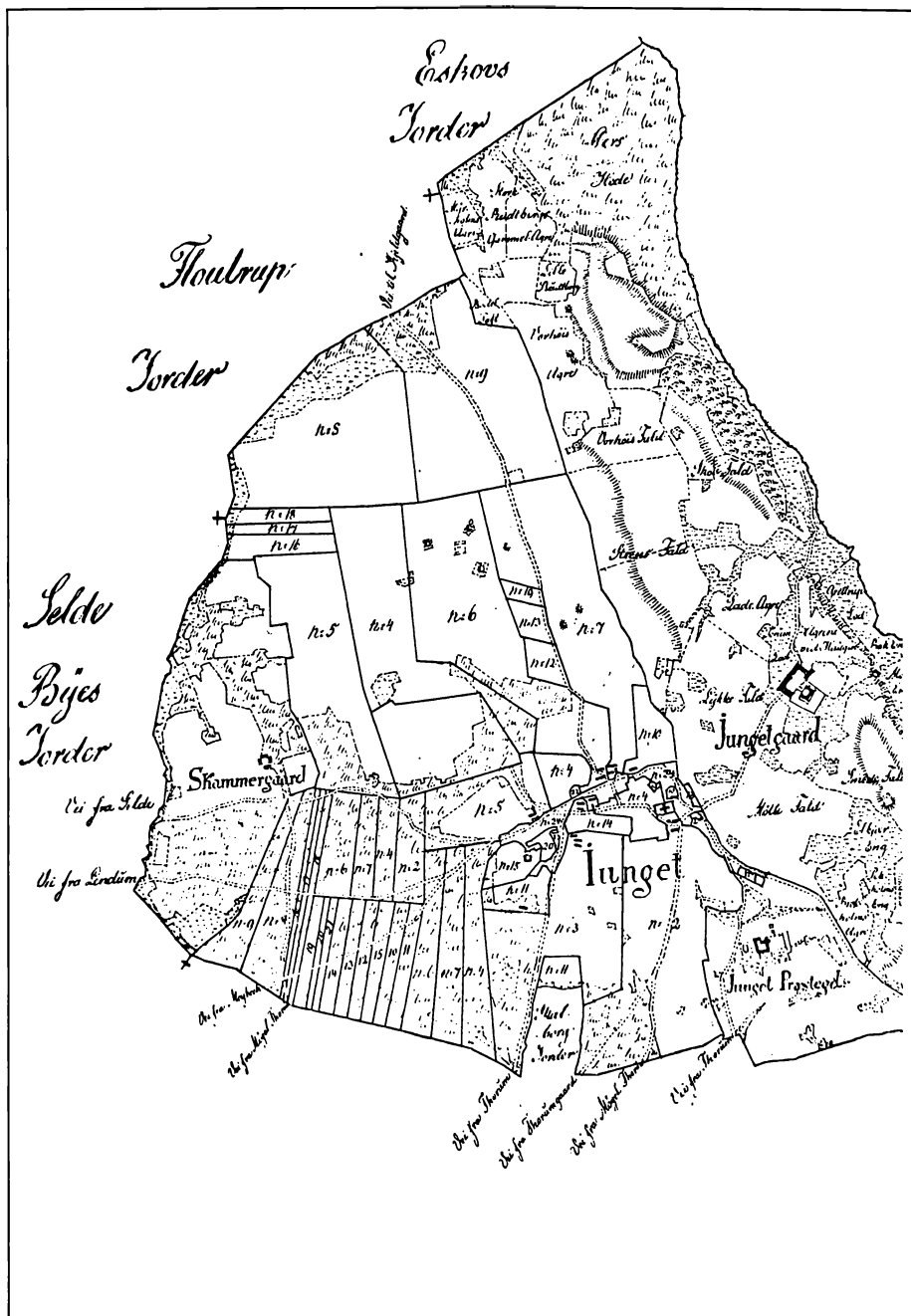
Jordforbedring ved mergling var kendt allerede i oldtiden i Sydeuropa, men det tog århundreder inden denne viden nåede til Danmark til den almindelige

bondes bevidsthed om nytten af at grave den tunge lerede mergel op af relativt dybe grave og derefter sprede den ud på marken i mængder af 20-50 vognlæs pr. tønde land alt afhængig af jordens behov og mergelens kvalitet.

På kortet over Skammergaards marker ses, at mere end 50% af arealet var lyngklædt og det dyrkede areal pletvis indeholdt små udyrkede arealer. Disse arealer var utvivlsomt af sur karakter og trængte til, som det er beskrevet »denne Herrens milde Gave«.

Merglingen af de dyrkede arealer har formodentlig fundet sted under Michel Andersen's ejerskab af Skammergaard, da det ifølge Det Kgl. Danske Husholdningselskab opgives, at merglingen af de danske jorder havde dets højdepunkt i årene 1830 til 1870.

Resultaterne af merglingen beskrives således: »Det har været højst paafaldende, at Jorderne snart havde opnaaet en forhen uhørt Grad af Skørhed, Sæden af Frodighed og Græsmarkerne af Fyldighed, saa at Hvid- og Rødkløver i utroelig stor Mængde selv ere kommet frem«. Den øjeblikkelige udbytteforøgelse beskrives mange steder at være 2 til 3 gange og derefter faldende, hvis man ikke tilførte Jorden den plantenæring, som fjernedes med afgrøden. Carl Dalgas indberettede til D. Kgl. Husholdningsselskab: »Imidlertid er det kun alt for sandt, at Mergelens Virkning misbruges, og denne Kilde til Velfærd afbenyttes som et Middel til at afpine Jorden dens sidste Levning af Plantenæring«. Der opstod da også dette mundheld: »Mergel giver en rig far, men en fattig søn«. Problemet med

Matrikeltkort over den nordlige del af Junget sogn ca. 1840.

brug og misbrug af det ganske tynde muldlag, der opretholder livet på jordklo-den, er således ikke af nyere dato.

De sure jorders behandling med mergel ophørte omkring århundredskif-tet i Nordsalling, da man fandt de store kridtforekomster i let tilgængelig form.

Beplantning

Skammergaard var ikke selvforsynende med hensyn til ildebrændsel, men måtte købe sig til tørveskær i Lillethorum Mose, der dog snart blev udtømt. Omkring 1880 tilplantede Chresten Mikkelsen ca. 100 m syd for gården, omkring mergelgraven, ca. 2 1/2 tdr. land med hurtigvoksende løv-træer og John Mikkelsen tilplantede i 1908 den resterende 1/2 tdr. land op mod kom-munevejen med gran, således at mergel-graven næsten var omkranset af plantage. I midten af plantagen var anlagt en rund festplads, der efter sigende blev anvendt ved indvielsen af Nordsalling Mejeri i 1893.

Avlen

En løssøreforsikring fra 1906 viser, at at mere end halvdelen af kornavlen var havre dernæst byg og rug.

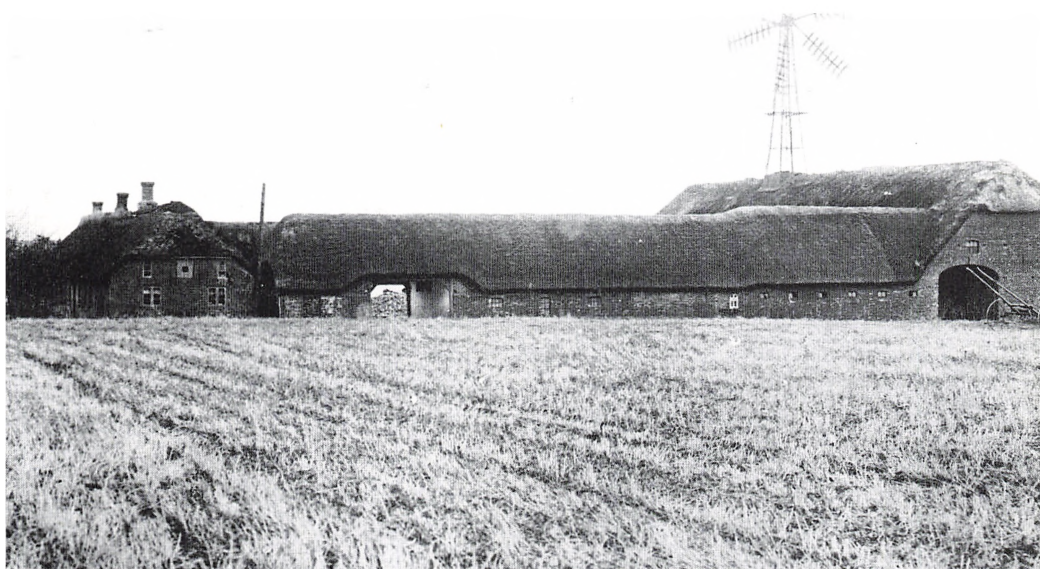
Byggen var nok mest af den seksradede sort, da den kan sås senere end den tora-dede, der kan give meget større udbytte, men skal sås tidligere. Skammergaards jorder var meget uensartet og stærkt vandlidende, hvorfor man måtte vælge kornsorter, der kunne sås sent om foråret, men til gengæld gav ringere udbytte. Ganske vist havde kunstgødningen be-gyndt sin fremmarch i landbruget, men den rigtige brug deraf kræver kendskab til

de forskellige jorders gødningstilstand, til hvilke grundstoffer den ønskede afgrøde særlig har brug for til en god og sund vækst. Merglingen tilfører ikke jorden ny næring, men fremskynder frigørelsen af de latente stoffer, som afgrøden har brug for. Derfor blev de fleste danske jorder udpint ved bortsalg af kornafgrøderne, der ikke omsattes i gødning til udbring-ning på markerne. Det var først rigtig om-kring århundredskiftet, at kendskabet til »posemøg« via landbrugsskolerne be-gyndte at brede sig. Det var først benmel, der brugtes, men med kendskabet til dets virkning blev det snart en mangelvare. Man nåede lige at få begyndt med super-fosfat, kali og kvælstofgødning, så kom første verdenskrig og satte en stopper for importen.

Efter krigens slutning var det ikke manglen på gødningsstofferne, men på afsætningen af landbrugsprodukterne til et ruineret Europa, som bønderne måtte slås med.

Efter afslutningen af de tidligere om-talte afvandingsprojekter blev det muligt at lægge sæden i jorden tidligere end før. Man kunne nu vælge kornsorter, der kræ-vede længere voksetid, men også gav større udbytte. Man skiftede i perioden fra 1920 til 1925 næsten fuldstændig over fra seksradet byg til den toradede. Hav-ren, som før var en betragtelig del af korn-avlen, fortrængtes også delvist af byggen, sådan at den havre, der krævedes til heste-foder væsentligst dyrkedes på udlægget til græs. Høhøsten forsvandt også til fordel for roerne – kålrabi.

Da Skammergaards jordbundsforhold over korte strækninger var meget varie-

Skammergaard set fra vest ca. 1916.

rende i muldlag, hvilende mest på sandunderlag, især hele arealet syd for landevejen Selde-Junget, men også de nordligste ca. 10 tdr. land, var markerne uegnet til hvededyrkning. Man dyrkede kun de tre kornsorter: rug, byg og havre. Af rodfrugter først og fremmest kålrabi, men også lidt runkelroer, turnips og kartofler. Græsmarksarealerne var toårige og kvægholdet tilstrækkelig til direkte afgræsning deraf, uden høslet.

Tidslen og agerkålene, som var dominerende blandt ukrudtet, indtil roemarkerne blev almindelig i sædskifterne, forsvandt også fuldstændigt under dette korte span af år.

Bortset fra et areal på ca. 10 tdr. land af den dårligste jord, der lå hen i flerårig græsmark, som var indhegnet til ungdyr og med vandingshul, der forsynedes fra det føromtalt vandløb i grænseskellet til øst, var resten af arealerne i vekseldrift

med ca. 50 tdr. land korn, ca. 20 tdr. land græsmark, ca. 10 tdr. land roer og kartofler.

Der brugtes ca. 200 kg kunstgødning pr. tønde land, men især superfosfat og en ringe mængde varierende kvælstofgødninger. Ajlen bragtes ud på græsmarkerne og kogødningen til den kommende roemark.

Kornudbyttet varierede omkring 900-1100 tdr. Al rug og en del byg solgtes direkte eller byttedes med kunstgødning og kraftfoder, især foderblanding, hvorimod udlægskornet havre og blandsæd af byg og havre blev brugt til heste- og svinefoder.

Fra tællelys til glødelampe

Til belysning har man formodentlig før petroleummets fremkomst udelukkende brugt tællelys, som fremstilledes på gården af fåretalg. Den tid, som jeg kan erindre, havde vi haft fire typer lysgivere:

tællelys, petroleumslamper, karbidlamper og sluttelig den elektriske glødelampe.

Jeg kan endnu erindre, hvorledes min mor og pigerne en vinter stod ude i kostalden og fremstillede tællelys. Hjælpe-materialerne var et ovalt trækar, en stige, nogle rafter og ret store marksten. I karret var der talg, som blev varmet op med stenene, der blev varmet op af kogende vand i gruekedlen i bryggeret. De flettede væger var fæstnet til rafterne, som periodvis sænkedes i og hævedes op over talgen indtil lysene havde fået den tykkelse, man ønskede.

I soverummene var der kun tællelys til belysning. Man skulle jo kun af med tøjet og i seng så hurtigt som muligt, for der var ingen opvarmning. I køkkenet og dagligstuen var der hvert sted en god petroleumslampe, som hængte ned over midten af bordene. Karbidlampen må være blevet brugt i slutningen af krigen, da petroleumsmanglen var størst. Når den begyndte at »hvæse« skulle vi alle væk fra den og far smed den ud på gårdspladsen, hvor den så blev til den var gået ud. Mærkeligt at det altid gik godt!

I udhusene blev der brugt flagermuslygter i den tid, jeg kan huske tilbage for elektriciteten blev indlagt. I slutningen af 1920 installeredes lys og motor på gården. Anlægget forsynedes med elektricitet gennem Salling, Fjends og Ginding Herreders Højspændingsanlæg ved Tange. Installationsfirmaet var Mark Poulsen & Rønne, København. Installationsomkostningerne var 2.275,17 Kr. Der var ialt 24 lampesteder. Hvert rum i stuehuset havde nu egen lyskilde og udhusene var efter den tids opfattelse også velbelyst.

Træ og tørv

Brændsel var træ fra plantagen og tørv hentet i Rønbjerg mose. Hver vinter huggedes og samledes al det træ og kvas, som plantagen kunne give. De hurtigtvoksende træers grene brækkede let i stormvejr og gav en mængde halvtørt kvas, som udgjorde en stor del af det ildebrændsel, som blev anvendt ved madlavning og vask. Hugning, savning og kløvning af dette brænde blev i mange år foretaget af en omvandrende brændehugger »Bertel Brendhover«, som kom med sine egne save, stativer og økser samt sengetøj. Han vilde kun sove i kostalden »æ nøds« i en der opmuret vandbeholder.

Afhentningen af tørvene krævede store forberedelser og fandt sted kort før høsten skulle begynde. Personlig har jeg aldrig deltaget i denne ekspedition, men mine to ældste brødre har hentet tørv i Rønbjerg mose, som ligger ca. 35 km fra Skammergaard. Det foregik med to spand heste og fire arbejdsvogne med dobbelte sidefjæl og koblet sammen to og to. Forberedelserne til denne ekspedition var store. Hestene, der ikke var træned til at gå på hårde grusveje, blev nogle dage i forvejen sendt til smeden for at få hove og sko efterset. Vognhjulene blev eftergået for løse ringe og navene og andre bevægelige dele velsmurt med den sorte »vognsmørelse«.

Hvis vejret var, som det skulle være, startede man tidlig om morgenen ved tretiden godt forsynet med foder til både mandskab og heste og vognsmørelse. Hvis alt forløb planmæssig var man hjemme igen samme dags aften ved midnatstide, alle godt møre i benene, for på

hjemturen gik kusken ved siden af vognen. Min far fortalte, at før i tiden var der ofte en hel karavane af naboer, der havde aftalt at slå følge på denne tur. Tørvene, der var »æltetørv«, var fremragende og brugtes mest i kakkellovne og til at holde ilden vedlige i komfuret mellem måltiderne. I slutningen af tyverne, da krisen lettede lidt, begyndte man at erstatte tørvene med kulbriketter.

Fra håndkraft til elektromotor

Drivkraft til maskinerne i laden gennemgik også store forandringer i den sidste halve sekel af gårdens levetid.

Tærskning af kornet, som tidligere foregik med plejl, blev med den stigende kornhøst mere og mere problematisk. På et tidspunkt, som jeg ikke har kunnet registrere, installerede man en såkaldt hestegang, en maskine som ved hjælp af tandhjul kunne overføre hestens trækraft til en roterende bevægelse på en transmissionsaksel til tærskemaskinen, der bestod af en roterende tromle og fastsiddende bro hvorimellem sæden førtes. De frigjorte kerner og halmen måtte stadigvæk separeres ved håndkraft.

Hestegangen var placeret i det sydøstlige hjørne af gårdspladsen. I slutningen af 1912 installeredes en seksvinget mølle på ladebygningen (forsikret 6/1-1913). Denne var drivkraft for kværn og nyt tærskværk med halmryster og sortersolde, hakkesmaskine og kageknuser. Selv om møllen var en fantastisk hjælp, var tærskningen til tider vanskelig at gennemføre på belejlige tidspunkter. Tærskning krævede en vis vindhastighed og min far fortalte, at den hastighed havde man ofte

kun om natten. Tærskemaskinen krævede et relativt stort mandskab: to til at lange kornneg til, en til at lægge i maskinen, en til at tage halm fra og en til at ordne kornsække og avner. Når man havde brug for at tærske om natten, blev alle mand purret ud.

Dette var ikke holdbart i længden, så møllen erstattedes af en »Holeby« petroleumsmotor med glødehoved. Efter alle motorhistorier om denne, skulle det have være den mest genstridige maskine, gården nogensinde har været konfronteret med, men dog en meget stor hjælp, når det lykkedes at få den startet. I 1921 købtes så en transportabel elektromotor på 10 HK for 1020 kr. Installationen for denne var udført i 1920. Der blev ligeledes anskaffet en moderne kværn »Gyrokværnen«, så gården nu blev uafhængig af vind, petroleumsmotor og møllekørsel.

Da hele gården var stråtækt, havde man brug for en vis mængde rugstrå, der ikke måtte passere tærskemaskinen, som knækkede stråene. Her kom plejltærskningen ind i billedet. Dette foregik i loen. De opskårne neg blev lagt med topenderne mod hinanden i en lang række og plejlslagene måtte kun ramme akseenderne. Kornet blev rystet fra og negene igen samlet for opbevaring til tækkemandens ankomst hvert år. Stormenes angreb på stråtagene kunne være katastrofale, hvis man ikke straks standsede en begyndende huldannelse. Til dette formål blev den gamle træharve anvendt med stor succes. Plejltærskningen foregik stadig som beskæftigelsesarbejde, når ikke andet forefaldende var presserende.

Tre generationer af familien Mikkelsen ca. 1910.

Fra venstre sidder Lene Mikkelsen (g.m. John Mikkelsen) med sønnen Kristen Mikkelsen på skødet, Maren Mikkelsen, Christen Mikkelsen med barnebarnet Magda Mikkelsen på skamlen foran sig og Jensine Mikkelsen med Jens Mikkelsen på skødet. Stående ses fra venstre John Mikkelsen, Christine Bundgaard, Christen Bundgaard, Margrethe Mikkelsen, Anders Mikkelsen og Mikkel Mikkelsen.

Dagliglivet på gården

Livsbetingerne for danskerne i den tidsperiode, jeg her har beskrevet for Skammergaard, er så velbeskrevet af Peter Riismøller i hans bog »SULTEGRÆNSEN« udgivet af NYT NORDISK FORLAG i 1977, at jeg udelukkende vil forsøge at beskrive dagliglivet i Skammergaard i årene 1920-1930, som jeg erindringsvis det.

Da alt skal have en begyndelse, har jeg valgt efterårets skiftedag – den 1. november – til at være begyndelsen for beskrivel-

sen af det daglige arbejde og hændelsesforløb på Skammergaard.

Fra novemberskiftedag til jul

Den 1. november og 1. maj var flyttedage for de karle og piger, som skiftede plads fra een tjeneste til en anden. I Skammergaard skiftede man sjældent.

I november var alle kreaturer fast i stalden og forblev der til næste års græsning begyndte. Arbejdet var ret skarpt adskilt mellem markarbejde, hvor »forkarlen«

var den ansvarlige, og dyrepasning, som »røgtereren« var engageret i. Alle andre var medhjælpere snart det ene sted og snart det andet.

Alle dage uanset om det var hverdag eller helligdag forløb således: Alle stod op af sengen klokken 5 – også børnene, der gik i den »store klasse«. Forkarlen gik til hestestalden for at tage sig af fodringen og rengøringen. Alle andre gik til kostalden for at malke, muge gødning ud fra kreaturer og svin, pumpe vand i krybberne. Malkningen, der foregik ved håndkraft, skulle være afsluttet kl. 6, fordi mælken oftest blev afhentet så tidligt. Køerne skulle have deres første grovfoder, der bestod af knuste kålrabiroer. Der var ikke fodergang i stalden, så der måtte fodres bås for bås v.h.a. en særlig konstrueret tril-lebør. Dette arbejde skulle være afsluttet kl. halvsv. Medens dyrene startede på deres foder, begyndte vi alle samlede ved det lange bord i køkkenet på vores morgenmåltid, »æ dower«, som mor og delvis pigen havde forberedt – pigen hjalp med malkningen. Det bestod af kogt sødmælk og rugbrød. Indtil omkring 1926 søbede vi 4 og 4 af samme fad. Det lettede opvasken. Herefter gjorde de af børnene, der skulle i skole, sig klar til at gå til skolen, der begyndte klokken 8.

I stuehuset – »æ sals« – fortsatte kvinderne de huslige sysler, som til daglig bestod af uendelig mange detaljer: rede senge i 4 soverum, tømme askeskuffer fra komfur og kakkellovn, vaske op, feje og vaske gulve, skrælle kartofler og forberede næste måltid. De af de hjemmевærende børn, der ikke var sat til andet arbejde, havde pligten at sørge for, at der

altid var vand i de to vandspande – een i bryggerset og een ved komfuret – og at der var brændsel i brændekassen ved komfuret, der blev fyret med kvas. Vandspanden i bryggerset var forsynet med en langskaftet øse, der var fælles drikkekar for de tørstige.

Efter morgenmaden fortsatte »røgtereren« med hjælper sit arbejde med fodring af ungkreaturer, kalve, grisesøer og smågrise, der befandt sig i »æ nøds«, den østre fløj af gården. Kreaturfoderet var roer og byghalm som grovfoder, men malkekøer og fedekreaturer fik tilskud af kraftfoder, i form af oliekegblendinger. Kraftfodermængden til den enkelte ko var afpasset efter mælkeydelsen, som een gang om måneden blev kontrolleret af en skolet kontrolassistent, der også var rådgiver vedrørende fodring. Når fodringen, strøelse under dyrene og fejning var tilendebragt kl. ca 9, så skulle der være ro i stalden, indtil malkningen igen begyndte kl. 11. I den mellemliggende tid forberedtes foderet til næste fodring i laden: roer skulle sønderdeles på en hånddreven roeskærer, korn til kværnen bæres op på loftet derover, kværnen passes med udskiftning af sække og rengøring i laden. Der skulle muges ud i svinestalden i vesthuset. Fodring af svinene var en opgave, som min far alene udførte, og som sjældent blev betroet til andre.

Kl. 11 påbegyndtes anden malkning, som normalt blev udført af tre personer: røgtereren, pigen og en af vi børn. Kl. 12 var der middagsmad, »æ unnen«, og så snart denne var spist, middagssøvn til kl 13. Indtil næste fodring kl. ca. 17 overgik røgtereren til at være altmuligmand indenfor byg-

ningernes område: hjælp ved afhentning af roer, ordning af mødding, feje gårdsplads, skovle sne, hjælp ved tærskning osv. Dette arbejde var dog suspenderet på helligdage. Hver tredje søndag var fridag for alle fra kl. 13.

Kl. 17 fodredes på samme måde som om morgenen, og hjælperen foretog mugningen og gik til hånde, så man var færdig kl. 18, for så spiste vi aftensmad, »æ melmer«, i dagligstuen. Nok lidt møre af dagens arbejde sad vi efter maden og småsnakkede – det var en uskik at tale sammen under måltidet – eller måske blundede lidt indtil kl. 19, da tredje malkning begyndte. Denne var afsluttet senest kl. 20, afhængig af køernes antal. Herefter kunne man vaske sig med sæbe og en spand vand et eller andet sted, hvor der ikke var for koldt. Så var man klar til endnu et måltid, »æ nætter«, der i al den tid, jeg kan huske, bestod af en kold grød af hele, afskallede byggryn kogt i kærnemælk, og dertil kogt varm sødmælk. Jeg kan ikke erindre, at jeg nogensinde siden har smagt en grød, der var så liflig som denne. Dagen var slut og man gik i seng, hvor man nu skulle sove, for der var kun 8 timer til næste dag skulle begynde.

For kreaturpasningens vedkommende var alle dage ens, indtil udbindingen i maj næste år fandt sted.

Forkarlen havde 6 arbejdsdygtige heste og ofte et ungdyr at passe. To spand heste skulle være klar til at rykke ud kl. 7 til det planlagte arbejde. November var roehøstens måned. Man havde allerede et stykke tid taget af runkelroerne til suppleringsfoder til svin, heste og ungkreaturer, mens malkekøerne fodredes med kålraabi.

Runkelroerne blev taget op med håndkraft og toppen blev som regel efterladt på marken og pløjet ned. Kålroerne blev aftoppet med et skarpt skuffejern, og derefter taget op med en roeoptager, der tog to rækker ad gangen. Toppen forblev på marken. Roerne blev samlede i kuler, ca. 2 meter brede og 1 1/2 meter høje. Dette arbejde blev lagt så sent som muligt på året for at få det største udbytte. Ensilering af toppen havde endnu ikke vundet indpas. Hele roehøsten varede tre uger, hvis vejret ikke var så regnfuldt, at man måtte køre med små læs. Der var fire mand om dette arbejde. På Skammergaard havde man ca. en tønne land med spisekartofler. De blev gravet op og samlet med håndkraft og som roerne lagret i kuler. Når rodfrugthøsten var overstået tømtes møddingen, kørtes ud på marken og læssedes af i dynger, som derefter spredtes for at blive pløjet ned så hurtigt muligt.

Til hjælp ved dette arbejde havde man en daglejer igennem mange år – Niels Kristian Nielsen. Det var et hårdt arbejde, som varede fire til seks dage, afhængigt af vejret. Herefter var pløjningen det vigtigste arbejde, som gerne skulle være afsluttet inden frosten for alvor satte ind. November var en hård måned for både heste og mandskab.

I begyndelsen af december skulle roekulerne være fuldt dækkede før den begyndende frost, først et strølag af halm, så et stort muldrag. Dette foregik altsammen med greb og skovl. Hvis markarbejdet ikke var helt afsluttet og vinteren tillod det, ja så gjorde man det færdigt. Ellers var tærskning og rensning af korn,

der skulle sælges det daglige arbejde. Der var nu elektrisk lys, så arbejdsdagen kunne fortsætte uændret i bygningerne. Tærskning var et slidsomt, stærkt støvende arbejde med hentning af neg, fjernelse af halm, avner og korn fra maskinen, træde halmen sammen, hvor den skulle lagres – helst så nær kostalden som muligt.

Julen

Julen stod for døren. Man skulle have den månedlige storvask overstået og slagtning ordnet så nær op mod jul som muligt. Storvasken varede i to dage og foregik dels i bryggersets gruekedler og dels på gårdspladsen, hvor skyllekar, vaskebræt og vrikkevaskeren var opstillet. Til dette arbejde, der krævede meget kvas, vand og håndkraft havde mor og pigen to hjælpere fra den mandlige afdeling. Så snart tøjet var tørret, skulle noget deraf rulles.

Dette foregik på loftet, på »æ ruk«, ved at tøjet blev viklet om rundstokke, som anbragtes mellem et faststående bord og en stenfyldt kasse med flad bund. Kassen kørtes frem og tilbage på rundstokkene indtil tøjet var glattet.

Der var en egen stemning over jule-slagtningen, der varslede en ændring i kostplanen i hele julen, der varede til Helligtrekongersdag. I al den tid var kun dyrepasningen obligatorisk, alt andet arbejde var stillet i bero – forudsat vi ikke blev kaldt til snekastning i sognet. Der slagtedes en eller to grise afhængig af størrelsen. Slagteren var der hele dagen, og hjalp med partering, tarmrensning og ekstra skrabning af hoved og tæer, fremstilling af blodpølser osv. Dagen efter blev de store

stykker, der ikke skulle spises ferskt i julen, lagt i saltkarrerne. Det var en travl tid i køkkenet, for der blev lavet medisterpølse, rullepølse og hovedet kogt til sylte. Næsten samtidig hermed bagtes pebernødder, som vi børn fik lov at trille og snitte. Det var en vidunderlig tid, som jeg endnu i dag mindes med stor glæde. Juleaftensmaden bestod af risengrød med smørhul og dertil saftvand, så flæskesteg med rødkål, kartofler og brun sovs og som dessert fik vi mannabudding. Ande- og gåsesteg var luksusmad, som aldrig blev serveret på gården, selv om vi altid havde mange af disse fugle. De blev slagtet, plukket og solgt.

Efter aftenmalkningen samledes vi alle i dagligstuen, iklædt vores bedste tøj, og døren til havestuen blev åbnet, for her stod juletræet, pyntet med flag, kulørte hjerter og kræmmerhuse, glimmer og levende julelys. På bordet stod en skål med appelsiner og mange tallerkener med pebernødder. Der blev serveret kaffe og saftvand med småkager, julegaverne blev delt ud, een til hver – altid brugsting – og som regel læste far en julehistorie. Derefter kom de fælles gaver i form af spil som ludo, dam, firkort, sorteper osv. og udklipnings- og klisterark på bordet, så alle var i fuld funktion til kl. ca. 22, for så var vi trætte og gik til sengs. Købt legetøj var en sjældenhed, man lavede selv sit legetøj, løvsarbejde eller skåret i træ i form af dyr og vogne.

Juledagene forløb med besøg hos og af familie, naboer og venner til det store kaffebord med mange forskellige slags finere brød og småkager; mændene diskuterede politik og landbrugsemner over en

velstoppet langpibe; kvinderne talte om håndarbejde, madlavning, børn, skole og kirke, præstens valg af uinteressante bøger til det nyoprettede bibliotek i præstegården osv.

Nytårsaftensmaden erindrer jeg ikke, måske fordi vi glædede os til at komme ud for at skyde Nytår ind. Det foregik med en såkaldt »rummelpot«, en dåse med en tørret svineblære fastbundet over den åbne ende og en gåsefjer fastgjort i midten af svineblæren. Når man gned på gåsefjederen med fugtige fingre kunne »æ rummelpot« give en hul lyd. For at påkalde sig opmærksomhed medbragte man »æ knaldpot«, en dåse med patentlåg, karbid, vand og tændstikker. Karbid og lidt vand i dåsen, låget på, og antændelse ved et sømhul i bunden af dåsen. Hvis låget passede godt og sad fast, kunne det give et ordentlig brag. Som skik og brug var, flyttede man lidt rundt på naboernes ejendele uden at beskadige noget eller nogen.

I Skammergaard levede familien og tjenestefolkene sammen, som en stor familie. Dagligstuen var opholdsstuen, der var møbleret med et langt bord med 12 stole, et skrivebord, et bogskab, et chatol med overskab, et tobaksbord med pibebræt over, en stor kakkelovn med kogerum i, endevæggene beklædt med træpanel i halvt højde og to bornholmerure var indfældet i panelet. Når mine forældre om aftenen var på besøg hos andre, var det karlene, der havde ansvaret for os. Så fortalte de ofte røver- og spøgelseshistorier: om hovedløse grise, om natlige ligtog, taternes skånselsløse livsform, om jordens undergang osv., så både pigen og vi mindre børn kravlede ned under vin-

duerne for ikke at blive set udefra, men ellers spillede vi kort, ludo, dam, klippede og limede eller blev hørt i lektier.

Når Helligtrekongersdag var passeret, begyndte hverdagen igen med vinterens arbejde, der bortset fra tærskning af korn og malning, bestod i hjemkørsel af roer, skovarbejde, rensning af alle markmaskiner og klargøring heraf, reparation af tovværk til seletøj og kvægtøjr, hugning af tøjrpæle, reparation af vognfjæl og trækketøj, i det hele taget alt det, som ikke krævede specialister: smed, sadelmager og karetmager. I min tidligste barndom kom en omvandrende sadelmager, der reparerede seletøj, og som også kunne sy overlæder til træskostøvlerne.

Bortset fra de dage, der var pligtig snekastning, fortsatte den daglige tilværelse nogenlunde som beskrevet ovenfor, indtil forårsarbejdet i marken kunne begynde, alt afhængig af vinterens strengthed.

Forårsarbejdet

Man begyndte ofte med tømning af møddingen, hvilket lettest kunne foregå, hvis frosten ikke helt var gået af jorden. I fortsættelse heraf strøedes fosfatgødningen ud fra vogn og med hånden, i de ønskede mængder, ialt omkring 100 sække.

Vi er nu nået til april måned og fjederharvningen af de marker, der skal tilsås med korn, kan begynde. Denne harvning foregik oftest som en zig-zag-harvning, »skakning«, således at marken harvedes to gange på tværs af hinanden, og i en halv plovfures dybde. Dette var et hårdt arbejde for et tospand og der brugtes, så ofte, der var heste frie, et trespand. Efter at en mark var bearbejdet på denne

måde, kunne man tilså med radsåmaskinen. Hvis vejret var godt, varede tilsåningen ca. 15 dage, men det var sjældent, at »den sorte mand var gået af jorden«, så hele marker kunne tilsås på een gang – af årsager, jeg tidligere har berørt.

Efter at kornet var lagt i jorden, blev kløver- og græsfrøblandingen sået fra en bredsåmaskine på marken, der det kommende år skulle være græsmark. Ukrudts-harven blev brugt til dækning af frøet og tilslut blev marken tromlet. Sædekornet blev ret ofte købt udefra, fordi forbedrede sorter med større ydeevne og modstandskraft mod sygdomsangreb var tiltrængt.

Når kornet var sået, stod roerne for tur – den dyrkede brakmark. Marken, hvor roerne skulle avles, havde fået staldgødning, første halvdel i efteråret og anden halvdel i foråret, og var blevet pløjet. Herefter kom en let harvning, en tromling med påfølgende såning af roefrøene med

en toradet maskine, specielt lavet til dette formål. Såningen blev normalt udstrakt over nogle perioder, så man kunne nå at følge med ved udtyndingen, før planterne var blevet for store. Det var et kendetegn for den dygtige karl, at alt markarbejde foregik i rette linier og således også såningen af roer. Hvis rækkerne var skæve tydede det på sløset arbejde, noget der blev husket, når man søgte nyt arbejde. Pasningen af en roemark var meget arbejdskrævende, fordi det var i denne udsæd, man havde de bedste muligheder for at rense jorden for alle former for ukrudt, her særligt agerkål, tidsel, skræpper og kvikgræs, som tidligere var en plage for landmanden, selv om han havde en velpasset brakmark. Med en såkaldt radrenser holdt man marken ren imellem rækkerne, og med roehakker tydede man roerne i den afstand, der ville give det største udbytte. Et betroet, an-

John og Lene Mikkelsen klar til at køre afsted ca. 1928.

strengende og ensformigt arbejde, der krævede en sikker hånd, hvis resultatet skulle være tilfredsstillende.

Efter udtyndingen skulle rækkerne hakkes to gange og ofte tre afhængig af, hvor hurtigt roerne voksede op og lukkede jorden med toppen. Radrensningen blev foretaget mindst een gang om måneden.

Kreaturpasningen

Den tid, der var tilovers, fra roerne var sået, til hakningen begyndte, blev brugt til bygningsvedligeholdelse, til at tærse det sidste korn, til at rydde laden for den halm, der måske ville blive tilovers dette år og sætte det i stak, for nu var tiden kommet, da kreaturerne begyndte at komme på græs, med måske et tilskud af tiloversblevne roer.

Vi er nu omkring midten af maj, og kreaturpasningen har helt skiftet karakter. I begyndelsen af tyverne havde vi kun stationær indhegning omkring den vedvarende græsmark – som jeg tidligere har omtalt – til ungkreaturerne, hvor disse efter udbindingen forblev, indtil de igen skulle på stald. Alle andre dyr stod i tøjlr på marken med hver sin tøjlrpæl og skulle flyttes så de fik nyt græs indenfor tøjrlslaget og dog ikke flyttes så meget, at de vadede den friske kløver og græs ned eller foråd sig.

Hele sommeren, indtil kornet var høstet og i hus, forløb staldarbejdet ensartet fra dag til dag. Klokken 5 begyndtes malkningen og køerne vandedes og fik kraftfoder. Herefter blev køerne løsnet og trukket ud i gården, hvor de blev koblet sammen i rækker på tre og i kolonner på

tre eller fire – køerne havde hele sommeren »grime« på og og halvtøjlr fæstet om halsen, når de var i stalden – og røgteren og en hjælper trak hver sit koppel ud til de respektive andre halvdele af kotøjrene, der var forblevet på marken, da køerne forrige dag var hentet til aftenmalkning. Man flyttede samtidig med at man tøjrede. Så var der morgenmad, rengøring af stald og svinehus, tømning af mælkejunger fra mejeriet, pasning af kværn osv. Klokken ca. 9 skulle køerne flyttes og derefter var der småkalve, der skulle have mælk og andet foder. Tiden til køerne skulle hentes til middagsmalkning var fuld besat. Efter middagsmalkningen, »ænnen« og middagssøvn til kl. 13, træktes køerne igen på græs. Flytning af dyrene om eftermiddagen var børnenes arbejde, så røgteren kunne hjælpe i roerne, til vi skulle have aftensmaden. Når dette var overstået, blev køerne hentet til sidste malkning kl. 19 og forblev i stalden natten over. Hestene var også på græs. De skulle flyttes ligesom køerne, men blev trukket ud og hjem to og to.

Efter at høsten var i hus, blev den nye græs- og kløvermark afgræsset af køerne i løsdrift, vogtet af de af børnene, der ikke var i skole. De, som har prøvet noget sådant, mindes det altid med en ubeskrivelig glæde, selv om det også kunne være besværligt, når »bissevejret« eller bremserne var på færde. I slutningen af tyverne afløstes tøjrene af pigtrådshegn, der så flyttedes hvert år til de nye græsmarker.

Sommerarbejdet

På markarbejdets område var det i juni og juli roerne, der krævede den store ar-

Kristian Mikkelsen og Ingemann Bertelsen hakker roer ca. 1928.

bejdsindsats, men der skete også meget andet. Tækkemanden, Andreas Mølgaard, kom og blev ofte 3 uger for hvert år at lægge et stykke nyt stråtag af den plejl-tærskede rughalm og derudover at reparere de svage steder, der var opstået siden hans sidste besøg. Det var en vanskelig herre, som krævede meget pasning og stor opmærksomhed og præcision af hjælperen, der skulle sy om lægten og sende nålen tilbage til ham på nøjagtig det sted, han forventede den. Men han var også fremragende dygtig til sit arbejde og var efterspurgt. Når tækkemanden havde

afsluttet sit arbejde, skulle tagrygningen afdækkes med en række græstøv, »æmjøning« og det kasserede tagmateriale køres i mergelgraven.

Andre bygningsreparationer og vedligeholdelse blev i videst mulig udstrækning foretaget på denne årstid, f. eks. udskiftning af lerklinede fag og kalkning indvendig og udvendig af kostald. Gården var brolagt med forskellig størrelse marksten, »pekstien«. Roekørsel og møgkørsel sled hårdt på brolægningen. Vedligeholdelsen heraf blev foretaget af »æpekke-man« i Junget.

Den kvælstofgødning, der blev brugt, blev strøet ud fra en spand, man havde i et bånd om halsen. Et væmmeligt stykke arbejde især i den lette regn, som blev anset for at være de rigtige omstændigheder for spredning af kvælstofgødning. I slutningen af tyverne brugte vi kalkkvælstof, der var billig, men formodentlig ikke helt rensat for karbider, for den var svagt ætsende.

Alle grøftekanter og andre steder med høj vækst af ukrudt blev slået med le, og alt tænkeligt arbejde, der kunne være sikkende for den kommende kornhøst, blev udført.

Høsten

I august begyndte kornhøsten, og det var normalt, at rugen først var klar til at blive skåret. Med le »slog man for«, dvs. høstede så bredt et stykke omkring hele marken, at selvbinderen med trespand kunne begynde arbejdet uden at køre i kornet. Kornet høstet med le blev på gammel vis bundet i neg og lagt væk fra kornsiden. Når vejret var fint, så man kunne begynde fra morgenstunden, kunne man høste ca. 6 tønder land om dagen.

Normalt var der fire mand beskæftiget i dette team: to rejste neg i »stak«, man satte seks neg i en hobe med to og to mod hinanden – helst i lige rækker –, for at eftertørring kunne finde sted. Een mand kørte med selvbinderen, og den anden var hjælper, da man ofte måtte hjælpe maskinen med at komme fri af negene eller binde de neg, som maskinen forsagede. Hjælperen havde også en spand vand til hestene, når den bestandige smøring af vitale dele fandt sted. Han skulle sørge for,

at der altid var en nysleben kniv til maskinen, og for at fylde ny garnnøgle i holderen. Hvis delvis lejesæd vendte den forkerte vej for maskinen, skulle han rette det op, et mangesidet job for at få høstet så meget som muligt, når vejret tillod det. Hvis der var lejesæd, der vendte een vej, måtte man høste imod retningen, dvs. man høstede ikke den ene vej og nåede således kun 3 tønder land på en dag. Høsten var en nervøs tid, hvor man måtte sætte hele sin tillid til selvbinderens stabilitet.

Den blev derfor også plejet og passet med olie og nye knive, som var det et ophøjet væsen. To mand gik forud i god tid for at høste lejesæd, hvor man vidste, maskinen ikke magtede opgaven. På denne måde blev adskillige tønder land høstet med le og bundet i neg og fjernet fra maskinens råderum. En mærkelig verden mellem fortid og moderne teknik. Byggen var den kornsort, der voldte de mindste kvaler. Stråene var kortere og stivere end rugens og havrens.

Det værste at få indhøstet var havren og blandsæden med kløver i. Enkelte år når høsten faldt sent, måtte vi skære båndet på de fleste neg og ryste de grønne kløver fra stråene for at få negene tørre nok, så de ikke mugnede. En sådan tid var læreren meget forstående overfor manglende skolegang, for vi børn udgjorde næsten halvdelen af gårdens arbejdsstyrke, og høsten var trods alt mere væsentlig end salmeversene. Måske tænkte læreren også på, at der gerne skulle være havre nok til vor gamle sorte hest, der mange gange trak hans bil hjem, når den nægtede at lystre hans kommando. Kornet blev talt

op i »traver«, som var 60 neg. Det gav et vist mål for høstens størrelse. Så snart der var neg, der var tørre nok, begyndte hjemkørslen med de heste, der ikke trak selvbinderen. Mandskabet blev forøget med en daglejer – Niels Kristian Nielsen – og pigen. Man kørte med »sættevogn«, dvs. med to vogne, hvoraf en kørte i marken efter læs, medens den anden blev tømt i laden. I høsttiden var der ingen søndage, men en vidunderlig tid, der var så forskellig fra alle andre dage i året. Hvis vejret drillede, måtte man sætte hobene om for at få negene tørre nok til hjemkørsel. Dette kunne forøge arbejdsbyrden næsten til bristepunktet, men jeg kan ikke erindre at noget neg gik tabt, hvorimod de strå, der blev samlet med hesteriven ofte var ret værdiløse, fordi det var det sidste, der blev kørt hjem direkte til tærskemaskinen. Kornet fra »æ ryvels« var ofte af ringe kvalitet – vådt, begyndende spiring, osv. – og brugtes sædvanligvis til hønsefoder.

Da laden ikke kunne rumme hele høsten, måtte en del sættes i stak. Det var specialistarbejde. Her trådte naboen mod nord, husmand Peter »Pæjsen« til. Skammergaard høstede hans korn, og han satte Skammergaards kornstakke, den tid han havde ejendommen.

Efteråret

Vi er nu nået hen i sidste halvdel af september, og kornhøsten er i hus. Pløjningen er begyndt, først den mark, hvor vinterrugen skal sås i begyndelsen af oktober. Næsten al pløjning af stubmark foregik med enkeltfuret plov, fordi disse plove gjorde det fineste stykke arbejde.

I oktober er kreaturerne helt på stald og skal have tilført roer hver dag. Det er roer, der høstes med top, og ikke flere end det daglige forbrug, så toppen kan være frisk.

Oktober står helt i markarbejdets tegn, der sås rug, kartofler tages op, der pløjes med to spand heste, da man så vidt mulig skal være færdig med jordbehandlingen, før roehøsten tager sin begyndelse.

Husmoderens domæne

I det daglige var der 10 til 12 sultne personer, som skulle have fire daglige måltider. Det kunne naturligvis ikke være lækkerier altsammen, men det skulle være nærrende, sund mad, der var økonomisk overkommelig. Derfor anvendte man i så stor udstrækning som muligt gårdens egne produkter: kartofler, kål, mælk, byggryn, saltet flæsk og æg. Morgenmaden har jeg omtalt. Middagsmaden bestod altid af to retter. En suppe, der kunne være gule ærter, grønkålssuppe, hvidkålssuppe kogt på udvandet flæsk og i så rigelige mængder, at der var nok til to på hinanden følgende dage. Disse supper var standardretter to dage om ugen og den anden ret var flæsket med kogte kartofler og sovs, og dertil spiste man altid rugbrød. En tredje dag i ugen kunne det være rugbrødsuppe med mælk og derefter pandekager. En fjerde dag hønsekødsuppe med mange kartofler og kødboller, og derefter hønsekødet med kartofler, sovs og rugbrød. En femte dag hvidkålssuppe med kartofler og derefter kogt eller stegt fisk: sild, skrubber eller torsk, afhængig af fiskemandens udbud. Fiskemanden kom en gang om ugen. Det var sjældent, at vi fik klipfisk. Forsyningen af ferskt kød kom fra det

såkaldte »slagteriaffald«, de dele af svine, som slagteriet i Skive ikke havde fundet tilstrækkelig afsætning for. Det var: hjerner, lever, nyrer, tæer, haler, hoveder, bugflæsk og småkød. Salgsvognen kom enten ugentlig eller mindst hveranden uge. Tilberedningen af dette »affald« var meget tidskrævende for køkkenet, for det dannede også grundlaget for pålægget, »æ telmer«, på rugbrødet til aftensmaden: leverpostej, grisesylte, rullepølse, osv. Vi elskede de retter, der blev lavet af »affaldet«, f. eks. stegte grisetæer, kogt hale, stegte hjerner og dertil næsten altid stuede kartofler og rugbrød. Som forretter hertil som regel byggrød kogt i vand, sjældent risengrød.

»Æ unnen« blev tilberedt og indtaget i køkkenet. I køkkenet var der foruden komfuret med fire ringdækkede huller, bageovn og vandbeholder også langbordet med fast bænk mod nord og vest og en løststående bænk ved sydsiden af bordet. Ved siden af komfuret stod to brændekasser og en vandspand. Da der ikke taltes ved bordet, når man spiste, varede måltiderne kun ca. 20 min., så middagshvilen blev mere end en halv time for mændene, mens mor og pigen eller pigerne først ryddede og vaskede op. Dette foregik i bryggerset, hvor vasken, gryder, pottes og pander var anbragt på og under bordet, der var placeret mod gårdsiden. Derpå fulgte en halv times middagshvile.

Henimod klokken 17 begyndtes tilberedelsen af »æ melmer« med skrælning af en ny portion kartofler, fordi dette måltid altid indledtes med stuede kartofler med flæsketerninger i og dertil rugbrød. Herefter var der rugbrødsskiver med »telmer«,

heriblandt også ost, første skive var med margarine eller fedt, resten uden. Smør var for dyrt. Dette måltid spistes i dagligstuen og var overstået på mindre end en halv time. Herefter kom den sædvanlige oprydning og opvask, assisteret af de af børnene, der havde været i skole. Dette skulle være afsluttet før malkningen, som pigen hjalp med til. »Æ nætter«, som jeg tidligere har omtalt, blev kogt til flere dages forbrug og krævede således ikke særlig forberedelse om aftenen.

Foruden madlavning, vask, renholdelse af hus, syning og reparation af tøj, strikning af uldtrøjer og strømper, børnepasning og alle andre opgaver, der fik den daglige husholdning til at fungere, hørte også pasning af hønsene og andet fjerkræ, samt rengøring af mælkejunger og malkepande. Endvidere var pasning af pryddag og urtehave noget, der hørte under min mors domæne.

Havestuen, der kun anvendtes ved særlige festlige lejligheder, havde sandskuret trægulv og var møbleret med grønne fløjsbetrukne stole, en chaiselong, en gyngestol, et rundt bord med fløjlstæppe, et chatol, en blankpudset kakkelovn og måske mere, som jeg ikke erindrer. Overstuen, der ligeledes havde sandskuret gulv, var mindre og var holdt i rødt med samme type møbler.

Sengepladserne var redt med rughalm, olmerdugs under- og overdyne og hovedpude. I lagerrummet var der skabe og kister til opbevaring af det tøj, som brugtes ved sjældnere lejligheder og godt beskyttet mod mølångreb med naftalin. Dagen var lang, men sikkert ikke altid

lang nok til alle de pligter, som en landmandskone havde dengang.

De økonomiske betingelser

Efter Kiesten Nielsdatters frikøb af Skammergaard for 1600 rdl. fik hun fremragende betingelser for hurtigt at afdrage gælden, fordi Staten forsøgte at dække sine udgifter til krigsførelsen ved at forøge seddelmængden i Danmark. Resultatet var en forrygende inflation med stigende kornpriser fra år til år.

Dette fik imidlertid en brat ende i 1813, da Danmark gik fallit. Et nyt pengesystem indførtes og krigen afsluttedes med tab af Norge. Mange lande forøgede deres egen kornproduktion og indførte told på importkorn. Priserne på landbrugsvarer dalede til næsten 50% af de tidligere opnåelige. Denne tilstand varede til opimod 1830, hvor landbrugspriserne igen langsomt begyndte at stige. Denne krise medførte, at man for at kunne konkurrere med de store kornproducerende landes kvaliteter blev tvunget til at begynde en forædling og rensning af kornet.

På trods af lavkonjunkturerne kunne Kiersten Nielsdatter aflevere gården gældfri til sønnen Michel med den ene forpligtelse, som fremgår af skødet, at sørge for hendes aftægt.

Under Michel Andersens ejerskab af gården var landbrugspriserne relativt konstante og kornudbyttet voksende særlig grundet mergling. Som det fremgår af det foranskrevne, foretog han store bygningsændringer uden at gældsætte gården. Han oplevede enevældens afskaffelse, grundlovens indførelse, den begyndende industrialisering, forbedring af vej-

net, ændring i værnepligtsforhold, den spirende højskolebevægelse og mange andre fremskridt frem mod en mere social bevidst befolkning. I 1869 afstod han en ubehæftet gård til sønnen Christen.

Christen Mikkelsen var som sin far aktiv i forbedringen af bygningerne, som det fremgår af tidligere beskrivelse. Hans ejertid har været vanskelig, fordi Tyskland indførte importrestriktioner overfor dansk kvæg, og de forbedrede kommunikationsmidler i form af jernbaner og dampskibe væltede billigt russisk og amerikansk korn ind over hele Europa. Man måtte omsætte sit dyrefoder i produkter, der var rentable.

Smørproduktion var rentabel, men »Bøndermør« var af for ringe kvalitet. Andelsmejeriet var løsningen for at få et ensartet produkt, der kunne accepteres i byerne og af forbrugerne i England. Alle disse ændringer i driftform fra stude- til mælkeproduktion, var tidskrævende og dyre. Det næste slag mod landbruget kom ligeledes fra Tyskland, der normalt aftog de store fede svin, som delvis fodredes med den skummede mælk. Tyskland lukkede for importen af danske svin p.g.a. svinepest. Man kunne sælge til England, men det skulle være magert kød. Så også her måtte Christen Mikkelsen ændre produktion. Resultatet af al den modgang var, at da han i 1906 solgte Skammergaard til sin søn John, var den behæftet med en samlet pante- og kortløbende gæld på ca. 30.000 kr.

I det foregående har jeg allerede beskrevet min fars aktivitet i den tid, han ejede Skammergaard.

Lene og John Mikkelsen flyttede til Thorum efter Skammergaards brand. Fotografi fra 1931.

»Skammergaard brændt«

Under denne overskrift fortalte Skive Avis den 13. december 1930 sine læsere følgende historie: »Da folkene på «Skammergaard» i Junget igår eftermiddags sad og drak kaffe, så de røg og ild slå ud fra gårdens udlænger. Man gik straks i gang med redningsarbejdet; men i den friske blæst var de fire gamle stråtækte bygninger i løbet af ganske kort tid omspændt af flammerne Gårdens ejer, John Mikkelsen, var til slagterigeneralforsamling i Skive og blev under generalforsamlingen telefonisk underrettet om branden. Da han nåede hjem, var gården lagt i aske.....

Bygningerne var forsikret for 35.000 kr og løsøret for ca. 50.000 kr.« Et forsigtigt overslag over omkostningerne ved en genopførelse af bygningerne efter branden til en mere rationel driftsform og i samme størrelsesorden beløb sig til ca. 90.000 kr. Løsøreforsikringen var ligeledes alt for lav. En forsigtig vurdering af reetableringsomkostninger for samme løsøremængde som før branden ville være ca. 100.000 kr. Skulle Skammergaard have været genopført, ville den forøgede gældsstiftelse have været i størrelsesordenen af 100.000 kr. En sådan gældsforøgelse kunne gårdens drift ikke bære, hvorfor mine forældre med stor smerte måtte vælge at realisere det, der ikke blev flammernes bytte, og begynde en ny tilværelse andetsteds.

NOTE

Denne beskrivelse af gården Skammergaard er en sammenfatning af visse afsnit af Skammergaards historie, som jeg skrev i 1988-89, og som i bogform findes på Rigsarkivets bibliotek, Landsarkivet for Nørrejylland, Skive Byhistoriske Arkiv og Sundsøre Lokalhistoriske Arkiv.

Ved udarbejdelsen af beskrivelsen har der været anvendt kildematerialer fra Landsarkivet for Nørrejylland, Rigsarkivet, Matrikelarkivet, Det Kongelige Bibliotek med fl., Det Danske Hedeselskab, Skive Byhistoriske Arkiv, Det Danske Husholdningsselskab, Nationalmuseet og private dokumenter m.m.

Arkivar Niels Mortensen takkes for redaktionel bistand under arbejdet med at skrive denne artikel.

Skatteligning på landet i slutningen af 50'erne

Af Laust Balling

Laust Balling – en markant lokalpolitiker, som boede det meste af sit liv i Ø. Lyby og døde i 1983 – har nedskrevet disse oplevelser fra årene som skatterådsmedlem.

Fra den 1. januar 1957 blev jeg af finansministeren udnævnt til næstformand for Skive Skatteråd – efter indstilling fra partiet Venstre. Jeg skulle afløse kreditforeningsdirektør Esper Jepsen, Brøddinggaard, der havde været medlem i en menneskealder, og som var meget populær. Jeg var meget betænkelig ved, om jeg nu kunne udfylde pladsen, men jeg synes da selv, at det gik nogenlunde.

Jeg havde da også visse forudsætninger, idet jeg i to perioder havde været sognerådsformand i Jebjerg-Lyby Kommune. Og så var jeg heldig at få to udmærkede kolleger, nemlig den senere borgmester i Skive, Peter Kjærgaard, indstillet af Socialdemokratiet, og husmand Jens Tværbæk, Ytrup, indstillet af det Radikale Venstre. Han blev senere afløst af Svend Madsen, Balling.

Dengang var der kun 3 medlemmer i skatterådet, og vi havde et fantastisk godt samarbejde. Vi havde også meget samarbejde med skattekontoret i Skive og med amtsligningsinspektoratet i Viborg, hvis chef var Robert Pedersen, en dygtig og noget stilfuld embedsmandstype, ikke altid lige afholdt af skatteyderne. Han var

nu også så uheldig at begynde sit virke under formueopgørelsen i 1945, hvor der faldt nogle meget store efterbetalinger og bøder, og det gav jo ikke meget popularitet; men jeg lærte ham da at kende som en både menneskelig og retfærdig embedsmand.

Et nummer, der virkede

Han havde ret til at overvære skatteligningen i de forskellige kommuner, og inden vi begyndte ligningen, skulle vi meddele inspektoratet, hvilken dato vi var i de forskellige kommuner, og vi kunne risikere, at han uanmeldt mødte op for at deltage. Men så fik vi næsten ingenting lavet, da han gik meget grundigt til værks. Vi ville helst have ham til at køre hjem igen, og vi opdagede, at han var meget bange for vintervej, så hvis et af medlemmerne havde været ude og derefter kom ind og sagde: »Uha! A trov, det vil te aa knyg«, og en anden gik hen til vinduet og sagde: »Det ser ikke for godt ud; det bliver ikke ved at gå!« varede det ikke længe, inden Robert Pedersen sagde: »Så må jeg nok hellere høre hjem.« Så kunne vi få noget bestilt.

Han kunne også finde på at komme, når vi havde indkaldelse af dem, der havde klaget over ansættelsen, og det skete, at klagerne, når de så Robert Pedersen, vendte om og kørte hjem igen.

Gårdejer Laust Balling blev i 1943 medlem af Jebjerg-Lyby sogneråd, valgt af Venstre. 1948-54 var han sognerådsformand. 1957-71 var han medlem af Skatterådet, et arbejde, der passede ham bedre end sognerådsarbejdet.

Skatterådsmedlemmerne skulle dengang deltage i ligningen ude i kommunerne og være til stede ved indkaldelser og klager. Arbejdsområdet var Skive by og 22 landkommuner, og med hensyn til ligninger delte vi det sådan, at Peter Kjærgaard, skatterådsformanden, havde Skive by, og Jens Tværbæk og jeg delte de 22 kommuner med 11 til hver. Jens Tværbæk havde Vestsalling + Fur og Højslev, og jeg havde så Nord- og Østsalling. Kun Skive by havde ligningskommission; i landkommunerne var hele sognerådet ligningsmyndighed.

Privatforbrug gav problemer

Der var i 1955 blevet indført regnskabs-

pligt for de største landbrug; men det var meget få, der kom ind under denne lov, og resten skulle lignede efter formuefremgang eller -tilbagegang + et skønnet privatforbrug, og det kunne jo give anledning til nogle ordentlige diskussioner.

Skatterådets opgave ved ligningen var at forsøge at få de forskellige kommuner til at ligne efter de samme principper og linjer, men vi havde ingen stemmeret, og var vi ikke tilfredse med resultatet, blev enkelte skatteydere noteret i en lommebog, og skatterådet kunne senere tage sagen op og indkalde den enkelte skatteyder.

Kommunerne ville gerne ligge på et så lavt niveau som muligt, for det var jo kun statsskatten, det drejede sig om. Kommuneskatten skulle de nok selv ordne i sognerådet.

Sognerådsmedlemmerne fik hverken løn eller diæter dengang, men der blev altid sørget for, at de fik en god forplejning, og det nød vi jo også godt af.

Instruktion på hotel Royal

Selve skatteligningen begyndte med, at skatterådet, Skive ligningskommission og alle sognerådsmedlemmerne samledes i Royals store sal til instruktion, hvor chefen for ligningsdirektoratet og amtsligningsinspektøren fortalte om nye love m.m. Og så den 1. februar skulle alle selvangivelser være indleveret til sognerådene, som derefter gik igang med at indføre de selvangivne indkomster og formuer i en mandtalsliste og at indlægge lønlistes i den rigtige selvangivelse. Der var for nogle år siden vedtaget en lov om, at arbejdsgiverne skulle indsende lønlistes

I Skive blev borgernes skatteansættelse foretaget af ligningskommissionen. Her sidder Skive Ligningskommission klar til at tage fat på arbejdet i 1943. Fra venstre ses: grosserer Bladsgaard, tømrer Peter Nielsen, mælkehandler (og senere skatterådsformand og borgmester) Peter Kjærgaard, kontorbestyrer for DASF Viggo Christensen, tømrer C.C. Kliem, overlærer O.C. Iversen, manufakturhandler Arne Ingstrup, tømrer Arne Jacobsen og direktør Haagen Nielsen (C. Hadrup foto.)

over samtlige udbetalte lønninger, men det var ikke meget værd, hvor der ikke samtidig forelå et regnskab, som det skulle stemme med.

Og så begyndte turene rundt til de 11 kommuner, der alle var meget forskellige, og jeg vil nu prøve at beskrive hver enkelt. Allerede den 4. februar startede vi, da vi skulle være færdige inden 1. marts.

Et uhyggelig koldt forsamlingshus

Den første kommune, jeg besøgte, var *Rybjerg*, en lille velhavende kommune

med ca. 150 skatteydere. Min fætter, Thorvald Søgaard, var på det tidspunkt sognerådsformand, og alle sognerådsmedlemmerne var landmænd. Jeg kunne ikke dy mig for at spørge om, hvad de gjorde med ejendomsskatterne, og der blev svaret, at de havde nogle ældre og rige landmænd med små indtægter, og de skulle også være med til at betale til den fælles kasse.

Roslev og Rybjerg havde tidligere været én kommune, men omkring århundredeskiftet havde de fået lov til at skilles, og nu var de to selvstændige kommuner.

Det, jeg husker bedst fra Rybjerg, var det uhyggeligt kolde forsamlingshus med en rødglødende kakkelovn i den ene ende af salen, og vi måtte flytte bordene ned omkring den for at holde varmen. Men det hjalp jo noget, at vi startede med et godt morgenmåltid med et par snapse til.

De sejlivede i Junget-Thorum

Næste dag var det *Junget-Thorums* tur. Her var der 400 skatteydere, og vi skulle bruge 2 dage til arbejdet, og det foregik i en skolestue i Junget skole. Her havde Jens Rasmussen, Hinnerup, i en lang årrække dirigeret udviklingen, godt bistået af Anders Espersen, Junget, og Niels Møller Iversen, Grætrup, og disse tre mænd havde bistået de fleste af skatteyderne med udfyldelse af selvangivelserne.

Anders Espersen havde en særlig evne til at forklare, hvor dårlige og syge mange af hans klienter var, og det fik mig efter nogle års forløb til at spørge, hvordan de kunne blive ved at holde liv i dem.

Her som alle andre steder skulle først sognerådsmedlemmernes indkomst ansættes, og hver enkelt blev da bedt om at få udenfor. Det gik den første formiddag med; men så var grundlaget for ligningen lagt.

Babysitting i Lund

Som den 3. kommune i rækken havde jeg *Resen-Lund-Vinde*, der dengang var en selvstændig kommune. En lille god kommune, der strakte sig nord om Skive by. Der var kun 5 sognerådsmedlemmer, og som det eneste sted i skattekredsen foregik ligningen i dagligstuen hjemme hos sognerådsformand Rasmus Bonde i

Lund. Det var jo en dejlig hyggelig måde at arbejde på, og jeg husker, at når fru Bonde lavede middagsmad til os, satte hun vuggen med den lille ind til os, for at vi kunne tage os af den. Også under disse hyggelige forhold blev arbejdet gjort godt, og samarbejdet var fint.

P. Kjærgaard greb ind

Næste station på turen var *Brøndum-Hvidbjerg*, hvor ligningen foregik på et konditori i Hvidbjerg, hvor vi også fik en god forplejning. Ejner Filtenborg, der senere blev socialinspektør i Spøttrup kommune, var da sognerådsformand, og han havde fra sin forgænger arvet en uimodståelig evne til at være helt sikker på, at ikke én skatteyder i Brøndum-Hvidbjerg betalte 1 kr. for meget i skat; men helst lidt mindre end andre steder, og han blev godt bistået af de andre 6 medlemmer.

Det havde jeg hørt noget om i forvejen, og for at de ikke skulle køre mig helt i sæk, overtalte jeg Peter Kjærgaard til at tage med derud den første dag. Formiddagen gik udmærket med at sætte sognerådsmedlemmernes skattepligtige indtægt, men da vi så over middag skulle fortsætte med de øvrige skatteydere, fik vi den ene forklaring efter den anden om, hvor ringe en skatteevne, hver enkelt havde, og da vi havde fået 9 af den slags, siger P. Kjærgaard pludselig: »Jeg tror, vi begynder forfra!«, og det gjorde vi så, og så gik det hele ret godt.

Et par år senere blev møderne flyttet over i den nye Hvidbjerg Skole, og vi var på skift med et af sognerådsmedlemmerne hjemme og spise til middag, og så kom en af deres koner med kaffe og smør-

Det var fiskeindustrien, der skabte grundlaget for Glyngøres vækst og velstand, men som det fremgår af dette fotografi fra Glyngøre Fiskeindustri fra 1940'erne, måtte kvinderne slide for deres løn. (C. Hadrup foto.)

rebrød til aften, og samarbejdet blev helt godt, selv om jeg somme tider måtte have den sorte bog frem.

Glyngøres forvandling

Som nr. 5 i rækken om jeg til Glyngøre i Nautrup-Sæby-Vile kommune, og der havde jeg sammen med mine forældre boet fra 1915 til 23, og jeg kendte den som en meget fattig kommune med mange dårlige ejendomme og et fattigt fiskerleje. Men nu i 1957, 35 år senere, var den tid forbi. Glyngøre var nu, takket være familien Priess, blevet en moderne industri-by. Fiskerne tjente gode penge, husmandskonerne arbejdede i fiskeindustrien, de store hedearealer mellem Nautrup og Glyn-

gøre og i Vile var opdyrket, og Grynnerup sø tørlagt. Her var virkelig sket en udvikling, og som det første sted i skattekredsen var her kommunekontor og kærner, og vi spiste på hotellet. Den moderne tid var her ved at slå igennem.

Glyngøre-boerne havde fået flertal i sognerådet, og jeg, som havde til opgave at påse, at ligningen var så ensartet som mulig i de forskellige kommuner, kom her på arbejde. I Hvidbjerg måtte jeg slide for at få landboernes indkomst sat op, men her var det lige omvendt, og jeg måtte passe på, at de ikke løb helt løbsk.

Havde f.eks. en af bønderne holdt bryllup for en datter, vidste man i Glyngøre, hvor mange biler der havde været ved kir-

ken ved denne lejlighed. Samarbejdet kunne på denne måde godt fremkalde nogle ordentlige gnister, men til alt held havde vi en klog og rigtig lun jyde, der havde været medlem af rådet i mange år: Niels Gjørup fra Nautrup, der med sine lune, rammende bemærkninger kunne få latteren til at runge, så vi var nødt til at holde stille i nogle minutter. Der er ingenting, der i en sådan situation hjælper så godt som en god, sund latter.

Efter nogle års forløb blev uddeleren i Glyngøre Brugsforening, Henry Larsen, valgt til sognerådsformand, og det var lige som om, han bedre kunne styre gemytterne.

En anden oplevelse fra Glyngøre, der sådan set ikke kommer skatteligningen ved: Jeg havde som sognerådsformand i Jebjerg været med til at gennemføre, at der blev givet kommunegaranti for at få statslån i arbejderboliger, og det havde direktør Græsborg, Glyngøre Fiskeindustri, arbejdet for i mange år, da han var medlem af sognerådet. Han begrundede sit forslag med, at de på industrien havde haft mange løjsere ansat, men så snart de blev gift og fik eget hus, blev de stabil arbejdskraft. Men det ville landborepræsentanterne ikke være med til. Det skulle jeg så hjælpe ham med at få gennemført; men uden held. Senere blev fru Græsborg indvalgt i rådet i stedet for sin mand, og hun forstod bedre, hvordan sådan noget skulle ordnes. Hun inviterede hele sognerådet og mig hjem på en rigtig fiskefrokost, og den aften gik det hele i orden.

Stole til hele verden

Den næste kommune var *Durup-Tønde-*

ring, en meget god kommune med en opblomstrende industri, ikke med fisk, men med stole. Der var vist 5 fabrikker, der alle lavede stole, og det gav arbejde til hele byen. Der havde været en radioreportage om stole fra Durup til hele verden, og da reporteren ville forklare, hvor Durup ligger, sagde han, at det var en lille by nær ved Glyngøre, men det med den lille by kunne Durup-folkene ikke rigtig lide at høre.

Foruden møbelindustrien havde kommunen meget godt landbrug med noget af Sallings bedste jord. Også her var det byen, der havde flertal i sognerådet, men her gik det mere fordrageligt til end i Glyngøre.

De to, der mest prægede rådet, var Evald Linderoth, der var formand og senere blev kæmner, og Niss Sørensen, der så overtog formandshvervet. En af de sjove ting, jeg husker, var, at Niss Sørensen og hans kone havde været i Herning, og fruhen kørte bilen hjem. Niss, der sad og kritiserede hendes kørsel, sagde pludselig, at hvis det ikke blev bedre, ville han af og gå. Fruen holdt, og Niss steg ud, men regnede dog med, at hun holdt igen. Men ak! Hun fortsatte til Durup, og Niss måtte gå fra Hagebro til Skive, og så tage toget til Durup.

Vi var alle enige om, at han det år skulle have nogle procent mindre til privat kørsel. Her som alle andre steder sluttedes af med en festlig aften, hvor man hvert år pralede af, at der dette år var lavet den bedste ligning nogensinde, og Niss som et år havde været på turistrejse til Italien, havde fået noget, han kaldte lumumba, og det bestod af chokolade med flødeskum

Roslev sogneråd 1950-54. Fra venstre ses vognmand Jens Dalsgaard, fru Else Bligaard, murermester Bernhard Nielsen, malermester Arne Stenggaard, kæmner Søren Dath (stående), tømrermester Niels Chr. Nielsen, snedker Nicolaj Jensen og gårdejer Sigfred Sørensen. (Ambys foto.)

og godt med cognac. Det skulle indtages gennem sugerør, og det havde en god virkning, men jeg, som skulle køre hjem, turde ikke rigtig gå til den, selv om det smagte godt.

En kommunist i sognerådet

Så var det *Roslevs* tur, hovedstaden i Salling, som de ønskede at kalde den, byen med postkontor, apotek, Sallings eneste realskole og mange gode forretninger, men industri var der ikke meget af, næsten kun kødfoderfabrikken »Kronjyden«. Landbruget var blevet stærkt beskåret for år tilbage, da Roslev og Rybjerg skiltes og blev til 2 kommuner.

Sigfred Sørensen, der i mange år var både sognerådsformand og sognefoged,

var godt bistået af den kendte kommunalmand Søren Dath, der var blevet kæmner i Roslev og kørte godt med det. Sigfred var den fuldendte vært, og når vi kom ned på kroen for at spise, var han snart ude i køkkenet hos krokonen for at rådføre sig med hende om, hvad vi skulle have til aften og næste dags middag.

I mange år var kommunisten Nikolaj Jensen medlem af sognerådet, ikke fordi der var kommunister nok til at vælge ham, men folk kunne lide ham, og han var god til at hjælpe de gamle. Den første dag, jeg var i Roslev, måtte jeg nægte en af Nikolajs klienter et fradrag på selvangivelsen, og det fik ham til at udbryde: »Jeg kunne nok tænke, at du var en af de storbønder, der ikke kan tåle småfolk!« Dagen

efter kom Nikolaj og stak mig hånden med en uforbeholden undskyldning og ordene: »Laust, jeg kan se, de bliver ens behandlet alle sammen.« Sådan var Nikolaj, og vi kom godt ud af det siden.

Efter Sigfred Sørensen blev Jens P. Dalsgaard valgt til sognerådsformand, og han havde et meget godt greb om tingene, så det hele gik, som det skulle. En ting havde de to til fælles: når vi havde spist til middag, skulle vi helst have en times kortspil.

Huller i retfærdigheden

Nummer 8 i række var *Jebjerg-Lyby* kommune, hvor jeg jo næsten kendte hver eneste skatteyder. Kommunens bedste aktiver var Salling Planteskole, der gav beskæftigelse til mange mennesker, Salling Ungdomsskole, også en god arbejdsplads, de store drivhusgartnerier, gode håndværkere samt mange gode landbrug. Men som forretningsby kunne den ikke klare sig mod Roslev.

Vognmand Kristian Kærgaard, der nu var blevet sognerådsformand, var en meget samvittighedsfuld kommunalmand – så samvittighedsfuld, at jeg flere gange måtte forklare ham, at inden for skatteligningen er der ikke noget, der hedder 100 procent retfærdighed. Kristian Kærgaard kunne ikke fordrage, når der blev råbt for højt, hvilket let kan ske, når der sidder 10 mennesker omkring et bord og skal blive enige.

Der var sat 3 dage af til Jebjerg, men det kneb med at nå det, så vi somme tider måtte tage aftenen med. Senere blev politiassistent Villy Jensen valgt til formand for rådet. Han var få år forinden flyttet til

Jebjerg fra Århus, og det kneb lidt for ham at forlige sig med de små forbrug, som mange landmænd havde, men det affandt han sig med. Men som organisator og med en politimands myndighed forstod han virkelig at få sagerne til at glide.

Som en af de muntre oplevelser fra Jebjerg husker jeg, da Johannes Maler, som vi kaldte ham, var indkaldt med sit regnskab, og amtsligningsinspektøren skulle forhandle med ham. Robert Pedersen, som altid var høflig og beleven, stak hånden frem for at hilse med ordene: »Goddag, Johannes Christensen, mit navn er Robert Pedersen«, men Johannes trak lige så stille hånden til sig med ordene: »Det ka' da godt være!«

Hvad ville naboerne sige?

Grinderslev-Grønning var næste station turen rundt i kredsen. Her var der så at sige ingen industri, og hele indkomstmassen var fra landbrug og nogle forretninger i Breum by.

Ligningen foregik under de mest primitive forhold i et smalt, langt lokale på alderdomshjemmets loft. Fra hjemmets køkken fik vi forplejningen, men den var der ikke noget i vejen med. Som det eneste sted i skattekredsen var her 11 medlemmer i sognerådet, som de andre steder var 9, 7 og 5, men det blev det nu ikke lettere af.

Sognerådsformand var Mads P. Stisen den ubestridte leder, og han var afholdt af alle. Han blev godt bistået af Jens Møgelvang, Breum, og Niels Riis, Grønning, og disse tre havde jo været medlemmer af rådet i mange år. Det kunne være lidt svært for nye medlemmer at gøre sig gæl-

Selde-Åsted sogneråd og personale samlet på kommunekontoret i Selde ca. 1970. Fra venstre sidder Evald Jensen, Anders Sørensen, Anders Kristensen, Sussi Hedegaard med Lars Kristensen (søn af Anders Kristensen) på skødet, sognerådsformand Johannes Have Pedersen, Anker Jørgensen, Henry Krogh og Holger Riis. Stående fra venstre ses Hanne Pedersen, Else Graugaard og Lissi Kristensen

dende, og de måtte somme tider finde sig i at høre, at de ikke var udlært endnu, og for at de ikke helt skulle udnytte deres charme, måtte jeg engang imellem henvende mig til de socialdemokratiske medlemmer for at få lidt hjælp, og det kunne jo ikke undgås, at det somme tider slog lidt gnister.

Men for det meste foregik det hele med godt humør og mange vittigheder. Mads P. Stisen, der jo var folketingskandidat for Venstre, talte på vælgermøderne stærkt imod skat på fast ejendom, og jeg kunne ikke dy mig for at spørge til ejendomsskatterne i Grinderslev-Grønning. Han sva-

rede, at de jo havde de mange store gårde med de store afskrivninger, og dem skulle vi jo også helst have lidt skat af. Så snakkede vi ikke mere om det. Teori er ét, men praksis noget andet.

Jeg husker en morgen i Breum, da Mads Peder kom lidt sent. Han gabte og så helt elendig ud, og jeg spurgte, hvad der dog var i vejen. Han svarede, at han ikke havde sovet hele natten, fordi vi dagen før havde forhøjet alle hans naboer. Jeg sagde: »Tag det roligt! det har nok været nødvendigt.« Og da Mads Peder havde fået kaffe og en cigar tændt, var det overstået.

Alle mand på vægten

Selde-Aasted var vel nok den kommune, som havde den mindste skattepligtige indtægt pr. indbygger. Af industri var der kun Branden teglværk og nogle få arbejdspladser ved kalklejerne i Batum. Selde by var meget stillestående, og det var landbruget, der havde indtægterne.

Sognerådsformand var den fra Mors indvandrede Johannes Have Pedersen, Søborg, der på en klog måde og med megen lune havde ledet udviklingen i Selde i mange år, og det hele gik roligt og fordrageligt til.

Ligningen foregik i de første år på alderdomshjemmet, hvor vi også blev bespist. Det var så god mad, at Johannes en dag fik den idé, at vi alle skulle vejes den første morgen og igen den sidste aften for at se, om vi havde udnyttet den gode behandling godt nok. Senere hen flyttede vi over i sognegården, hvor en kogekone stod for madlavningen.

En dag havde jeg forhandlet med en kone, der var indkaldt, og hun bandede så grusomt, at jeg sagde, jeg ikke ville høre på den tone – men uden at det hjalp. Da hun var gået, sagde Johannes så: »Kan du få hende til at lade være med at bande, vil jeg tage hatten af for dig.«

I de 16 år, jeg hver søgnedag i februar måned kørte rundt i skattekredsen, var der kun 2 gange, jeg ikke nåede hjem på grund af snestorm. Den første gang var i Selde, hvor både jeg og de sognerådsmedlemmer, der ikke var fra Selde by, måtte overnatte på alderdomshjemmet.

En rigtig sognekonge

Den sidste station på turen rundt var

Thise, en lille god kommune, der havde økonomien i orden. Alfred Olsen, Børstinggård, havde i en lang årrække været sognerådsformand eller sognekonge, som han egentlig var, og i hans tid blev der bygget ny skole, nyt forsamlingshus, alle veje asfalteret, og alt betalt.

Skatteligningen foregik i forsamlingshusets lille sal. I den ene ende af forsamlingshuset var der indrettet et lille kommunekontor, hvor et tidligere medlem af sognerådet, Viggo Knudsen, residerede; han var nu valgt sognerådskasserer. Han og Alfred Olsen arbejdede godt sammen, selv om Viggo knurrede noget over, at det var ham, der skulle udføre alt arbejdet. Men ét var de enige om: indblanding udefra kunne de sagtens undvære. Det med nye love og cirkulærer var ikke til andet end ulejlighed – selv om de ikke læste meget i dem. I Thise skulle de nok selv ordne deres egne sager.

Når vi under ligningen kom til de små ejendomme ude på heden, var Alfred Olsens bemærkning: »Dem skal vi ikke have for meget af; der er nok her i Thise, der sagtens kan betale skatten!«

Der var et år, hvor Alfred var blevet kritiseret noget forud for kommunevalget, men så rejste Alfred og hans kone til Norge for at besøge en datter, og da de kom hjem, var Alfred selvfølgelig opstillet som nr. 1!

Det var jo kun en éndags forestilling i Thise, og når arbejdet var færdigt, kom de kommunale revisorer for at være med til festen. Når vi havde fået godt med mad og drikke, var det Viggo Knudsens største ønske at få de radikale og venstremændene sat op imod hinanden, hvilket ikke

var særlig vanskeligt. Og det kunne godt lette noget i forsamlingshusets tag sådan en aften; men sjovt var det nu, og det var en god afslutning på turen rundt til de små kommuner.

Disse brave mænd, som jeg her har omtalt, gjorde hver i deres sogn et fortrinligt arbejde for at fordele byrderne så retfærdigt som muligt, og det uden at få noget for det. Mange af dem blev da også mine gode venner.

Meget gik tabt, da vi i 1970 gik over til storkommunen.

»Sommersamlingen« forberedes

Senest den 15. marts skulle kommunerne indlevere samtlige selvangivelser til skatterådets kontor, som vi havde hos Skive kommunes skatteforvaltning. Og vi tre skatterådsmedlemmer gik så igang med at gennemgå samtlige selvangivelser, behandle klager og tage dem fra, som skulle indkaldes til sommersamlingen, som vi kaldte det.

På Skive skattekontor havde vi et udmærket samarbejde med personalet, anført først af skatteinspektør Helge Sørensen og senere af skatteinspektør Rogert Krogh og ekspeditionssekretær Ernst Christensen, og vi havde meget gavn af deres tekniske viden og ekspertise. Vi var det folkevalgte element i skatteligningen, og det kunne jo godt fremkalde nogle dyster, når vi var sammen med tjenestemændene, og særlig min gode ven Svend Madsen var ikke meget for at lade sig dirigere af dem.

For megen bægerklang

Sidst i juni var vi gerne klar til at modtage

dem, der var indkaldt sammen med dem, der havde klaget, og vi blev ikke færdige før hen i oktober. Der kunne nemt komme noget i vejen. Revisorerne skulle have ferie og landmændene høste, så vi lavede det gerne efter at tage Skive by, mens landmændene høstede.

På disse sommerture havde vi jo alle 22 kommuner + Skive by, og vi var med alle 3 skatterådsmedlemmer, amtsligningsinspektøren eller en af hans 2 medhjælpere, og hvor der var mange sager, havde vi også hjælp fra Skive skattekontor.

Det, jeg husker bedst fra disse ture, er de mere sjove ting, f.eks. den første gang jeg var med i Højslev. Niels Kristensen i Dommerby havde været sognerådsformand i masser af år, og tilkaldelserne var på Højslev Kro, men det var galt, at nogle af de tilkaldte blev siddende på kroen til langt op på dagen, og sognerådsmedlemmerne skulle jo somme tider ind og skåle med dem. Men da vi var færdige den dag, blev sognerådet enige om, at næste år skulle mødet afholdes på kommunekontoret.

Nye toner i Højslev

Også dér blev der sørget godt for os, og der skulle helst spilles kort om aftenen, men et år, da Poul Christiansen var blevet sognerådsformand, og Kaj Bække kæmner, og vi havde fået en god frokost kl. 12, siger medhjælperen fra inspektoratet: »Skal vi så spise middag i aften?« »Nej, kl. 4 skal vi sgu have sognerådsmøde«, svarede Kaj Bække. Viborgmanden blev godt nok noget rød i hovedet; han havde endda fået konen til at køre sig til Højslev om

morgenen og aftalt, at hun skulle hente ham hen på aftenen.

Også om sommeren med blæst og kulde kunne der være uhyggelig koldt i de gamle, uisolerede forsamlingshuse. Jeg husker en morgen, vi kom til Hjerk forsamlingshus, da sognerådsformand Kristian Iversen lå på knæ foran kakkelovnen og stoppede halm og pinde ind, men brænde ville det ikke. Huset var fuld af røg, og han blev siddende dér det meste af formiddagen, men lige meget hjalp det. Så fik de da fat i en mand til at se på skorstenen, og så viste det sig, at alliker havde bygget rede i den. Allerede kl. 11 måtte jeg til Skive med Peter Kjærgaard, der var blevet syg, men vi andre klarede den da.

Stegte ål som trøst

Også i Krejbjergs gamle forsamlingshus var der frygtelig koldt, og jeg husker en dag, vi sad der og var rigtig gennemfrosne, kom Robert Pedersen og hviskede til et af skatterådsmedlemmerne, at han lige havde ringet til Irma i Grinderslev Kro og bestilt 4 gange stegt ål. Vi var helt imponerede, for Robert holdt ellers godt ved pengene, undtagen når han så en énarmet tyveknægt; den kunne han ikke stå for. Nå, det skulle bestemt være Grinderslev Kro, hvor der både var hygge og varme.

Den dag i Krejbjerg havde vi et par andre sjove oplevelser. En ældre mand fra Krejbjerg Hede var tilkaldt med sparekassebøger, og det havde han sikkert aldrig prøvet før, for han mødte i lang diplomatfrakke og fineste stads og tog det meget højtideligt.

En anden mand, der var tilkaldt, havde lige hentet sin revisor, der var fra Mors,

ved Sallingsund-færgen, men under mødet blev de så drabelige uvenner, at han nægtede at køre ham tilbage, så vi måtte skaffe ham en taxa.

»En gue lægen paa æ tyer«

Der var nogle bestemte kommuner, hvor Robert Pedersen altid selv ville med, og det var Glyngøre, Fur og Thise i Salling. Særlig Fur var han meget optaget af, og det var furboernes særlige lune, han ikke kunne stå for.

Her er en rigtig god Fur-vittighed, som han aldrig glemte: En skatteyder var blevet forhøjet ikke så lidt, og da han var gået, siger Robert til sognerådsrepræsentanten, om vi var for hårde ved ham. »Nej, han haar en gue lægen på æ tyer!« blev der svaret. Robert Pedersen spørger: »Balling, hvad betyder det?« og jeg måtte forklare, at en lægen i et tøj var to stykker jern, der kunne løbe rundt i hinanden, for at det ikke skulle snøre sammen. »Hvad har det med skatteligning af gøre?« siger Robert så, og jeg sagde, at det betød sikkert, at skatteyderen havde en god familie eller udsigt til en god arv osv. Og vi morede os alle.

En anden god historie fra Fur: Vi sad og ventede på en skatteyder, og så går sognerådsrepræsentanten hen og lukker vinduerne op og siger: »Find lige hans papirer frem, så vi snart kan overse sagen.« Og vi spurgte så hvorfor. »Jo, han har både orner og mink, og det er helt sikkert, at han kommer i det samme tøj, som han altid går i, og vi vil nu ikke have jer helt kvalt.«

Skattelovene til debat

Vi var hvert andet år på 3 dages kursus på Nyborg Strand, hvor ligningsdirektoratet skulle sætte os ind i nye love og bestemmelser. Hvert år afholdt skatterådsforeningen i september årsmøde for samtlige skatterådsmedlemmer fra hele landet. Den fungerende finansminister holdt hovedtalen, og det foregik altid på Christiansborg.

Der var først i 60'erne blev nedsat et udvalg, der skulle kulegrave skattelovgivningen, og den nedkom da også med en betænkning, som blev kaldt »Den blå Betænkning«, hvorefter de folkevalgtes indflydelse på skatteligningen skulle begrænses en del. Det fik Peter Kjærgaard, der på det tidspunkt var formand for Skatterådsforeningen, til, at gå på talerstolen og sige, at man nemt kunne se, at udvalget ikke havde spor anelse om, hvad skatteligning på landet er for noget, og hvis en tjenestemand kom for at lede ligningen, kunne han let blive gjort til grin.

Det blev da heller ikke til noget dengang, men lige siden har der næsten hvert år listet sig noget i den retning ind i skattelovgivningen.

Vi gjorde for lidt forskel

Fra omkring 1960 blev der hvert år ændret ved kravet om regnskabspligt for landmænd, sådan at alle gårdbrug havde regnskabspligt, og det viste sig da, at vi ikke havde været alt for gode til at skønne det private forbrug. Dem med det store forbrug havde vi ikke nået, og nogle få med lille forbrug havde vi sat for højt. Med andre ord: Vi havde gjort for lidt forskel.

Jeg husker en landmand med sit første regnskab, der viste et forbrug, som var mindre, end vi tidligere havde skønnet. Amtsligningsinspektøren spurgte, hvordan det kunne gå til, og manden svarede, at en nabo havde sagt til ham, at nu skulle han købe, hvad han havde brug for foreløbig, inden regnskabspligten begyndte. »Det var dog en flink nabo, du har der«, sagde Robert Pedersen, og næste års regnskab var ganske normalt med forbrug ligesom andres.

Skive og omegn i 1850'erne og 1860'erne.

Af Emil Thomsen.

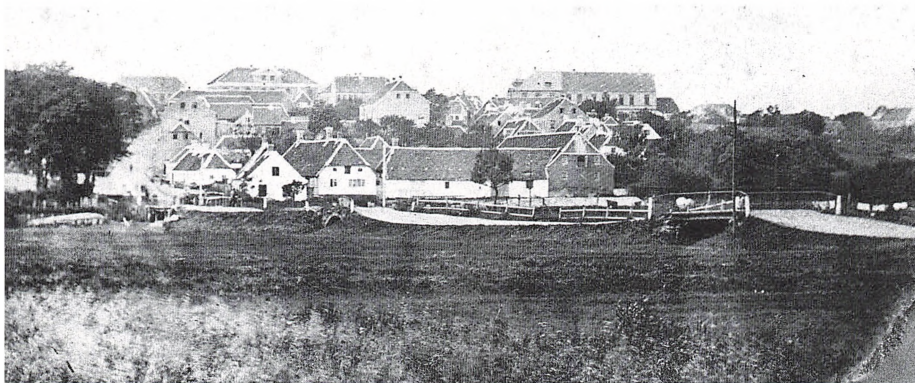
Emil Thomsen blev født den 3. december 1848 i Skive som søn af ølbrygger Johannes Thomsen og hustru Mette Marie (f. Jensen). I 1863 kom han i lære på Skive Avis – byens eneste avis, der udkom tre gange om ugen. I 1868 rejste han fra Skive til København, hvor han arbejdede som bogtrykker i de næste 30 år. 1878 blev han kompagnon i S.L. Møllers Bogtrykkeri, som i 1883 opkøbte Sally B. Salomons Bogtrykkeri. I 1899 forlod han trykkeribranchen og levede nu af sin formue. Han købte en lille lystejeendom bag Dyrehaven med 1 1/2 tdr. land park og 3 tdr. land skov, og hyggede sig desuden med læsning af kulturhistorisk litteratur og mange rejser i Mellemeuropa. Han fik også tid til at skrive nogle barndoms- og ungdomserindringer, som giver et livfuldt indtryk af livet på Skiveegnen for 130-140 år siden. Erindringerne blev første gang trykt i Skive Folkeblad 21.-24. december 1918.

Skive byvåben er en bro over en å, hvori svømmer en fisk. I gamle beskrivelser over byen omtales Skive- eller Karup Å som meget fiskerig; min første erindring knytter sig til broen, hvorpå befandt sig en del drenge og halv voksne, som kastede snøren ud, og alle havde et stort bundt fisk. Åen var da så fiskerig, at det var lige-gyldigt om man anglede på broen eller ved åbrederne, der var straks bid. Et steds på broen hængte et bundt fisk, som tilsyneladende ingen ejermand havde; jeg spurgte de nærmeste, om jeg måtte have disse fisk. »Gerne for mig!« Jeg spurgte hele rækken, fik samme svar, så drog jeg hjem med min første fangst.

Da jeg blev stor nok til selv at fiske, blev det til en sport, som optog hele min interesse i fritiden og sommerferierne; jeg fik rig lejlighed til at gøre bekendtskab med alle vandløb, mølledamme og søer i

miles omkreds. Thi nogle år senere etablerede et par gårdskarle, Roger og Kræn R. sig som å-fiskere, og i en fladbundet båd trawlede de åen således igennem, at den blev fuldstændig renset for fisk. Kun jeg og et par andre professionals kendte nogle grøfter og moseagtige sumpe langs åbredderne, hvortil båden ikke havde fundet vej, og hvor enkelte fisk havde fundet et fristed.

Broen var som en port, der førte ind til byen og en stor del af byens liv. Sommeraftener var den tæt besat af byens folk, som ved en aftenpibe diskuterede byens nyt eller betragtede de store huder, som garver Møller i Brogade (nu er gaden vistnok adlet under navn af Slotsgade) havde fortøjet i rækværket over »hestehullet« (det eneste sted, der var dybt nok til at heste kunne svømme). Disse huder antog særlig i stærk strøm fantastiske former.

Skive købstad fotograferet af fotograf og maler J. Mortensen i 1860erne. Fotografiet er måske det ældste, der findes af Skive. Det lille købstad er fotograferet fra det nuværende Brårupgade. Forrest i billedet ses de tre broer over Skive Ås delta. Midt i billedet ses fra venstre Skivehus' have, Østertorv, Bomhuset, og den gamle Brogård (nedrevet i 1904). Bagerst i billedet ses bl.a. Rådhuset, gavlen af skolebygningen i Østergade og Gæstgivergården.

Ud for købmand Diges tømmerplads sås jævnlig flere højttopskortede kvinder vaske og skylle tøj i åen, som i H.C. Andersens eventyr: »Hun duede ikke«. Fra engene omkring åen steg særlig i forårstiden henad aften en koglende damp, og et tusindstemmigt kor af frøer kvækkede en fantastisk koncert. Om sommeren vadede jeg langs åbredderne på fiskeri og måtte tage mig i agt for de talrige »bløder«, d.v.s. moseagtige sumpe. Om efteråret og vinteren satte højvande i fjorden engene og undertiden landevejen til Dommerby under vand, og i frostvej var engene skøjtebane for hele byens ungdom på mere eller mindre primitive skøjter og kælker; selv uden skøjter klarede nogle sig med jernbeslagne træsko.

Ved broen ligger det historiske »Gamle Skivehus« med have, derfra var der ypperlig anledning til at udkaste snøren, jeg fik undertiden lov til det, misundt af de drenge, der sad og red på »brohamrene«.

Den daværende ejer var gammel og meget døv; det hændte en dag, at en distræt prokurator, der, som mange af byens folk den gang, var et stykke af en original, brølede så højt i øret på en bekendt, at denne tog sig til hovedet. »Åå undskyld«, sagde prokuratoren, »jeg har talt længe med gamle Spliid«. Spliid var trods sit navn en meget fredsommelig mand. Samme prokurator havde stedsom led sager i alt slags vejrlig en meget diger paraply. Da han en dag på Rådhuset ville sætte denne fra sig, opdagede han, at han havde glemt den hjemme, hvorefter han straks gik tilbage og hentede fyren.

Østertorv og Thinggade

Gik man fra broen ind mod byen, lå til højre et par lave huse; det sidste var bommandens. Udenfor dette var en bom, omtrent som bommene over nutidens jernbaneoverskæringer. Jeg mindes ikke at have set bommen nede, så bomman-

Blegplads.

Da jeg af Communalbestyrelsen har leiet Blegpladsen her ved Byen for kun at modtage Løi til Bleg, meddeles, at Tøgen er fælsat, indbefattet Ansvarlighed for Løiet, saaledes:

Blegten for Lærred 2c. (naar man selv koger Løiet) 1 þ pr: Alen.

Blegten (naar jeg koger Løiet) 2 þ pr. Alen
Blaarkærred,

Dito dito 3 þ pr. Alen Dorkærred,

Dito dito 4 þ pr. Alen Dreil,

samt 6 þ for hver Sues af Løi i Stykketal.
Løring af Vadskeoi er kun tilladt forsaavidt
Vadsken tillæder det.

Skive, den 30te Juni 1862.

Cathrine Møller.

*Blegepladsen lå ved Bomhuset på Østertorv.
Annonce i Skive Avis 12.7. 1862.*

den havde ikke besvær af den. Om han indkasserede penge af Fjandboerne, ved jeg ikke, men der var ihvertfald ingen hindring for adgangen til byen hverken i Vestereller Nørregade. Foran bommen lå en bred plads, til højre købmand Diges store kolonial- og trælasthandel. Forbi denne førte en spadseresti ned til Krabesholm Skov. I Diges have var der stedse et stærkt spurvekvadder, som jeg endnu synes at kunne høre. Fra pladsen førte tre gader op i byen. Østergade op til Nørregade, Thinggade op til Torvet. Denne gade er særlig stejl; en soldat af 1. regiment 1864 hoppede i dansetrin op ad gaden og sagde: »Det er op ad bakke, hele den gæde!« - »Der ku' man s'gu høre Københavneren!«, sagde en, der hørte dette. Thinggade må vist tidligere være reguleret, thi midtvejs til venstre lå et par huse så lavt, at tagrygningen gik i flugt med gaden, og en lang trappe fra denne førte ned til indgangen.

Brogade gik op i flugt med Vestergade. Bag disse gader lå en bydel, Sønderbyen,

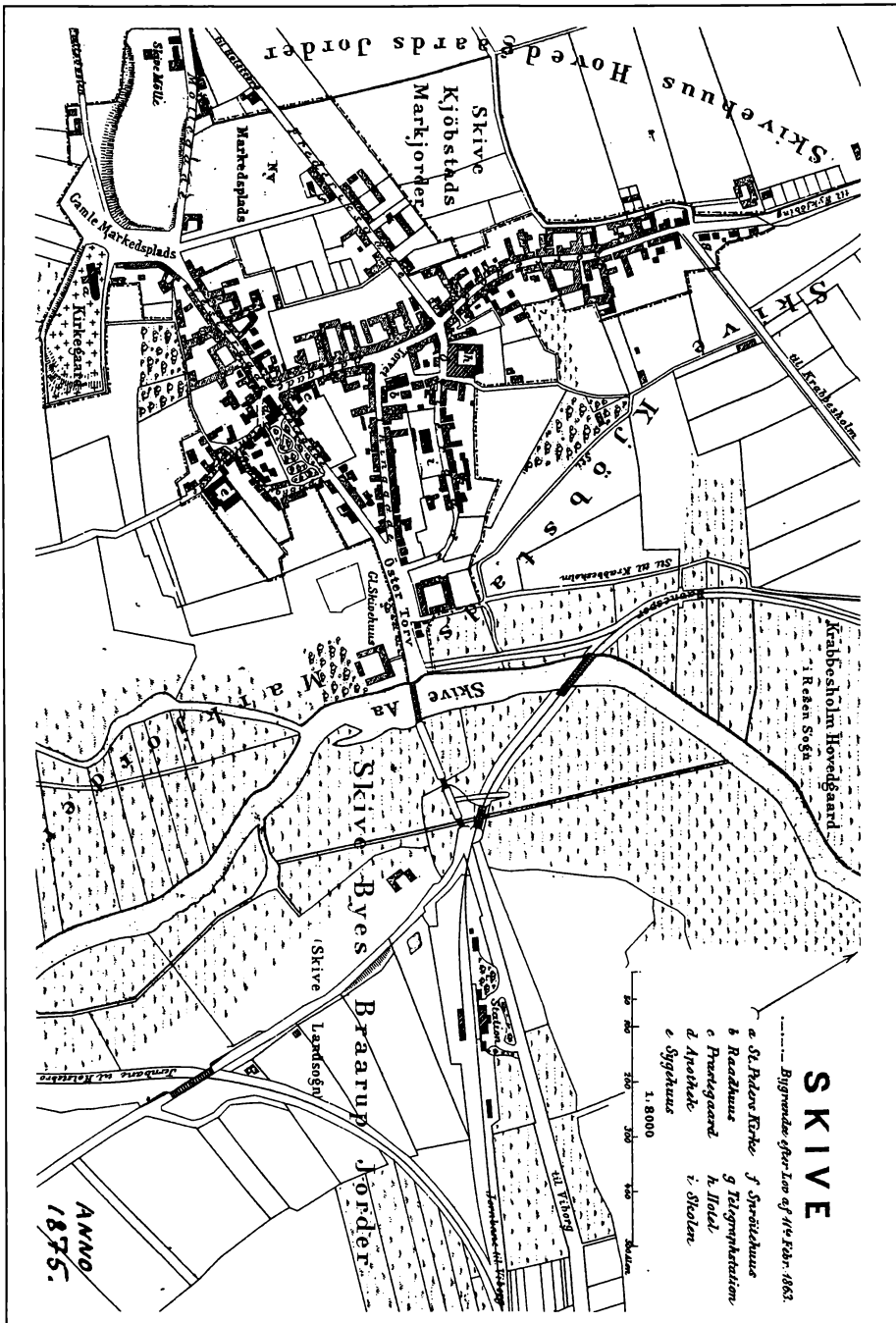
som gjorde indtryk af at være et par hundrede år ældre end den øvrige by. Måske har Sønderbyen undgået den sidste af de brande, som tilforn har hærget byen.

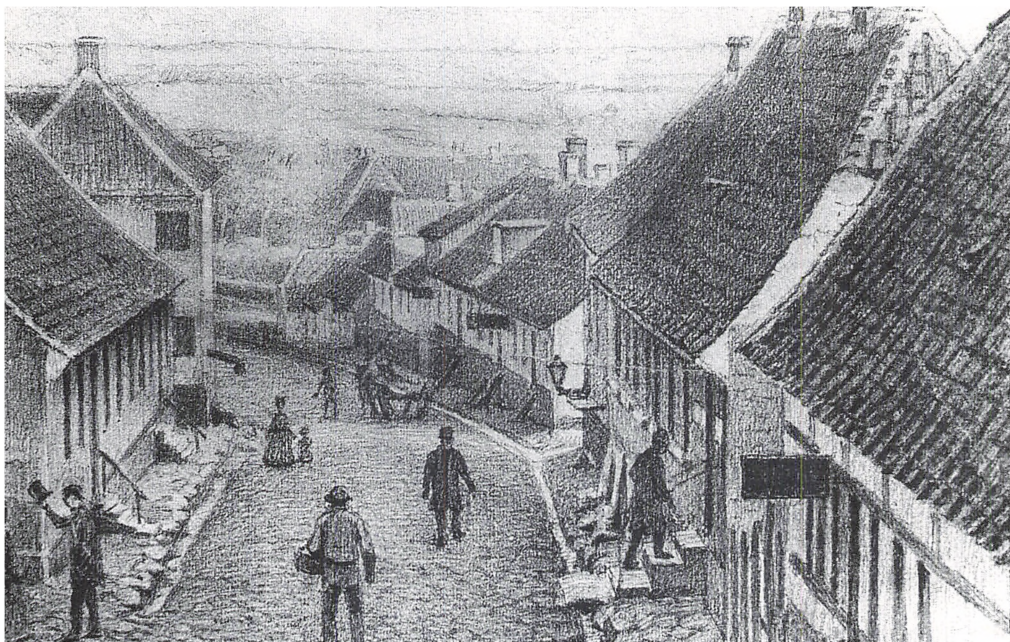
Mine forældre boede i Thinggade. Fader var ølbrygger, men drev tillige noget værtshushold. Til byen kom stadig hvert år handelsmænd, opkøbere af malerier, antikviteter og oldsager m.m. Flere af disse besøgte os, særlig erindrer jeg en gammel jøde, optikeren Levin, der stadig hvert år tog bopæl hos os. Han averterede sin ankomst ved byens trommeslager, istandsatte barometre, solgte termometre, briller, kikkerter etc. Denne gamle var i sind og skind særpræget, og det var penge værd at høre ham og fader disputere, som det iøvrigt var morsomt i de tider at høre en disput, der kunne spænde over de videste felter. Nutildags får folk jo dagens evangelium gennem morgenaviserne. Alle ved det samme, den ene har ikke noget at lade den anden høre. Folk måtte selv dengang bruge hjernen, og det gav ofte løjerlige udslag.

De rejsende håndværkssvende

Ligeoverfor boede en hattemager, der tillige havde herberg for rejsende håndværkssvende. Disse »fægtede« sig frem fra by til by og var så talrige, at de gav et ikke uvæsentligt bidrag til gadernes fysiognomi. Borgerne blev ofte flere gange daglig hjemsogt af disse frække og pågående fyre (»en fattig håndværkssvend, go'e herre!«) og de måtte ikke sjæl-

*Kort over Skive fra 2. udgave af Traps
Danmark 1875.*

Thinggade, set fra fra Adelgade. Tegning af Hans Smidth ca. 1865.

den fjernes med magt; desuden kom de ofte i klammeri indbyrdes og etablerede regulære slag i gaderne. Byens eneste betjent, gamle Politi-Petersen, var ganske afmægtig overfor disse kombattanter, der havde frit slag, når de ikke traf på en kraftkarl, der kunne tæmme dem.

En gang, da min fader lige var kommen op efter en farlig koldfeber og sad i slåbrok i en lænestol og læste i avisen, kom en »fattig håndværkssvend« ind. Han var ikke tilfreds med, hvad han fik. Fader befalede ham at gå. Det bestemte han selv, »jeg tager to som Dem!«. – »Ja, som dem«, sagde fader og pegede på mine to yngste brødre. »Nej, som Dem!«, sagde bøllen. Før han havde besindet sig, sprang fader op, tog ham i nakken, kørte ham gennem en entre ud i gården, gennem

porten og tilslut et stød, så han skvattede om på gaden. Fader skød slå for porten, gik ind og låsede gadedøren. Svenden rejste sig og gav sig til at slå på porten med sin knortekæp. Overfor os i Nørregade boede prokurator Ø.(lgaard). Damerne i dette hus var så fornemme, at fader kaldte dem »hoffet«. Da han så dem skadefro betragte svendens hærværk, blev han påny ophidset, greb en stol og gik ud og åbnede porten I samme øjeblik fik han et slag af knortekæppen over hånden, så den svulmede op. Men så kom turen til synderen, der hylede som en stukken gris og tilsidst smed sig ned i gaden. Folk stimlede til og noget senere hørte jeg noget om at slå folk ihjel. Samme dag gik fra Sygehuset bud til dr. Schou om at komme straks til en mand, som var slået fordærvet.

Hvem denne var? Det var den svend, som flere mand dagen før var om at sætte ud af apoteket. Hvem der havde gjort det? Det havde ølbrygger T.(homsen). »Det må være en vindbeutel, T. er selv syg, jeg har været hos ham idag, han kan ikke slå nogen«. Vi hørte ikke senere noget om ham.

Dr. Schou var en læge, der hverken skyede ild eller vand, når det gjaldt hans patienter, ligemeget om de var rige eller fattige, om han blev kaldet dag eller nat. Jeg håber, at der endnu lever en eller anden, som kendte ham og kan sætte ham det minde, han fortjener.

Byens svende

Herberget besøgte desuden af *byens* håndværkssvende, der formodentlig her opfriskede tidligere stadier på livets vej. Nogle af de bedre søgte undertiden over til os for at få en kop kaffe (moder havde ry for at brygge god kaffe) og en passiar med fader, der aldrig nød spiritus, men altid var parat til at gøre selskab ved kaffen. »Jeg kan drikke kaffe 15 gange om dagen!«, sagde han. Denne aversion mod spiritus og forkærlighed for for kaffen er pudsigt nok gået i arv til alle os 12 søskende.

Drejersvend Knarkegård var let tilbens og løb kapløb med ethvert køretøj eller rytter, han mødte på sin vej, tillige havde han den færdighed i et haps at kunne knuse de sædvanlige hårde tvebakker, så krummerne røg i hovedet på de nærmest-siddende til hans egen ustyrlige fornøjelse. Fader morede undertiden sig og gæsterne med at puste til skive gennem et langt pusterør. Projektilet var en metal-

Distriktslæge C.M. Schou (1819-1895). (N. Jepsen foto. ca. 1890).

spids med en dusk. Knarkegaard gik engang til skiven, satten tommelfingeren på centrum. »Det gælder en omgang kaffe! Pust til!« – Fader tog røret og et øjeblik efter sprang K. under vilde hyl omkring med pilen i tommelfingeren.

Jeg var vellidt af svendene, der aldrig gjorde mig fortræd, og jeg morede mig over disses leben. Engang havde de planlagt en sommerkøretur ud på landet. Et par af svendene gik til fader og spurgte, om »knægten« måtte være med. Dette blev tilladt. På to vogne startede turen. Knarkegaard ville ikke køre, men løbe omkap med vognene; det blev straks uden for byen til vildt kapløb mellem vognene, der ikke alene blev trukket i firspring, men kørte klods op ad hinanden,

Et kig ned ad Nørregade 1872. Til venstre ses P. Jensens manufakturhandel (senere kendt som »Melgaards hjørne«).

medens besætningerne prøvede at rive hinanden af vognene. Endelig nåede vi målet, såvidt jeg erindrer ved en gammel herregård. Selskabet blev bænket, nogle store grødfade blev sat ind, hvortil de i hold måtte lange; det varede ikke længe, inden det ene hold forsøgte at lange til det andets grødfad, og dette gav signalet til et vildt bombardement, hvor skefulde grød fløj fra det ene hold til det andet. Under dette slag listede jeg mig ud og blev således ikke vidne til kampen, der endte med væltede borde og bænke. At hjemturen

endte uden ulykke var nærmest et mirakel. Svendene var jo sjældent nøgterne, så jeg sagde ofte til fader, at når jeg blev stor, ville jeg aldrig være »fuld svend«.

Fortsættes næste år.

Fra arkiver og museer

Sallingsund lokalhistoriske arkiv, Durupvej 9A, Glyngøre, 7870 Roslev.

Den 1. april 1989 flyttede arkivet fra Roslev til den tidligere stationsbygning, hvor vi har lokaler på første sal. I stueetagen er der posthus og god plads til det egnsmuseum, der nu er under opbygning. Istandsættelsen af bygningen har taget længere tid end forventet, så vi lever endnu i eftersommeren 1990 noget på feltfod.

Ved årsmødet i maj 1989 fortalte arkivar Niels Mortensen fra Skive byhistoriske Arkiv om »Skiveegnen på Christian den Fjerdes tid« og i oktober 1989 holdt den 82-årige konsulent Jens Jeppesen Jensen foredrag bl.a. om Nautrup sogns historie. Jeppesen Jensen, der selv stammer fra Nautrup, har forsket meget i sognets historie og samlet et omfattende materiale om det. De 70 tilhørere var stærkt optagede af det spændende foredrag.

Arkivets årlige sommerudflugt gik i 1989 til Skarregård og molermuseet på Nordmors – desværre med begrænset tilslutning.

I januar kvartal 1990 ledede arkivar Knud Erik Jacobsen, Selde, et kursus på arkivet i slægtsforskning m.v.

Arkivet deltog i et resultatløst møde med Skive Museum om frilægning af kirkeruinen ved Kapeldalen ved Harre. Sallingsund kommune har i foråret 1990 ryddet stedet for beplantning, der er opsat

skilte med forklaring og skilte fra Harrebjergvej viser hen til ruinen.

Samlingen er forøget med 56 afleveringer og arkivet har desuden anskaffet flere kopier af gamle folketællingslister, så alle lister op til begyndelsen af vort århundrede nu er til rådighed. Arkivet har også kopier af alle tilgængelige kirkebøger fra sognene i Sallingsund kommune.

Antallet af bidragydere til arkivet faldt med ca. 10% til 225. Frafaldet skete især i Glyngøre, hvor der i 1988 var en særlig stor tilgang. Årskontingentet er 35 kr., for pensionister kun 20 kr.

Arkivleder: Ib Nikolaisen, Fredensgade 14, 7870. Tlf. 97 57 13 08.

Åbningstider: 1. september-31. maj 1. og 3. torsdag i hver måned kl. 19-21.30 og 1. torsdag kl. 14-16 eller efter aftale.

Sundsøre lokalhistoriske arkiv, Selde Ældrehjem, Floutrupvej 7, 7870 Roslev. Tlf. 97 59 61 01

Arkivet har en stabil gruppe af sognerepræsentanter, der løbende indsamler materiale fra dødsboer, foreninger, forretninger m.v. I 1989 modtog arkivet 77 afleveringer. Det svarer til de foregående års afleveringer – og til det, som arkivet kan overkomme at modtage.

Ved flere lejligheder er arkivmateriale blev brugt til artikler. I 1989 således bl.a. til en artikel i Skiveegnens Jul om bør-

stenbinderen fra Stouby. Arkivet har også medvirket ved fremskaffelse af oplysninger og materiale i forbindelse med den kortlægning af forurenede industrigrunde, lossepladser m.v., som Viborg Amt er igang med.

Publikumsbrugen har været stigende, ikke mindst fordi flere interesserede har fået adgang til at benytte arkivets kopi-samlinger m.v. udenfor åbningstiden. I de sidste tre måneder af 1989 har en stor gruppe med tilknytning til projektet »Sundhed i Sundsøre« benyttet arkivet hver anden lørdag. Deltagerne har uden at være forpligtigede til mere haft nogle hyggelige eftermiddage med en snak om gamle dage. Emnerne har bl.a. været: Gamle billeder, gæt en ting, 1700-tals kager, juleskikke, julepynt, juleopskrifter, julelege og legetøj. Eftermiddagsarrangementerne fortsættes i 1990.

De problemer, der opstod, da Sundsøre kommune pludselig ønskede at nedskære arkivlederens arbejdstid, er blevet løst gennem forhandlinger mellem arkivets bestyrelse og kommunen. Samtidig er arkivets vedtægter blevet ændret, så arkivet nu er en selvstændig institution under personudvalget.

Ved årsmødet i maj 1989 fortalte journalist Elsa Steen Sørensen i et lysbilledforedrag om præstedatteren Astrid Miller (f. Langballe) fra Junget. Arkivet har i 1990 fremstillet en lysbilledserie om hende bl.a. bestående af billeder fra et fotoalbum, som kom frem i forbindelse med foredraget.

Arkivet deltog i aftenskolernes forårsudstilling i Selde med udstillinger om Bostrup Tinghøj, børstenbinderen fra

Stouby, skomageren fra Thorum og om aftenskole/slægtsforskning. Disse udstillinger vist også ved årsmødet på Dingle sammen med en udstilling om Astrid Miller. Arkivaren har undervist i slægtsforskning hos FOF i Skive, og i den forbindelse deltog arkivet i Pinsefestivalen i Gl. Gyro i Skive i pinsen 1989 med udstillingerne om Bostrup Tinghøj og Aftenskole/slægtsforskning.

Serien af gamle fotos i ugeavisen »Saltingnyt« fortsatte i 1989 med stort udbytte i form af mange supplerende oplysninger om fotografierne. Desværre ophørte »Saltingnyt« i foråret 1990 med at udkomme i størstedelen af Sundsøre kommune.

Arkivaren er begyndt at registre skolearkivalier m.v. fra sognekommunerne i Sundsøre kommune indtil ca. 1970. En registratur vil forhåbentlig foreligge i 1990. Skulle nogen have kendskab til eller ligge inde med arkivalier fra sognekommunerne – skolearkivalier, arkivalier fra kommunale udvalg, kommissioner, nævn m.m. kan henvendelse herom rettes til arkivet.

Arkivleder: Knud Erik Jacobsen, Tlf. 97595161.

Åbningstider: Pt. mandag 9-18, tirsdag-onsdag 9-14 eller efter aftale.

Skive byhistoriske Arkiv, Østerbro 9A, 7800 Skive. Tlf. 97528122.

Afleveringerne til arkivet ligger stadig på et stabilt og højt niveau: 108 store og små blev det til 1989. Blandt de større kan nævnes: Grosserer Michael Nielsens arkiv, en række protokoller fra redaktørerne Carl og Elin Hansens arkiver, kort og tegninger

fra Skive kommunes tekniske forvaltning, en kortsamling med angivelse af installationer, foretaget af elinstallatørfirmaet Harald Espersen o.m.a. Skive Folkeblad flyttede fra Slotsgade 3 til Gemsevej 7 og benyttede lejligheden til at rydde op i gemmerne. Det nød SBAs bog- og billedsamling i høj grad godt af! Også et andet opbrud på den lokale mediefront øgede vores samlinger: I forbindelse med Radio Skives konkurs blev der ryddet op både på radiostationen og hos flere af radioens tidligere bestyrelsesmedlemmer.

I foråret 1989 modtog SBA den første portion videobånd med overspilninger af en række af arkivets ældste film. Videobåndene har siden været brugt bla. i forbindelse med foredrag for efterlønsmodtagere og til udlån til interesserede.

I maj 1989 optog DR-TV med John Carlsen som producer et program om »Skiveegnen på Christian den Fjerdes tid« med arkivar Niels Mortensen som fortæller. Det kvarterlange program blev sendt to gange i oktober.

På udstillingsfronten medvirkede SBA i udarbejdelsen af Skive Museums sommerudstilling i anledning de danske turistforeningers 75års jubilæum: »Verden og Vi«.

I juli 1989 ledede Niels Mortensen to traveture »rundt om Skive Å« og i efteråret et par ture rundt i »det ældste Skive« med skoleklasser fra Aakjærskolen.

»Rundture på postkort« har været et populært emne. Postkortene har været vist ved flere lysbilledforedrag på Skive Daghøjskole og har også været i brug som del af en foredragsrække for AOF på Hem og Rønbjerg plejehjem. Andre fore-

dragsemner har været: Skiveegnen på Christian den Fjerdes tid, Estvad-Rønbjergs historie, den lokale arbejderbevægelses historie. I alt 10 foredrag blev det til i 1989.

På tryk har SBA også gjort sig gældende. I januar 1989 færdiggjordes Dansk El-Forbunds Skiveafdelings jubilæumsbog »70 år og fuld af energi!« og i den mere muntre afdeling blev det til to artikler om »Skive under 1. Verdenskrig« (Skiveegnens Jul 89) og »Da Skive havde egen arrest« (Skive Folkeblad 28.12.1989) i anledning af nedlæggelsen af Skive Arrest.

Personalemæssigt er arkivets situation ændret: Efter arkivar Svend Mortensens fratræden blev arkivar Niels Mortensen pr. 1. februar 1989 ansat på fuld tid som SBAs eneste fastansatte.

Arkivleder: Niels Mortensen.

Åbningstider: Mandag-fredag 9-16

Skive Museum Havnevej 14, 7800 Skive. Tlf. 97 52 10 93.

I 1989 gennemgik museet en fornyelseskur, der i bogstaveligste forstand vendte op og ned på dagligdagen og samlingerne i huset. Med installationen af et nyt gasfyret varme- og ventilationsanlæg i 1989, med efterisolering og fornyelse af tagbelægningen i 1988 og med etablering af et omfangsdræn i 1987 er der skabt et godt indeklima i huset for genstandene, for personalet og for gæsterne. I løbet af 1990 vil den indvendige renovering være helt færdig. I foråret 1990 påbegyndtes en nyopstilling af den kulturhistoriske samling, som forventes afsluttet i 1991 – året

før museets 50 års jubilæum.

Året bød på 9 udstillinger, inden museet i midten af december måtte lukke midlertidigt i forbindelse med installationen af det nye varme- og ventilationsanlæg. Blandt udstillingerne kan nævnes »Jaget bort og myrdet« (jødiske børnetegninger fra 1936-41), Kunstafdelingens 25 års jubilæumsudstilling (der også medførte en »jubilæumsbog«), »Vi og Verden« (om Skive som turistby – og skibonitterne som turister) og en stor udstilling om »Skivemaleren« Hans Smidth (ledsaget af en bog om Hans Smidth) i november-december 1989.

Den arkæologiske afdeling har gravet adskillige steder på Skiveegnen, godt hjulpet af det milde vintervejr. Blandt årets udgravninger kan nævnes en sløfjet gravhøj ved Fly Friskole, der indeholdt gravgaver fra to gravlæggelser. I Jebjerg fortsatte udgravningen af det store bopladsområde fra yngre germanertid og vikingetid (700-1100). I foråret 1989 undersøgte yderligere 2 langhuse, 5 grubehuse, 3 brønde m.v. Bopladsfundene fra Jebjerg må regnes blandt museets allerbedste fra de senere år.

I efteråret 1989 begyndte museets arkæologer en ret lovende undersøgelse ved Resengård. Der fandtes to hustomter af såkaldt Myrhøj-type fra yngre stenalder (foreløbig dateret til 19.-17. årh f. Kr.). Udgravningen fortsættes i 1990. Fundene ved Resengård har vakt en del opmærksomhed i landets aviser, og TV-Midt-Vest har bragte en 10-minutters udsendelse om fundene i foråret 1990.

I begyndelsen af 1989 måtte det arkæologiske værksted og kontor holde flyttedag.

Det lykkedes at få midlertidigt tilholdssted i en af sidefløjene på Krabbesholm takket være stor imødekommenhed fra højskolens side.

Leder: Jens Ole Lefevre.

Åbningstider: mandag-fredag 11-17, week-ends og helligdage 14-17.

Spøttrup lokalhistoriske Arkiv
Ålbækvej 18, Lihme, 7861 Balling.
Tlf. 97 56 00 81.

Arkivet har modtaget mange arkivalier i det forløbne år. Fra fru Eskildsen, Nykøbing Mors, er modtaget 24 A-4 kassetter med avisudklip, som hendes afdøde mand, politibetjent Bjovulf Eskildsen, gennem mange år har samlet og omhyggeligt indlagt i mapper. Eskildsen var født i Lem, og avisudklippene udgør næsten et biografisk leksikon over personer fødte og bosatte i Vestsalling gennem de sidste ca. 150 år. Samlingen starter i 1940erne og rækker frem til Eskildsens død i 1988. Der er dog også udklip fra gamle aviser fra sidst i 1800-tallet. Foruden udklippene, der rummer omtaler af runde fødselsdage, nekrologer, m.m., har Eskildsen i mange tilfælde uden på mappen nedskrevet personlige data om den omtalte familie.

Blandt årets andre afleveringer kan nævnes protokoller m.m. fra Hvidbjerg Vandværk, Rettrup Gødningsforening, Husmandsforeningerne i Otting, Balling-Volling, Håsum-Ramsing og Lihme, Lem Fryseboks og Lem Brugsforening. Fra Viborg Centralbibliotek er modtaget indberetninger fra folkebibliotekerne i Spøttrup kommune for årene 1944-70.

Billedsamlingen vokser støt og studeres flittigt. Arkivet har et gennemsnitligt besøg på 8-10 gæster, når der er åbent. Der arbejdes med slægtshistorie og ikke mindst med at skrive tekster til billedsamlingen.

Leder: H. Eriksen.

Åbningstider: 1. og 3. tirsdag i hver måned kl. 19-22, sommermånederne undtagne.

Historisk Samfund 1989-90

Historisk Samfunds årsmøde blev i 1990 afholdt i Galtrup Forsamlingshus på Mors. De samme folkelige kræfter, der rejste forsamlingshusene, stod også bag oprettelsen af de historiske amtssamfund: de grundtvigske højskolemænd. Det begyndte i Askov ved århundredeskiftet og i Skive var det kredsen omkring Krabesholm højskole, der var stod bag vort Samfunds oprettelse i 1908 og udgivelsen af den første årbog i 1909. Det er foreløbig blevet til 79 bind i alt. Een årgang fattes uvist af hvilken grund. I alt 500 artikler fra Skive, Salling og Fjends, og mange forfattere – læg som lærd – har haft mulighed for at få deres manuskripter trykt. En del af artiklerne foreligger som særtryk. En række markante redaktører har sat deres præg på stoffet bl. a. Aakjær, dr. Schütte, lærer Bjerregaard, lærer Krogh sen. og jun., Otto L. Sørensen og pastor Bang. På Skive Kommunebibliotek, hvor hele rækken fylder mere end en hyldemeter, kan man bevidne, at det ikke er dødt stof, men meget læst.

Som nævnt i beretningen sidste år markerede vi Samfundets 80 års dag med en tiltrængt modernisering af Skivebogen, som Aakjær navngav den, og den opmærksomme læser vil have bemærket, at sidste udgave forelå i ny tospaltet layout, ny typografi, meget bedre billedkvalitet og ikke mindst en forøgelse af tekstmængden med knap 40% uden væsentlig

forøgelse af trykkeriudgifterne. Oplaget er p.t. 800 eksemplarer; heraf går de 500 ud til medlemmerne sidst i november med indlagt girokort, mens resten sælges gennem boghandelen. Også i 1989 blev Skivebogen udsolgt.

Det nuværende redaktionsudvalg består af Carl Langholz, Rud Kjems og Erik Steen Sørensen, men iøvrigt medvirker hele bestyrelsen i det vanskelige arbejde med at fremskaffe, bedømme og redigere teksterne, et arbejde, der foregår løbende året rundt. Vi er altid på jagt efter gode manuskripter.

Der findes et årgangsdelt register i Skivebogen 1983, men vi mangler et register over samtlige årgange udarbejdet efter faglige principper med flere indgange til de 500 artikler. Et sådant register vil være et godt værktøj ikke mindst for mange undervisere, idet den lokale historie i stigende grad inddrages i skolernes undervisning. Man søger slægtens spor i det lokale miljø og trækker herfra linier ud til den nationale historie og verdenshistorien. Mange af artiklerne vil være velegnede til indgå i et undervisningsforløb.

Visse ældre årgange af Skivebogen – de ældste er fra 30'erne – haves på lager og tilbydes medlemmerne til en favørpris på 45 kr. Interesserede kan rette henvendelse til Skive Byhistoriske Arkiv.

Vort medlemstal holder sig omkring de 500, hvoraf ca. 100 er bosat uden for

egnen, men de har ønsket at bevare en forbindelse tilbage til deres »rødder« gennem Skivebogen. Der er i de senere år sket en forskydning geografisk i medlemskredsen, der tidligere altovervejende var landboere, således at vi i dag kan mønstre næsten ligeså mange byboere i medlemslisten. Dette forhold afspejler sig også i stofvalget i årbogen.

Ellers kan man ikke sige, at tidens store historiske interesse, både den lokale og nationale, kan registreres i amtssamfundenes medlemstal, der er stagnerende på landsbasis. Der er en tendens til at samle sig om afgrænsede konkrete opgaver, være sig arkivvirksomhed, arkæologi, slægtsforskning, bevaring af gamle huse og miljøer m.m. – Det er en udvikling, som vi i Historisk Samfund kan hilse velkommen, helt i tråd med vores formålsparagraf, og vi har da også undertiden selv været initiativtagere. Er man interesseret i, hvad der rører sig på landsplan i lokalhistorien, kan man få alsidig orientering gennem tidsskrifterne »Fortid og nutid« og det mere populære »Lokalhistorisk Journal«.

Samfundets årlige sommerudflugt gennemførtes i år søndag den 2. september. Turen gik først til herregårdsmuseet Glomstrup, hvis ejer viste rundt i den store samling. Årsmødet afholdtes som nævnt i det ottekantede forsamlingshus i Galtrup. Deltagerne vedtog at forhøje kontingentet til Samfundet til 60 kr. pr. år. Bibliotekar Carl Langholz og journalist Karen Strøm Hansen genvalgte til bestyrelsen, og fhv. grosserer Holger Møller nyvalgte som revisor i stedet for Carl Kaiser.

Efter årsmødet holdt lektor Børge Jensen, Nykøbing Mors, et spændende foredrag om to bevaringsværdige bygninger på Mors: Galtrup Forsamlingshus og Bendix Hotel i Nykøbing. Børge Jensen påpegede det ønskelige i, at bevaringsværdige historiske miljøer som disse bygninger, der haft stor betydning som folkelige mødesteder i mere end hundrede år, blev bevaret som sådanne i stedet for at blive overladt til en tilfældig »udvikling«.

Bestyrelsen består af 7 personer, hvoraf ca. halvdelen repræsenterer forbindelsen bagud med et personligt kendskab til de store koryfæer. Geografisk dækker vi Salling, Skive og Fjends. De syv er Karen Strøm Hansen, Carl Langholz, Erik Steen Sørensen, Poul Tolstrup, Rud Kjems, Aksel Jørgensen og

Svend Mortensen.

HISTORISK SAMFUND FOR SKIVE OG OMEGN

DRIFTSREGNSKAB for perioden 1/8 1989 - 31/7 1990 (i hele kr.)

Indtægter:

Kontingenter, medlemssalg af årbøger	kr. 28.050,00
Salg af ældre årbøger	kr. 250,00
Salg af bøger til ikke-medlemmer	<u>kr. 10.835,00</u>
Ialt	<u>kr. 39.135,00</u>

Tilskud:

Viborg Amt	kr. 1.500,00
Afholdsfonden	kr. 1.500,00
Sparbank Vest	kr. 750,00
Kulturministeriet. D.H.F.	kr. 5.500,00
Salling Bank	kr. 1.500,00
Andelsbanken	kr. 1.500,00
Stavnsbåndskomiteen	kr. 2.500,00
	14.750,00
Renteindtægter	<u>kr. 134,00</u>
	<u>kr. 54.019,00</u>

Udgifter:

Trykning m.v. af årbøger	kr. 38.735,00
Porto og distribution	kr. 4.809,00
Kontingenter DHF m.fl.	kr. 2.354,00
Kontorhold incl. møder	kr. 508,00
Historisk Vandring	kr. 1.481,00
Forsikring af årbøger	kr. 135,00
Udarbejdelse af regnskab 88/89	kr. 2.000,00
Renteudgifter Forlaget Thise	kr. 1.588,00
Repræsentation, gaver & blomster	kr. 350,00
Nedskrivning på lager af bøger	<u>kr. 0,00</u>
	kr. 51.960,00
Overskud	<u>kr. 2.059,00</u>
	<u>kr. 54.019,00</u>

STATUS

AKTIVER:

Indestående i pengeinstitutter	kr. 8.999,00
Indestående på postgiro.	kr. 13,00
Tilgodehavende hos boghandlere.	kr. 10.725,00
Beholdning af bøger (skønsmæssig ansat).	kr. 4.000,00
Bostrup Tinghøj, ejendomsværdi pr. 1/1 1989	<u>kr. 3.000,00</u>
	<u>kr. 26.737,00</u>

PASSIVER:

Gæld til Forlaget Thise	kr. 5.500,00
Egnekapital:	
Saldo pr. 1/8 1989.	kr. 19.178,00
Årets overskud.	<u>kr. 2.059,00</u>
	<u>21.237,00</u>
	<u>kr. 26.737,00</u>

Pr. 31/7 1990 udgør medlemstallet 516. En tilbagegang på 7.

INDHOLDSFORTEGNELSE

<i>Rud Kjems:</i>	
»Borgmestermordet i Skive«	5
<i>Olav Jensen:</i>	
Skivedreng i tyverne og trediverne	39
<i>Kristian Mikkelsen:</i>	
Skammergaard	65
<i>Laust Balling:</i>	
Skatteligning på landet i slutningen af 50erne	91
<i>Emil Thomsen:</i>	
Skive og omegn i 1850erne og 1860erne.....	104
Fra arkiver og museer	111
Historisk samfund 1989-90	116

ISBN 87-88259-42-0

